

Cristian Bădiliță – *Manual de cultură interioară*

În memoria celor O MIE PATRU SUTE

Avertisment

La sfârșitul anului 1996 încheiam un jurnal căruia îi dădusem un titlu, inspirat dintr-un faimos episod al Antichității, Nodul gordian. Peste doar câteva săptămâni editura Humanitas îmi făcea nesperata onoare de a-mi accepta jurnalul în colecția „Eseiști români contemporani”, alături de cărți semnate de nume prestigioase precum Alexandru Paleologu, Petru Creția, Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu, H.-R. Patapievici, Marin Tarangul. După doi ani de la publicare am redeschis cărțulia căutând un anumit pasaj. Citind câteva pagini, destul de prost însăilate și repezite, am simțit cum mi se pune un nod (de dimensiunea celui autentic gordian) în gât. M-am apucat chiar a doua zi să dreg cartea. Am rescris practic întreaga lucrare, eliminând câteva zeci bune de pagini, care își găseau un rost foarte vag într-un jurnal, și inserând două capitole inedite (Jurnal apocrif și România, mon amour). Din vechiul Nod gordian ediția I (ediție pe care o reneg integral) au rămas neatinsse câteva citate.

Deși admirator al tratatului De arte poetica al lui Horațiu, n-am prețuit cum și cât s-ar fi convenit versurile 385 – 390, unde experimentatul versificator își îndeamnă tinerii confrăți să-și înfrâneze graba și dorul de a-și vedea opurile publicate. Acestea ar trebui puse la păstrare, sub cheie, măcar nouă ani de zile (sic!), căci delere licebit, quod non edideris; nescit vox missa reverti („poți distruge ceea ce n-ai publicat, dar cuvântul scăpat în lume nu se mai întoarce”). E totuși greu să urmezi anumite sfaturi, mai ales atunci când acestea sunt scrise într-o limbă transformată azi în limbă muzeală. Dincolo de scuze false și tardive justificări mă consolez cu gândul că noua ediție, definitivă, a Nodului gordian nu se va fi născut de prisos din cenușa uitată a celei dintâi.

*

Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Sorin Mărculescu și Smaranda au citit cu atenție această nouă versiune, făcând substanțiale observații și corecturi. Alex. Ștefănescu și H.-R. Patapievici au susținut afectiv, și nu numai, finisarea proiectului. Lui Alex. Ștefănescu îi datorez titlul capitolului V. Tudorel Urian, directorul revistei Cuvântul, a fost la originea redactării celor mai multe articole din ultima secțiune, cosmetizate în versiunea de față. Toader Paleologu și Adrian Papahagi

au citit și comentat părți din volum, sugerându-mi modificări și anumite îmblânziri stilistice. Tuturor le mulțumesc pentru utila și prieteneasca lor colaborare. Un cuvânt de grațitudine îi datorez și lui Nicolae Țone, pentru promptitudinea cu care a acceptat publicarea Nodului gordian la editura Vinea.

AUTORUL

Manual de cultură interioară pentru barbari exteriori (1989 – 1993)

On ne comprend absolument rien à la civilisation moderne și l'on n admet pas cu'elle est une conspiration universelle contre toute espèce de vie intérieure. Hélas!

(Georges Bernanos)

Totul s-a coagulat în jurul unui titlu din Nietzsche. Un titlu care m-a electrocutat pur și simplu atunci când l-am descoperit în A doua considerație intempestivă. Mi l-am asumat pentru următoarele pagini de jurnal, scrise mai degrabă sub masca acelu „sine” impersonal care este cultura decât sub impulsul „sinei” mele autentice, barbare.

*

Când iei stiloul în mână și aștepți, strivit, în fața foii albe de hârtie, te simți ca la o judecată: martor și acuzat deopotrivă. Trebuie să mărturisești totul. Să înduri totul. Dacă n-ai „comis” nimic peste zi (dacă n-ai ucis, dacă n-ai furat o idee) are vreun rost să scrii, să „ispășești” mărturisind!? A scrie înseamnă a justifica un furt, o crimă. Și în același timp înseamnă a expia, în cel mai adânc și grav sens al cuvântului. Restul e literatură de consum (pentru viermișori și esteți famelici).

*

Cineva îmi spunea mai deunăzi: „Nu oricine poate scrie jurnal. Trebuie să ai vocația jurnalului”. Mi s-a părut grozav. Ca și cum ar fi spus: „Trebuie să ai vocația spălatului pe mâini”.

*

Când, după ce te-ai trezit, ascuți un concert de Vivaldi și înainte de a adormi citești un psalm, ce ți se mai poate întâmpla, ieșit din comun, peste zi!?

*

Azi nu se va întâmpla nimic. Am visat totul. Îmi reamintesc totul.

*

Deschid Krishnamurti (irelevant metafizic, dar cât de folositor

ca terapie culturală!) și recitesc următorul pasaj: „Ne dăm foarte ușor seama că e o mare pierdere de energie să urmărim pe cineva, să avem un lider, un guru, pentru că atunci când urmărim pe cineva imităm, ne supunem, stabilim o anumită autoritate și astfel energia noastră se risipește”. Totul, într-o societate, într-o cultură funcționează pe această pierdere/investiție de energie. Nu câștigi nimic, din acest punct de vedere, integrându-te. Dimpotrivă! Cultura, de exemplu, mi se pare o pierdere, o enormă risipă de sine în umbra unor valori pe cât de îmbietoare (căci sunt croite pe măsura fragilității noastre, așadar accesibile) pe atât de relative. N-am întâlnit decât deznădăjduiți culturali.

*

Un om care urăște ideile mi se pare binecuvântat de zei. Cunosc pe cineva de felul acesta. Vorbește cu atâta patos împotriva ideilor și ideologilor, încât aștept din clipă în clipă să se deschidă cerul deasupra creștetului său.

*

Cărțile cu adevărat mari sunt acelea care te transformă radical, împreună cu personajele lor. De pildă, Octavius, scriere apologetică a lui Minucius Felix. Pledoaria lui Octavius vine după ce încă „netrezitul” Caecilius face un fals rechizitoriu religiei creștine, mai mult bănuită, descrisă după ureche, deloc exersată. Tocmai aici văd proba de foc a lecturii, exersarea, implicarea directă a cititorului, cot la cot, minte la minte, cu protagonistul. Unde se desfășoară această probă? Pe țărmul mării, undeva lângă Ostia. Nu în for, nu în atrium, ci acolo unde se întâlnesc, într-o profundă și tulburătoare cuminecare, toate elementele naturii. Acolo unde umanul, singur, lipsește, pentru a lăsa loc de manifestare cosmosului proteic. Acolo vin cei trei prieteni, pentru a pleca unu. Căci așa începe dialogul – cu trei personaje care întruchipează trei stadii, trei concepții despre lume. Și treptat se intră în rezonanță. Stadiile se realcătuiesc, se regăsesc, se „întrunesc” după chipul și asemănarea cosmosului cristomorf: „Ne-am despărțit după aceea veseli și voioși cu toții: Caecilius pentru că devenise creștin, Octavius pentru că a ieșit învingător în dispută, iar eu, pentru credința unuia și pentru victoria celuiilalt”.

Dacă în tine, cititorule, vrea să spună Minucius Felix, nu s-a operat aceeași taină, vie, a trecerii de la tensiunea contrariilor la împlinirea în unitate spirituală atunci ori cartea mea nu a fost scrisă

pentru sufletul tău, ori sufletul tău încă nu este pregătit să se înfrupte din taina ei.

*

Mincinoși cei care-ți vorbesc despre cărți cu sclifosită pioșenie și, ca să te convingă de greul talant ce zace-n ele, îți arată cearcănele uriașe din jurul ochilor. Acestora le-aș cumpăra câte o zgardă (un fel de cearcăn flexibil, pentru gât) și i-aș pune să păzească zile, nopți în șir, ca-n Pateric, o ușă de bistrou.

*

Genetica ar putea stabili – cum a făcut-o într-un rând – filiația omului din maimuță. Metafizica însă pornește de la o similitudine mult mai adâncă și cutremurătoare: aceea dintre om și mandragoră.

*

Lirismul cioranian nu e o stare ci o metodă, o poetică pur și simplu, deconspirată – cu stângăcie cochetă – la tot pasul. Cum să-mi administrez nevrozele, patosul, exacerbarea? Poezia adevărată e sublimare, nu retorică a vitalului. Retorica simulează un surâs poznaș, pe care Cioran ni-l aruncă de pe culmile pleoștite ale disperării. Estetismul cauterizează doar plăgi imaginare. Atât. Tocmai de aceea în koan-urile cioraniene aproape nimic nu te revoltă, nu te deprimă. Găsești numai o încrâncenare seducătoare și o benignă autoflagelare. Și mult umor (sau lipsă de umor). Râsul alb, râsul zeilor de pripas și al cadavrelor joviale, despre care vorbește undeva Tournier!

Să-ți dresezi spiritul să înjure sublim nu mi se pare a fi altceva decât o abdicare semeață dinaintea unui pseudodestin, inventat de toutes pièces. Un fel de ratare gândită, bine regizată, în fond, o tragi-comedie valahă.

*

Iată ce-am scris: „Toate înmormântările – asist aproape în fiecare zi la câte una – sunt reconfortante pentru că aduc o întâmplare tragică la dimensiunea banalului. Fiecare moarte e năprasnică, e altfel, e neomenească. Văzute prin prisma ritualului însă morțile se uniformizează: nu există decât o singură mască așezată peste chipul tuturor morților lumii. Cum să distrugi acest mecanism, cum să scapi, cum să-ți salvezi descompunerea solitară de sub blânda ghilotină a singularului colectiv!?”

*

Orice jurnal trebuie să cuprindă o rememorare a viselor. A

transcrie peste zi ce-ai visat de-a lungul nopții: iată o zi plină de întâmplări, dar complet golită de neprevăzut.

*

Visele, aceste capodopere neșlefuite, prăfuite ale eului nocturn. Precum statuile lui Michelangelo așteptând cu încordare, în pânțele blocului de marmură, dalta mântuitoare a sculptorului. Discut cu profesorul T. despre acest subiect. Îmi trece totul în limbaj fizic. Binele teologic al lui Dionisie Areopagitul nu se poate înțelege decât prin analogie cu noțiunea de „câmp”. Iată: viața noastră psihică diurnă se desfășoară într-o serie de recurențe ale viselor nocturne. Visul nu este doar o supapă a subconștientului, prin care se elimină reziduurile psihice, ci în primul rând un programator energetic subtil, un regenerador al matricei energetice fundamentale. Noi nu visăm, prin urmare, obiecte, întâmplări, ființe, ci câmpurile acestora, matricea lor energetică. Vidul.

*

Conspect. Axiomă de lucru: deosebirea dintre psihanaliza lui Freud și psihanaliza lui Jung ține de nivelul la care operează fiecare. Jung sondează psihicul omenesc cu un nivel „mai jos” decât o face Freud. Neoprindu-se la inconștientul personal ca la ultima realitate psihică el postulează (în urma practicii clinice, dar și a unor revelații proprii, în sensul mistic al cuvântului!) existența unui inconștient colectiv în care se concentrează „nu experiența individuală, ci experiența speciei”. Elementele constitutive ale acestui inconștient colectiv sunt arhetipurile definite ca patterns of behaviour. Cum se manifestă arhetipurile? Nemijlocit, prin vise și viziuni (de unde, caracterul înspăimântător și în același timp fascinant al „viselor mari”, „arhetipale”); mijlocit, prin mituri, basme, inițieri esoterice, sisteme religioase. Există așadar mai multe niveluri de obscurizare, de raționalizare a arhetipurilor. Întâlnirea cu arhetipurile (dintre care cele mai importante sunt umbra, anima, animus, persona și Sinele) traumatizează, produce un șoc psihic de mare intensitate. Pentru a suporta acest șoc inconștientul își creează anumite „scheme de protecție” numite în psihanaliza jungiană „simboluri arhetipale” (miturile, riturile, dogmele, într-un cuvânt, tot ce intră în categoria „expresiilor sacralului”). „Toate eforturile umanității – scrie Jung – s-au îndreptat în direcția consolidării conștiinței. Acestui scop au fost subordonate riturile, reprezentările colective, dogmele; ele constituie

zăgazuri ridicate în fața pericolelor inconștientului, ale așa numitelor «perils of the souls». De aici sensul și necesitatea religiei ca „sistem terapeutic”. „Religia face posibilă canalizarea energiei inconștientului colectiv către conștiință”. Absența acestui „canal terapeutic” provoacă apariția nevrozelor și psihozelor. Nu întâmplător psihanaliza s-a ivit tocmai în lumea protestantă, adică acolo unde au fost abolite sacramentele. Psihanalistul a luat locul duhovnicului, caricaturizându-i însă funcția și menirea. Psihanalistul nu e doar un preot profan, ci în primul rând un preot bolnav. Cum de s-a pierdut însă încrederea în adevărații „oameni ai lui Dumnezeu”? Probabil pentru că nu mai erau chiar atât de „adevărați” ...

*

„Un munte de măsură la un grăunte de nebunie”. Aforismele lui Noica sunt ale tatălui blând și îngăduitor; aforismele lui Cioran, ale fiului răătăcitor și disperat. Poeții mari se nasc în exil; acasă rămân filosofi ronțând pe furiș, cu țâfnoasă resemnare, cărțile exilaților lumii.

*

Claudiel, despre judecător: Croyez-moi (vorbește Don Pélage, judecătorul, torționarul) le meilleur a-mi du coupable ce n'est aucun de vos consolateurs, ni ses complices, ni le confesseur lui-même. C'est le juge seul qui a le pouvoir de lui apporter quittance et libération. Știm de la Dostoievski că nu pedeapsa contează, nu asprimea sau blândețea ei, ci exclusiv judecata. Criminalul ispășește întreaga vină în clipa rostirii sentinței. Ce urmează? Simpla lui îndepărtarea din comunitate. Atât. Fie că-l trimiți în pușcărie, cu lanțuri la picioare și gardian la ușă, fie că îl obligi să se exileze. Moartea omului este înstrăinarea. Odată cu pronunțarea sentinței condamnatul își redobândește libertatea. Altfel, cum ar putea să reziste cineva douăzeci de ani după gratii? Aici el se curăță împlinind un canon lăuntric și bucurându-se zi de zi pentru acest hatâr neașteptat, nesperat. Altfel, de unde imensa lui nerăbdare de a se întoarce cât mai repede în paradisul artificial, dar real, din care s-a văzut pentru o vreme expulzat!?

*

Când spun „am nevoie de un judecător” mă gândesc imediat că și el, judecătorul, are nevoie de mine. Și el tânjește. Pentru că și el este condamnat să condamne.

*

Primesc în dar o Biblie și dăruiesc o carte de convorbiri cu Eliade. Schimb de amabilități, fără nicio bucurie sufletească. Cel care mi-a dăruit Biblia nu crede în Dumnezeu. Nu i-am luat, prin urmare, nimic. Eu m-am detașat aproape complet de Eliade. N-am dăruit, prin urmare, aproape nimic.

*

Când îmi reproșez că nu scriu zilnic în acest jurnal supărarea mea este sinceră. Când încep să scriu devin cabotin.

*

Una din interdicțiile de pe muntele Athos (chiar și pentru turiști) se referă la folosirea oglinzii. De ce? Oglinda nu se mulțumește să reflecte imaginea reală, vie, omenească a cuiva; mimând, maimuțărind modelul, schimonosindu-l, ea îl transformă într-un alter ego diabolic. Orice reflexie actualizează ispita diavolului. Apă statică, fără adâncime, fără culoare, fără freamăt, oglinda încremenește și în același timp amestecă trăsăturile feței. Tocmai prin aceasta minte. Când te privești într-o oglindă devii pentru o clipă mumie. Apa unui râu (vezi Sidharta) are adâncime. De aici miraculoasa însușire (specifică naturii naturans) de a se transforma interior odată cu chipul pe care-l reflectă. Oglinda confiscă privirea. Apa o restituie. Călugării athoniți se privesc, aureolați de cer, doar în apele mării.

*

Chiar dacă te-ai risipi în zeci de lucruri peste zi (sau tocmai de aceea), o pagină scrisă la sfârșitul ei adună totul într-un sens, într-o împlinire, oricât de provizorie. Să scrii pur și simplu. Să te eliberezi de o tensiune psihică, de un dor sau, mai terestru, de un simplu of.

Tot ce-ai făptuit sau n-ai făptuit peste zi se încheagă nu în idei clare, perfect conturate, ci mai degrabă în stări confuze, necristalizate. Scrișul, un act pe jumătate inconștient. Manifestarea lui obișnuită – țâșnirea. Ca și în cazul muzicii. Dacă n-aș ști să scriu, ar trebui să cânt ori să dansez un ceas în fiecare seară, ca să pot primi darul somnului, al odihnei.

*

Există o oboseală consistentă și o alta inconsistentă. Pe cea dintâi o resimt mai ales după încheierea unei perioade de studiu sistematic. De pildă, imediat după o sesiune de examene. Am în urmă câteva texte traduse din greacă și latină, discutate și comentate în amănunt. Oboseala consistentă atrage după sine și odihna consistentă

– de fapt, un alt soi de oboseală, fizică, mai degrabă.

Cealaltă oboseală se resimte în mod fatal după o perioadă de lecturi barbare, fără noimă. În timpul unei vacanțe, să spunem. Citești un tratat de yoga, apoi te cufunzi în parapsihologie, apoi întâmplarea îți scoate înaintea un poet remarcabil. Încerci să te ții la curent cu toate noutățile, din cât mai multe domenii. Risipă nedrămuie de entuziasm. După câteva săptămâni, privind în urmă, te trezești complet debusolat. Simți cum te năpădește o oboseală teribilă, o lehamite de cărți vecină cu scârba. Și te întorci, umilit, ca fratele cel risipitor, la Biblie, la Platon, la Homer...

*

Dacă aș merge pe un drum circular cu un diametru enorm având mereu în fața ochilor doar o porțiune redusă dintr-însul, mi s-ar părea că urmez un drum drept, perfect liniar, fără nicio distorsiune. M-aș întoarce după câțva timp în punctul din care am plecat, dar îmbogățit cu priveliștea călătoriei. Cercul este spațial și atemporal. El există numai cât îl parcurgi. După ce l-ai parcurs își pierde sensul vectorial. Cercul este emblema care exprimă cel mai adecvat drama subiectivității. A te abate, a ieși din cerc înseamnă a-ți trăda eul derizoriu, dar atât de confortabil până la urmă, a ieși din această solemnă tautologie care este cultura.

*

Recitesc câteva caiete cu poezii scrise acum doi ani, la începutul facultății. Din ce în ce mai goale, mai raționale, mai cuminți. De o cumințenie sterilă. Dau însă mărturie despre o stare de spirit. Despre o lipsă de criză, despre o falsă „vindecare” culturalistă. Să te întorci pentru o vreme la crisalidă. Să-ți descoperi chipul doar noaptea, când tristețea sau nemulțumirea devin simple ornamente ale întunericului de cenușă vie.

*

Unii oameni te surprind, atunci când îi revezi, cu frumusețea calmă a ființei lor. Strălucirea ființei lor se adună într-o aură de veghe. Întrevăd, de pildă, această frumusețe pe chipul statornic îngândurat, senin îngândurat, al bunicii. De ce să agăț epitețe de prisos peste trăsăturile acestui chip ce se spune singur cu atâta limpezime!? Peste acest chip neschimbat de vreme, care te uluiește, te înfioară, te descumpănește povestindu-și ceva esențial despre Ființa însăși. Am impresia că bunica a trăit cu adevărat doar pentru mine. Ca să-mi dea

mie, în cel de-al optzeci și nouălea an al vieții sale, o lecție mută, întrupată despre frumusețea Ființei. Ea a sfârșit în mine, așa cum fiecare dintre noi sfârșim în câte cineva care ne urmează. A sfârșit în mine, pentru că eu cred că i-am preluat adevăratul chip, asemănarea cu Domnul ascunsă sub atâtea straturi de carne și cenușă. Epifanie a întinericului preastrălucitor și a tăcerii euharistice, împăcare tăinuită cu moartea, surâs al mâinilor într-o rugăciune de pasăre – asta-i povestea care începe și sfârșește cu Tine, Ființa mea!

*

Există locuri, spații din care, odată intrat, nu mai poți ieși. Le duci mereu și pretutindeni cu tine. Există locuri fără limită geografică, paradisuri interioare, care sfârșesc în noi, prin noi, odată cu noi. Satul Buncii, camera cu cărți, Ipoteștiul (de odinioară, nu de acum!) sunt pentru mine spații totale, atotcuprinzătoare. Fiecare clipă a vieții mele își croiește drum prin aceste sfinte monade interioare.

*

O carte, un jurnal sau chiar o rugăciune nu-s decât armistiții provizorii. Cine se roagă tot timpul nu mai trăiește. Acela mi se pare un învins fericit. Câți suportă însă asemenea înfrângeri pe termen nelimitat!?

*

Lectura autentică e o călătorie șamanică. Te întorci sau nu cu sufletul celuilalt și uneori cu al tău, vindecat.

Pascal: o carte nu este amânarea morții (ca la Montaigne), ci preludiul învierii.

*

Ca să-mi demonstreze cam pe unde se află cultura română față de cele occidentale, prietenul X a scos din raft două dicționare și le-a pus alături: unul francez-latin (Quicherat) și unul român-latin (un Stăureanu, mi se pare, de pe la 1929). Primul, impunător, abia puteai să-l ții într-o mână; pe-al doilea îl ridikai într-un deget. „Ei, cam pe-aici suntem!”, declamă satisfăcut prietenul, făcând o echilibristică hazlie cu cele două „haltere”. Atunci i-am vorbit despre colecția de proverbe a lui Zane, pe care n-o poți cuprinde cu amândouă brațele, despre arhiva de la Institutul de etnologie și folclor, care ar bate tot Apusul, fără doar și poate, dacă ar fi valorificată cum se cuvine, despre Eliade și Cioranetc... Dar la urma urmei, de ce nu reușim să ne vindecăm odată de acest „complex al culturii”, căpătat de vreo două secole încoace!? De

această sfrenție rușinoasă, produsă numai și numai de fantezmele modernității? Am pierdut atâta timp, am ratat, am boicotat nu numai istorie, ci și cultură: n-avem tone de cultură scrisă, cum au occidentalii, deoarece pentru noi, înclin să cred, cultura înseamnă altceva, o anumită relație, bună, calmă, înțeleaptă cu Dumnezeu, o relație personală, o căutare iubitoare, nu o izbândă neapărat făptuitoare. Dacă am ratat „marea” cultură ce-ar urma să facem? Ea, „cultura” să fie oare cel mai important lucru de pe lume? De ce să te raportezi mereu și mereu la niște valori umane, relative, convenționale? O Tradiție, spune undeva Artaud, o Tradiție în cel mai bun și neideologic sens al termenului, își este „suficientă sieși”. Pentru că exprimă un set de valori autentice, vii, perene, încarnează definitiv un cod autarhic de viață și cunoaștere. Omul progresează real numai către Dumnezeu. Ideea de „progres cultural”, acest cvasinonsens unanim acceptat, a făcut o nejustificată carieră în lumea recentă, datorită celor câteva mii de „neoscolastici” complexați, care au măsurat și măsoară încă forța spirituală a unui popor după kilogramele de maculatură publicată și îngurgitată de fiecare ins alfabetizat.

*

La urma urmei în România se luptă orbește, haiducește europenii cu asiaticii. Românii sunt concepte transistorice; România, o ficțiune eminesciană.

Discuții și aporii

1. Aporia: stop, blocare a gândirii provocată nu atât de absența unei soluții, a unei căi de ieșire – fiindcă a spune că o problemă nu are soluție, înseamnă, de fapt, a-i recunoaște soluția – ci de multitudinea soluțiilor și a căilor de ieșire din impas. Aporia are prin urmare o tensiune dilematică – cel implicat în rezolvarea ei nu știe ce anume să aleagă, întrucât nu posedă criteriile de verificare obiectivă a soluțiilor. Aporetică poate fi numai o gândire vie, iscoditoare și neîmblânzită, de tip socratic. Adevărul se dezvăluie din mers. Pentru o gândire întemeiată pe criterii apriorice ale adevărului (înțeles ca adecvație) oricând se poate ieși (prin abandon comod, rațional) din aporie. Dar ce-i de preferat: să rămâi în aporie, continuând să speri într-o soluție mai bună, mai adevărată, ori s-o rezolvi automat (și fals), impunându-ți criterii convenționale, care nu te pot conduce decât spre jalnicele câmpii ale sterilității!?

2. Discuție cu C.M.I. despre Orientul și Occidentul creștin.

Rezum. Occidentul a provocat, refulând totodată pe termen lung, schisma Evanghelie-cultură. Această ruptură, conștientizată clar în vremea lui Iulian Apostatul, a dus, în creștinismul occidental, la instituționalizări succesive, dând naștere unei teologii „justificative”. Pe lângă aceasta nu trebuie uitat că, în Occident, marii scriitori patristici s-au convertit de la păgânism la creștinism la vârsta maturității, deja formați cultural. În plus, școlile occidentale formau cel mai adesea retori, nu filosofi autentici (adică implicați într-o aventură existențială decisivă). Abia cu Ioan Casian spiritualismul creștin pătrunde și se așază temeinic în Occident; abia odată cu înființarea primelor două mănăstiri, la Marsilia, se poate vorbi de absorbirea reală a conținutului Evangheliilor în Occident. Creștinismul a evoluat pe două axe mentale diferite. De aceea nu mi se pare îndreptățită discreditarea nici uneia dintre ele în favoarea celeilalte. Ambele sunt la fel de „adevărate”, numai că dintr-un unghi uman de vedere (prin urmare condiționat, modificabil).

*

Într-un număr din revista catolică Verbum citesc: „Creștinismul este dator să devină sarea culturii”. Personal mă jenează orice declarație pasională, prea radical asumată. De aici și până la a ne crede profeți nu-i decât un pas; de câteva ori cultura europeană s-a întâlnit cu Iisus Cristos și aceste întâlniri au dus la marile ei reușite, dar, atenție! și la marile ei crize de sufocare. În fond, toate momentele de grație ale Europei au apărut stimulate de germenii creștinismului (un creștinism dramatic, individualizat): Augustin, Dante, Pascal, Dostoievski etc... Dar religia se întemeiază pe relația personală individ-Dumnezeu vegheată de Biserică; cultura, numai pe relația individ-individ, chiar și atunci când Dumnezeu participă și dă sens acestei relații, ca Semnificator.

*

Sunt de părere că fiecare generație trebuie să rescrie Evanghelia, în mesajul ei transistoric și viu, dar nu pot fi de acord cu afirmația lui Papini că fiecare generație trebuie să-și scrie propria Evanghelie – o versiune actualizată la vremi – a unicei Evanghelii. Dacă s-ar respecta îndemnul lui Papini, Evanghelia n-ar mai fi Evanghelie, ci un fel de ghid turistic pentru Împărăția cerurilor. Nu, fiecare generație trebuie să rescrie, după asemănarea sa cu Dumnezeu, aceeași unică Evanghelie!

*

A face cultură, revin, nu înseamnă a muri pe cruce. Pe de altă parte, nimeni nu s-a mântuit citind doar Biblia. Nu se poate face cultură nici pe Golgota, nici pe Tabor. Dar fără cele două repere metafizice: suferință și transfigurare, cultura își anulează sensul. Raskolnikov și Mișkin nu cunosc sensul acestui cuvânt omenesc, prea omenesc: cultură.

*

În fața unei femei frumoase, brusc îți dai seama că și cultura e ceva despre care se poate vorbi civilizat.

*

O altă etimologie a cuvântului „păgân”, mai captivantă, recunosc, decât cea consacrată, pe care am găsit-o în Introducere în latina biblică și creștină a lui Olegario García de la Fuente: termenul ar fi fost impus de către soldați și-i desemna pe cei rămași acasă, pe „civili”. Creștinii se considerau înregimentați în oastea Domnului – erau milites. Așadar păgânii erau cei rămași în pagus, oamenii pașnici, „la casa lor”. Etimologie perfect catolică, întemeiată pe o teologie a faptei, justificată de spiritul misionar al acestei confesiuni.

*

Norii lui Petru Creția – în care Dumnezeu nu este numit, cred, niciodată – mi se pare o carte de o sută de ori mai religioasă decât orice manual de dogmatică, în care Dumnezeu este pomenit, invocat, „cită” la tot pasul.

*

Să notez în acest caiet și ce n-am făcut. S-ar aduna multe! De pildă, azi, n-am făcut nici greacă, nici spaniolă, nici dogmatică, deși mi le propusesem. N-am mâncat dimineață, n-am tradus la latină. N-am vorbit cu nimeni. Și nici măcar Oblomov nu sunt...

*

Un sociolog ar putea învăța ceva din „statul la coadă”. Într-o societate civilizată nici nu se concepe ideea de „a te băga înaintea”. „A sta la coadă” ține de un fel de instinct elementar al bunului simț. La noi, comunismul a inventat însă un tip special de „coadă”. Coadă la pomană. Cine ajunge primul, acela pune mâna pe colac. Spune-i românului să aștepte cuviincios să-i vină rândul și ți l-ai făcut dușman de moarte. Se simte agresat, rănit mortal în cea mai ascunsă și prețioasă fibră a ființei sale.

Să zicem că un asemenea specimen „se bagă-n față”, iar ție, ca om cu răbdarea măsurată (aștepți deja, resemnat, de vreo două ceasuri) îți sare țandăra și-l plesnești. Prima reacție nu vine din partea celui „atenționat”, ci din partea celor care au așteptat, și ei, ca și tine, două ceasuri ca să cumpere o pâine amărâtă sau vreun alt produs cât de cât comestibil. După ce, cu o clipă înainte, se zbârliseră într-un glas la mișelul care încerca să-i tragă pe sfoară, acum se întorc cu aceeași furie împotriva ta, cel care ai izbucnit primul, reacționând, de fapt, așa cum, în gând, numai în gând, ești sigur că a reacționat fiecare. Acum însă nesimțitul luat la palme s-a transformat în victimă. Brusc toată lumea îi ține partea, compătimindu-l. Forțele se regroupează în jurul său. Babele încep să zbiere, matracucele ar fi în stare să-ți înfigă ghearele în gât, bărbații iau o atitudine mai demnă, dar categorică: te-njură, te huiduie și te scuipă, așa, de la obraz, fără să aibă însă curajul să te-atingă. Unul mai al dracului te amenință cu poliția, cu pușcăria, cu „statul la răcoare”. Din agent al dorinței lor ascunse ai devenit brusc golanul indezirabil, „criminalul”, „securistul”, „destabilizatorul” ... Și în timp ce ei, oamenii de bună-credință, trecuți prin școala vieții, educați de doica activistă, te împroașcă cu cele mai slinoase mășcări, ba chiar îți strecoară, pe furiș, și câțiva pumni între coaste, „victima”, culegându-se de pe jos, cu un rânjet disprețuitor în colțul gurii, își umple sacoșele calm, fără nicio grabă, plătește și, în cele din urmă, îmbrățișând cu privirea coada uriașă, de cel puțin cincizeci de persoane, exclamă oarecum blazat: „Asta-i educația, dom'le, care l-a educat la școală! Halal educație...” Și pleacă lăsând în urmă o sută de ochi întunecați de o mare mâhnire.

*

Freud a scris un mic articol în care vorbește despre crimele săvârșite dintr-un acut sentiment de culpabilitate. Sinuciderile nu sunt decât o subcategorie a acestei categorii de crime. Când își descoperă trecutul murdar Oedip își străpunge ochii, adică se automutilează, încercând poate să se sinucidă. Viața lui ulterioară devine ispășire. Într-unul din romanele sale Milan Kundera îi așază față în față, comparativ, pe Oedip și pe asasinul comunist, cu intenția (subliminală) de a oferi o mie impuls la spovedanie celui din urmă.

Oedip, spune Kundera, nu se știe împovărat de păcate. În clipa în care i se revelează adevărul incontestabil, întreaga lui ființă e răvășită, e întoarsă pe dos. Se simte cuprins treptat de uimire, de

scârbă față de sine, de revoltă față de amăgelnică ursită. Apoi, brusc, fără să stea măcar o clipă în cumpănă și să caute false justificări, își străpunge ochii cu agrafa Iocastei. Își asumă viața doar pentru a se putea autopedepsi. Altfel spus, își asumă viitorul, întrucât – suflet nobil și curajos – se consideră responsabil de faptele întregului său trecut. Numai cineva care își asumă trecutul fără nicio măsluire (adică în toată hidoșenia lui) poate găsi forța de a se spovedi. Numai cineva capabil să primească provocarea viitorului găsește într-însul și forța de a ispăși. Dar pentru acesta trebuie să iubești măcar un pic viața primită de la Dumnezeu. Măcar un pic.

Orbirea lui Oedip are semnificația unei convertiri, a unei treziri lăuntrice, deopotrivă punitive și catartice – și nu doar pentru el, ci mai ales pentru cetatea pe care a cărmuit-o în chip nedemn ani și ani de-a rândul. Oedip iubește Teba. De aceea automutilarea echivalează cu un sacrificiu prin care ispășitorul ia asupra-și toate nenorocirile cetății. De partea sa, torționarul comunist supraviețuiește (abulic) prin activarea inconștientă a „instinctului de culpabilitate”. El trebuie să-și continue crimele pentru a putea supraviețui. Carcasă anorganică, se „simte” incapabil să iubească pe cineva, să se entuziasmeze pentru vreun cât de mic ideal (povestea cu idealurile comuniste e una din iresponsabilele tâmpenii occidentale). Bestia comunistă, încarnată de activist, nu iubește nimic și în primul rând nu se iubește cătuși de puțin pe sine însăși. Îl obsedează doar crima, crima ca „act salvator”. El ucide în numele unor cuvinte goale, în care n-a crezut cu adevărat niciodată (întrucât niciun om sănătos nu poate să creadă în adevărul unei cauze radical-exclusiviste). Acum însă până și acele vorbe goale au dispărut. Ce rost mai are viața lui? Nu este treaba mea să răspund. Nici n-aș putea. Dar mă întreb – oare cât va întârzia, oare cât se va abține până se va hotărî să lovească din nou? Pentru că nu poate trăi murdar, plin de sânge și în același timp nespovedit. Chiar dacă eu l-am iertat, el însuși nu și-a dat sieși iertarea. Chiar dacă eu aș fi în stare să-l și iubesc, cum să-l fac să se iubească pe el însuși!? Vorbe în vânt! Un om încearcă să vorbească altui om, dar își dă seama că toate cuvintele lui cad neputincioase în golul dintre două crime.

Avem nevoie de un Oedip exemplar, de un Oedip „de sacrificiu”, care să facă primul pas întru purificarea sufletului nostru colectiv.

*

Să rămân între cărți – cel mai comod purgatoriu.

Comemorare în decembrie

(1991)

Câtă speranță aveam acum doi ani! Acum au mai rămas: o credință înjumătățită, un vag crâmpiei de speranță și o ură neagră, tulbure.

Vizită la expoziția studenților de la Belle Arte, Neliniște. Nu pot să rămân mai mult de o jumătate de oră. Parcă m-aș plimba prin propriile-mi măruntaie, macerate. În sala din mijloc, un coș uriaș pentru gunoi plin cu ecrane de televizor. Alături, ascuns într-o nișă, un televizor deschis, un televizor adevărat, care prezintă imagini adevărate din decembrie '89 până azi. În stânga, o cameră întunecoasă (aș zice un vast atelier părăsit) unde s-au împrăștiat pe jos mai mulți bolovani. Totul e menit să-ți provoace spaimă și silă. Mă așez pe un calorifer și închid ochii. Dintr-odată cineva începe să izbească într-o bucată de metal. Am căzut în plasă. Șocul este atât de puternic, încât fără voia mea o iau la fugă. Până la ieșire – sala măsoară mai bine de patruzeci de metri – am parcurs un adevărat drum al patimilor. Urc la etaj. Pe fiecare treaptă câte o inscripție: Celiniște, Beliniște, Neliniște... Pe ziduri, la fel. Când urci scara umbra îți rămâne în spate. Un reflector te lovește cu o lumină insuportabilă în plină figură obligându-te să-ți pleci ochii. Când cobori umbra ți-o ia înainte. La etaj se află o cameră albă, cu hârtii mototolite în mijloc. Un drug oblic înțepenit în cadrul ușii îți barează calea: Accesul interzis. Lângă ușă, o movilă de nisip (în forma unui mormânt proaspăt, făcut în grabă) cu semnul lui Saturn (deformat și el) în vârf. Semnul e confecționat dintr-o bucată de fier ruginit. La capătul celălalt, pe jos, o inscripție uriașă, cu litere albe – Treziți-vă! – mâzgălită cu vopsea neagră, de parcă autorul s-ar fi răzgândit în cele din urmă. Un coșmar viu, o vizită prin iad sau pur și simplu prin Bucureștiul anului 1991.

*

Cu câtă dezinvoltură trece Petre Țuțea, în filmul acela postelectoral, de la portretul lui Eminescu – „sumă lirică de voievozi” – la caricatura derizorie a „președintelui Niță Puță”!

*

L-am cunoscut pe profesorul Giurgiuman din Cluj. A împlinit șaptezeci și opt de ani dintre care șaisprezece și i-a petrecut în pușcăria de la Aiud (1948 – 1964). Scenă din celulă: într-o seară doi deținuți (un avocat și un medic) încearcă să cârpească o bluză care, de

purtată ce era, putrezise pe jumătate. Cu un cui transformat în ac prin şlefuii îndelungate şi cu o bucată de sfoară scoasă, cândva, pe furiş, dintr-o saltea, cei doi stau aplecaţi într-un colţ al celulei, peste tineta întoarsă cu faţa în jos şi devenită masă de croitorie. La un moment dat, în timpul operaţiei, gardianul priveşte prin vizetă şi-i surprinde. Urmează interogatoriul: „Mă, dumnezeii şi paştele... scoateţi acul de unde l-aţi ascuns!” Deţinuţii nimic, toţi tac mâlc. Avocatul e târât afară şi bătut măr. Se întoarce cu faţa plină de sânge, dar fără să fi divulgat ascunzătoarea. Caralii îl înşfacă pe medic. Acesta e pus să sară de câteva sute de ori „ca broasca”. În cele din urmă leşină. Tensiunea urcă. Bestiile devin din ce în ce mai agresive. Bat în stânga şi-n dreapta. La un moment dat unul dintre deţinuţi observă acul. Fusesse „ascuns” în buca avocatului. Acesta, buimăcit, fără să stea o clipă pe gânduri, şi-l înfipsese acolo, dar nu de tot – urechea şi firul de aţă rămăseseră afară trădându-l în cele din urmă.

Profesorul Giurgiuman, care văzuse şi trecuse prin altele, de sute de ori poate mai cumplite, îmi povestea lucrurile astea ca pe o „simplă anecdotă din Aiud”.

*

Recitind în greacă un fragment din Viaţa lui Alexandru îmi dau seama că trecusem, la celelalte lecturi, peste un amănunt esenţial. Filip – povesteşte Plutarh – avea ambiţii mari cu genialul să fiu. De aceea a hotărât să-l tocmească profesor de filosofie pe însuşi Aristotel, căruia i se dusesse faima pretutindeni. Aristotel însă îşi trădează discipolul publicându-şi lecţiile esoterice, hărăzite doar mlădiţei regale. Atunci Alexandru îi trimite o scrisoare furioasă, plină de reproşuri, în care-i spune maestrului că datorită indiscreţiei sale nimic nu-l va putea deosebi de toţi ceilalţi muritori în ceea ce priveşte cunoaşterea. Drept urmare s-a decis pentru cariera armelor.

Macedoneanul ţinea sub pernă Iliada şi un pumnal. Simbolul ştiinţei şi simbolul puterii. Datorită „trădării” lui Aristotel s-a văzut obligat să-l părăsească pe Homer şi să opteze pentru eroul acestuia, Ahile. Ce-ar mai fi avut de spus nou în filosofie, de vreme ce maestrul dezvăluise totul? Cum şi-ar mai fi putut domina semenii printr-o cunoaştere al cărei termen de garanţie expirase!? Şi încă ceva! Ezitarea, îndoiala, analiza scrupuloasă caracterizează pe filosof, pe omul înţelepciunii şi al prudenţei. Decizia imediată însă (aparent „inconştientă”, „exaltată”), capacitatea de a „moşi” istoria câtorva

secole într-o singură clipă aparțin geniului politic. Alexandru a tăiat nodul gordian tocmai prin această decisă și curajoasă „despărțire de Aristotel”.

*

Un prieten îmi povestește despre un personaj fabulos, cunoscător a nu știu câte limbi străine, de la engleză până la sumeriană. Evident, lucrul m-a impresionat peste măsură. Ardeam de nerăbdare să întâlnesc și să cunosc un asemenea monstru erudit. Când însă am aflat că tipul s-a apucat de sumeriană „ca să-l traducă pe Eminescu”, am izbucnit într-un râs nebun. Mă lămurisem. Păcat totuși că doar scrântiții au elanuri atât de sublime!

*

Când te afli într-un „impas cultural” (deliciile vanității!), când simți că nu mai are absolut niciun rost să scrii, să citești, să gândești, să scoți din tine viață, există două remedii – dacă ai bani sau curaj, pleci într-o călătorie fără țel; dacă nu, te apuci să traduci câteva cărți importante. Dar dacă ai tradus cinci cărți (or fi existând oare cinci cărți importante netraduse?) fără ca tu să fi scris măcar una-două, renunță la aflarea în treabă. Ești făcut pentru altceva, consolează-te cu stilul epistolar!

*

Citesc în Maxim Mărturisitorul: „Iar tu să nu zici că simpla credință în Domnul nostru Iisus Cristos poate să mântuiască. Fiindcă aceasta e cu neputință, de nu vei dobândi și iubirea față de El prin fapte. Doar despre credința simplă s-a spus: «Și dracii cred și se cutremură»” (Iac. 2, 19). Prin urmare și dracii cred și se cutremură... De ce n-ar crede și netrebnicia mea!?

*

Absurdul și grotescul – două categorii estetice născute din frică. Din frica meschină, trufașă, egoistă față de Dumnezeu și față de lumea întocmită de Dumnezeu. Strâmbi, schimonosești, întorci pe dos lumea adevărată și frumoasă în funcție de toanele fricii tale. Rupi toate punțile dintre ea și Ziditor, sperând că astfel îți va fi mai simplu să te cauți și să te găsești pe tine însuți. Fără intermediari. Dar totul aici, pe pământ, viața noastră de fiecare zi și visul vindecării noastre, greșeala și ispășirea, nașterea și iubirea, moartea și după moartea, depind de un număr obligatoriu de intermediari.

Scriu provocat de lecturile din Gogol! Căci marea lui specialitate

este tocmai acest absurd izvorât din frică. Cum să-l cuprinzi altfel? În viață a caricaturizat Paradisul, în operă, cam jumătate din Infern.

Hermeneutul de serviciu

Pesimism. Dacă totul s-a scris, atunci nouă nu ne mai rămâne altceva decât să traducem acest tot cu migală și fidelitate. Intertextualismul (versiunea laică a protestantismului) n-a ucis tocmai Autorul, Creatorul!? Victoria textului este în același timp victoria Cititorului-Actor (ipocrit prin vocație) care, iată! jinduiește să-l „joace” chiar pe Demiurg ajuns, bietul de el, în pragul senilității.

Cuvintele acestea nu-mi aparțin. Eu nu fac decât să traduc un text din Cioran care, și el, la rândul-i, nu face decât să traducă un pospai din Nietzsche, traducătorul impertinent al lui Pascal, genial tălmăcitor al sfântului Augustin, amprentă a Duhului poliglot pe pământ. Scotociți cu atenție pământul afânat dimprejurul vostru! Sunt sigur că fiecare va găsi până la urmă un sfânt îngropat la rădăcina arborelui său spiritual (mumificat sau trecut de faza putrefacției)!

*

Cât de prost e acel Ion din dialogul omonim al lui Platon! Dar ce rapsod genial! Tocmai pentru că nu are capacitatea de a traduce în termeni raționali iraționalul, de a vorbi „filosofic”, școlărește – așa, ca un critic literar – despre inspirație! Socrate, chiar dacă nu-i critic literar, știe s-o facă. Și încă foarte bine (suspect de bine!). Acest Traducător înăscut, Cel Mai Abil Traducător al tuturor timpurilor!

Primul vers al literaturii europene – menin aede thea... – invocă un autor supramundan (Muza). Din întreaga Iliadă (și Odisee) doar versurile introductive și parantezele de cadru sunt ale lui Homer; restul aparțin Muzei. Homer se mulțumește să traducă, să interpreteze (cum spune chiar Socrate) legând cu lanț hermeneutic sufletele noastre de zenitul ceresc. Și dacă sublimul Homer este doar atât, atunci ce să mai zicem de bietul Ion? El încape încape într-o verigă. Da, în tot acest lanț hermeneutic rapsodul nu-i decât o mică verigă. Pătrunsă totuși până la ultimul atom de harul lui Dumnezeu.

*

Traducând mereu și în toate pe alții – ce exercițiu de umilință și asceză! Borges visa la un moment dat să compună o carte numai din citate. La acest lucru ar trebui să ne gândim atunci când îi parcurgem „opera”!

*

O legendă provenită din Bucovina (și transcrisă de Simion Florea Marian) stabilește analogia directă între căderea omului și căderea diavolului. Altfel spus, omul intră în istorie printr-o imitatio diaboli. Imitatio Dei vine abia pe urmă. E un truism să spui că izgonirea lui Adam o repetă pe a Maestrului Lucifer. Desigur. Dar câte lucruri se prind dintr-un foc laolaltă! Căci lumea se află deja în stăpânirea diavolului în clipa în care cuplul vinovat cade într-însa. Adam și Eva stau de la bun început cu chirie în „casa celui rău”.

Legenda povestește cum Adam, după ce și-a ales un pogon de pământ roditor, se apucă să-l lucreze. La nici câteva minute apare dracul și-l ia împărătește la rost – cum își permite să-i ciupească din moșiel? A cerut voie cuiva? Se crede pe moștenirea lui taică-su? Întâiul plăsmuit se zăpăcește... Nu știe ce să răspundă și încotro s-o apuce? În rai nu se poate întoarce, fiindcă poarta e păzită strașnic de un înger cu paloș de foc; pe pământ nu poate să rămână, pentru că-l supără pe diavol. Undeva totuși trebuie să trăiască, este condamnat să trăiască. Prin urmare, cu toate că acum cunoaște binele și răul, el se vede obligat să încheie un contract cu Necuratul. Acest contract va fi distrus abia prin botezul lui Cristos în apa Iordanului.

Dacă lumea se afla deja în posesia răului, atunci Adam a căzut, de fapt, direct în iad. Cruzimea acestei legende gnostice ne ajută să înțelegem parcă mai adânc sensul păcatului și al ispășirii. În gnosticism conștiința păcatului, a căderii originare nu există. Confundându-se cu materia lumea este din principiu rea. Mitul căderii nu-și găsește locul într-o astfel de mitologie radical-pesimistă dar și fanatic-optimistă. Mântuirea se află aprioric la cheremul divinității. Omul este „scos pe tușă” încă de la „începutul meciului”. Dacă ne gândim însă din acest unghi la jertfa lui Cristos, atunci totul capătă un relief și o splendoare – unice. Da, pentru a salva întreg neamul omenesc – cu viii și cu morții – Mântuitorul se vede obligat să coboare mult mai adânc decât ne-o spun Evangheliile canonice, adică tocmai până la iad. Iadul însă e chiar lumea aceasta vie! Atunci înseamnă că El trebuie să treacă dincolo de buza lumii (iadului) și să ajungă până la rădăcina ei spurcată, până la talpa iadului.

*

(Epilog cu măști)

„Să ai privirea atât de curată – zice psalmistul – încât să poți privi tot răul din lume; „Ne-a fost dată ispita răului spre a ne limpezi și

sufletul și ochii în răstimpul scurt al unei vieți. Postim cu trupul întreg, postim vremelnice, dar cel mai purificator îmi pare postul ochilor – nici chiar al buzelor nu este mai presus!

*

Nu poți citi trupul celui întins pe cruce în taina Răstignirii decât cu ochii despecetuiți. Leac pentru trup sunt azima și vinul; pentru buze, rugăciunea; pentru ochii bolnavi, lacrimile.

*

Fiecare zi este un cortegiu de măști. Oglindă mată și mută, autoreflectorizantă, masca fiecăruia a căpătat o culoare atât de impersonală, încât te lovești de ea cu maximă indiferență. Un paradis al indiferenței: cea mai subtilă perversiune a diavolului. Acedie...

*

Masca sub care nu se ascunde niciun chip devine simulacru. Prezență și absență deopotrivă, teofanie în visuri și ceremonii, nedefinit contur al zeului coborât pe pământ, masca are un caracter sacru, purtând în sine reflexia nelumescului. Dimpotrivă, simulacrul este semn autoreferențial, simplă amăgire ruptă de real, substituind cu sensul ei autonom și provizoriu însăși transcendența. Simbolul păgânismului rămâne totuși masca. Ereziile creștine proliferază simulacrul.

*

Sărbătoare a trupului, carnavalul redeșteaptă în lume fiori păgâni. Fiecare dintre noi devine scena intimă a Recapitulării unei istorii sacre, a recapitulării botezului, crucificării și învierii din patimi. „Spală-mă și voi fi mai alb decât zăpada!” Spălarea chipului de păcatul primordial cu apă și duh.

Măștile sunt deci semne folositoare ale păcatelor de după botez.

*

Privești o mască: cobori pentru o clipă, veșnică, în lumea aseptică a morții. În lumea urâtului fără leac. Țuțea spune undeva că toți morții Antichității sunt îngrozitori de urâți, cu excepția Pentesileei, regina amazoanelor, ucisă de Ahile. Mortul frumos apare odată cu creștinismul. Mortul fără mască, în carnea căruia duhul ucide cârțițele și viermii la ceasul învierii.

*

Cuvintele, aceste măști ale profanului, ale așa-zisului „limbajul discursiv”. Logosul, Cuvântul întrupat poartă în sine infinite sensuri.

Limbuția, oricât de fastuos împodobită, niciunul. Și totuși, chiar părinții Bisericii, Origen de pildă, îmbracă adevărul Revelației în veșmintele retoricii pentru a-l înfățișa lumii așa cum se cuvine. Cât dispreț arată, nu-i așa? sfântul Augustin față de „limba necioplită” a Italiei, când duhul încă nu binevoise a-i șușoti la ureche.

Ca să ajungi la miezul Cuvântului e nevoie să te lepezi de cuvinte.

*

Îngerii buni nu știu să vorbească. Toma din Aquino scrie: „Cuvintele ne-au fost date ca să ne ascundem gândurile”. Îngerii sunt gânduri neacoperite de cuvinte, neambalate cu grijă în susurul pervers fonemelor. Domnia sa, omul, există numai prin limbaj. Parcă-l văd pe Adam vorbindu-i pentru prima dată lui Iahve: ascuns după un tufiș, mințind cu atâta pudoare!

II

Jurnal apocrif aprilie 1999. Paris. M-am întors din România cu o mică legătură de însemnări din lunile de armată (acestea chiar nu știu cum au scăpat de ochiul ofițerului de contrainformații) și din jumătatea de an petrecută la Seminarul Conciliar din Madrid. Însemnări de nepublicat telles quelles, fără o prealabilă toaletă, și nu doar stilistică. În armată mă stresau pârlăcioșii așa că scriam telegrafic, pe ascuns (sub scară sau, noaptea, în timpul plantoanelor) și destul de rar. Oboseala și sila îmi deveniseră atât de consubstanțiale, încât nu mai aveam chef de nimic, nici de scris, nici de citit, nici de discuții pe teme savante. Îmi treceam zilele între arat câmpul de instrucție cu coatele și genunchii și fumat țigări nordeoreene întins pe spate, cu ochii pierduți într-o zare tot mai meschină și mai dușmănoasă. În Seminar, dimpotrivă, aveam prea multe de făcut: cursuri, în fiecare dimineață, greacă și latină, examene, slujbe, întâlniri, corespondență, filme etc. etc... Mă simțeam plin, preaplin. Tentația scrierii unui jurnal consecvent și amănunțit nu m-a îmboldit realmente niciodată.

Recitind însemnările am fost, mărturisesc, surprins de simetria celor două, scurte, în fond, dar cruciale „paranteze” din junețea mea „cea mult meșteșugareță” (adică sucită mereu după cum a bătut vântul). Dumnezeu m-a făcut să cunosc, într-un interval destul de scurt (cinci ani), două regimuri de viață excepționale: acela de cazarmă, și acela, să-i spunem, de semimănăstire (nu era chiar mănăstire, la Madrid, dar nici „salon de teologie”). După fiecare din aceste

experiențe am ieșit modificat sufletește. Cele nouă luni de armată la limita bestialității m-au învățat să urăsc. Am intrat pe poarta acelei cazărmi mieluşel nepăsător, trestie melancolică și am ieșit lup negru în cerul gurii. Sejurul petrecut la Madrid a avut rezultate contrare. În răstimp de numai șase luni (parc-ar fi fost șase ani!) am învățat să respir, să vorbesc, să râd chiar cu gura până la urechi, să mănânc, să lenevesc (acolo m-am deprins cu obiceiul sfânt al siestei), să-mi privesc semenii cu luare-aminte, să citesc omenеște, să gust până la ultimele consecințe plăcerea, inimaginabilă, a cufundării într-o limbă străină, să am prieteni la cataramă și să mă rog împreună cu ei, nu doar să stau la taclale, să mă rog de-adevăratelea. Într-un cuvânt, seminarul a șters, pe cât a fost posibil, stratul acela de jeg pe care cazarma din România mi-l așezase, ca un soi de acoperiș-stigmat, peste suflet.

Altă simetrie: în cazarmă am avut de-a face cu ofițeri care, dacă nu contribuiseră efectiv la lichidarea rezistenței românești anticomuniste (oh, pe câți șoricuți de bibliotecă nu i-am auzit declarându-se „rezistenți” în ultima vreme!), cel puțin elogiau pe unde și oricând apucau zelul înaintașilor lor care, aceștia, nu disprețuiseră mormanele de cadavre. La Seminarul din Madrid am ajuns prin intercesiunea unei biserici-martir, cea greco-catolică, singura biserică din România care n-a acceptat să se târguiască pentru numele lui Iisus. Fără experiența-limită din armată nu cred că i-aș fi descoperit pe acești credincioși, mulți dintre ei absolut admirabili. Mă gândesc la părintele Prunduș, blândul și bunul părinte Prunduș, la părintele Tertulian Langa, la Viorica Lascu, la Doina Cornea și câți alții. Rănile foarte adânci ajung să numai fie văzute, chiar dacă le privești cu atenție. Rănile superficiale îți sar în ochi imediat. Biserica greco-catolică e o rană uriașă, sângерând în adâncul adâncurilor de sute de ani.

Dar să mă întorc la experiențele mele! Cum aș fi astăzi dacă niște netrebnici (în sensul original al adjectivului) precum căpitanul Balcan, sergentul Popa ori sergentul Goloșoiu nu m-ar fi batjocorit nouă luni de zile ca pe o gânганie necuvântătoare? Cum aș fi astăzi dacă niște oameni pur și simplu, după numai cinci ani, nu mi-ar fi deschis brațele (uneori cu nepricepere și stângăcie, dar ce contează?) și nu mi-ar fi spus cu acel patetism sublim pe care numai spaniolii îl pot întruchipa: „Quédate aquí con nosotros para siempre!”

La Paris, într-un nou refugiu provizoriu, mă gândesc cu egală nostalgie la două lucruri: la cerul mirositor din nordul Moldovei și la pământul văzător al Castiliei. Primăvara nu se grăbește să mă bucure. Păsările, câte or mai fi? aciuat prin tufele din curtea imobilului tipă isterizate de zgomotul unui marteau piqueur. Burghiul sparge pavajul inocent, împins cu forță de un reprezentat al clasei muncitoare. Sute de așchii sar de jur-împrejur, împrôșcând pereții și ferestrele clădirii. Muncitorul apasă și mai decis, orgasmatic. Păsările își iau zborul de pe crengi, urcă sus, pe acoperiș. Încep o nouă zi, chers camarades. Unde mi-o voi petrece? Unde voi găsi un strop de liniște în acest Alphaville monstruos cu pretenții de Ville-Lumière? Brusc mă năpădește acea senzație de neputință de la începutul serviciului militar. Îmi vine să scrâșnesc, să-mi mușc buzele, să dispar pur și simplu într-un alt peisaj. Minunile nu se întâmplă însă atunci când le aștepti. Cu toții, îmi spun, avem câte ceva de ispășit, vreo ambiție ascunsă, vreun orgoliu meschin sau vreo îndârjire. Mă consolez cu acest gând sută la sută creștinesc. În fond și la urma urmei nimic din ce trăim nu este atât de esențial pe cât ne pare!

septembrie 1986 cazarma B... Intru cu o valiză de lemn, verde, încuiată cu lacăt, pe poarta cazarmii. Zi însorită, frumoasă, blândă. Noii recruți stau grămadă în micul amfiteatru de la intrare. Unii vorbesc sonor, râd, fumează bărbătește (se vede că se cunosc), alții se uită timid în pământ, întrebându-se probabil ce caută aici, în sfârșit, alții dorm cu capul pe valiză. Din când în când un ofițer însoțit de militari în termen își face apariția și ia cu el o mână de recruți. Nu cunosc pe nimeni. Mă alătur grupului de teriști. Aștept. Unul câte unul suntem strigați și duși la tuns. Nu contează că abia acum câteva ceasuri am ieșit de la frizer. Trebuie să existe o anumită uniformitate la toate capitolele: vestimentație, încălțăminte, tunsoare, fel de a vorbi și de a merge. Îl cunosc pe Liviu P... A reușit la drept, dar a terminat liceul de filologie. Mi-am găsit primul punct de sprijin. Lucru foarte important. Până la stingere teama de necunoscut dispare.

N-am avut timp să scriu de câteva săptămâni. Am depășit oarecum etapa de coșmar sau mai bine spus coșmarul a devenit acum suportabil. Ni s-au repartizat ca șefi de grupă sergenți de la trupă, iar nu ofițeri, cum prevede regulamentul. Dar a invoca regulamentul înseamnă a-ți da singur foc la valiză. Ieri, serg. Popa – datorită căruia pot vizualiza perfect expresia „prost ca gardul” – ne-a amenințat pe un

ton ferm, cu mucii curgându-i gârlă din nări și umplându-ne pe toți de scuipat, să nu dea dracu' să aplice regulamentul pe pielea noastră, că am încurcat-o. Care va să zică, trebuie să ne înțelegem tovarășește, noi închidem ochii la prostia lui violentă, iar el se face că mai uită la ananghie litera regulamentului. Singurul uman mi se pare a fi Plujar, sârb din județul Timiș, sculptor în lemn. Ne-am împrietenit, petrecem multă vreme împreună. E străinul perfect, diplomat, cald-rece, rușinos ca o fată mare. Abia așteaptă să se isprăvească această comédie. Nici usturoi n-a mâncat nici gura nu-i miroase. Nu ține să se pună rău cu nimeni și de aceea toți îl suspectează.

Prima săptămână a fost cumplită. Nu exagerez cu nimic. Totul mă dezgustă, totul mă doare, mă sufocă. Și nu văd nicio scăpare. De ce n-am acceptat să fiu scutit de serviciul militar! Se putea „rezolva” atât de simplu! Acum, o dată ce-am intrat în hora asta drăcească nu mai am cum da înapoi, trebuie să joc. În prima zi de instrucție am făcut o prostie cât carul: am încercat... să evadez, în plus, și cu arma în spate. Noroc de L., umbra protectoare, care a țâșnit în pădure după mine și m-a adus cu forța înapoi în pluton. Mi-a fost rușine și ciudă toată ziua, am băut aproape o sticlă de vin cumpărată din Vatră și nu m-am mai gândit la absolut nimic.

Discuțiile cu L. mă întreamează de fiecare dată. Vorbește pasionant despre literatură, despre rock, dar mai cu seamă despre Godard, Visconti, Antonioni și Orson Welles. A frecventat ani în șir cinemateca, îmi ține un curs de inițiere ca la carte. Mă feresc să-l întreb cum a acceptat să se îngloade în drept (obligații de familie?). D.S. Îmi dă cursuri de istorie a rockului.

— Dom-le, chiar și în condiții de grajd omul vrea să se „lustruiască”!

Prima ședință de dresaj: ce trebuie să facem și să spunem când intrăm într-un dormitor unde se află domnia sa, lentu' cutare ori domnia sa sergentu' cutărică. Trebuie să ne scoatem boneta și s-o ținem frumos în mâna stângă, să batem cu mult elan din picior și să rostim formula magică: „Tovarășe serg., sunt sold X, am fost să fac pipi, permiteți să iau loc în dormitor”. Sceneta asta grotescă m-a introdus deplin în atmosfera cazonă. M-am făcut că iau totul à la lettre, am repetat cuvânt cu cuvânt prostia lui Popa-Goloșoiu, am bătut în ciudat până și din picior, dar trăsăturile feței m-au dat de gol. Abia m-am abținut să nu bușesc în plâns (în râsu-plânsu). Atunci Goloșoiu, un

paranoic sadea (de ce oare n-a fost respins la examenul medical?) a început să urle: Culcat, culcat! Culcat!... de nu știu câte ori. L-am lăsat să urle, resemnat, fără să schițez măcar un gest de supunere (nu din orgoliu, ci pur și simplu din scârba de a face pe plac unui mitocan). După vreo jumătate de minut, cu spume la gură, Goloșoiu s-a năpustit ca o fiară asupra mea și m-a lovit puternic în coșul pieptului. M-am prăbușit peste rastel și o clipă ne-am încleștat. M-ar fi mâncat pe pâine, o simțeam din toată ființa lui, din ochii aceia holbați, din palmele tremurânde, din părul zbârlit. În acel moment însă a intervenit Dan I., pe care abia de-l cunoșteam. Cu un calm cutremurător i-a ordonat, el, tilicarul Iosif, tovarășului sergent Goloșoiu să ia mâna de pe mine. Imediat ordinul a fost executat (D. e un tip solid și impunător; altfel, un suflet ca pâinea caldă). Dar incidentul nu s-a terminat aici. Goloșoiu ne-a pedepsit pentru neascultare și agresivitate. Toată după-amiază am spălat WC-urile. Bietul D. nu s-a mai putut abține și la un moment dat s-a prăbușit, cât e el de mare și de voinic, peste umărul meu și a-nceput să plângă înăbușit. Ca principal vinovat, eu am primit și un supliment de pedeapsă – planton schimbul 3 (de la unu jumătate la trei jumătate, când e somnul mai dulce).

Aproape în fiecare dimineață avem instrucție „la câmp”, adică pe un teren aflat în apropierea unității. Curând, ni s-a spus, vom începe nu știu ce „pas de defilare” în ședințe intensive. Aseară am mâncat, în sfârșit, bine. Îndată după programul de seară (ritualul făcutului bocancilor mi se pare absolut colosal, s-ar putea scrie o carte de psihologie colectivă plecând de la el) am fost chemat, pe furiș, la cantină. Sergentul X, un țigan ungur din Ardeal, s-a amoretat lulea de o fătucă de la dânsul din oraș. Problema e că nu prea știe să scrie, chiar dacă are douășpe clase bătute pe muchie și diplomă de absolvire. Mă roagă (puțin de sus, că doar e sergent, iar eu un tilicar prăpădit) să-i torn o țidulă de amor pentru Mirela (așa o s-o numește persoana în chestiune) contra una farfurie cartofi pai, două ochiuri și una halbă de bere plină ochi (un adevărat banchet, ce mai; la desert, un sfert de kil de marmeladă!). A apelat la mine pentru că știe că scriu poezii (trebuie să le am și cu scrisorile de amor, nu-i așa?). În două ore am compus nu una, ci trei răvașe sfâșietoare: pentru Mirela, pentru Gina și pentru Viorica. Succesul mi-a asigurat câteva mese copioase. Sper ca scrisorile să aibă și efect la destinatare, altfel am încurcat-o, mai ales cu țiganul.

O viziune înspăimântătoare. N-am mai simțit așa ceva până

acum. S-a întâmplat sâmbătă seara, după cină, când îmi vine rândul să car tomberonul la groapă. Poate să pară curios, dar abia aștept seara de sâmbătă. E singurul moment de liniște și pace, de relaxare la sfârșit de săptămână.

L-am luat pe D. și am plecat. Groapa de gunoi se află tocmai în partea cealaltă a cazarmii. Mergeam agale, fără să vorbim. Parcă ne-ar fi fost frică să nu rupem o vrajă. Totul mi se părea splendid. Cerul era senin, senin de tot, vremea caldă, mormanele de frunze roșiatică năpădiseră aleile, făceam pârție prin ele cu bocancii. În plus nici tipenie de om. Parcă intraseră cu toții în pământ. Am pus tomberonul jos, ne-am aprins câte o țigară și am început să stăm la taifas. Pentru prima oară simțeam că ies din ritmul drăcesc al acestei nelumi demente în care am pătruns, fără să-mi dau seama de consecințe, acum aproape două luni. Stăteam așa, ca doi Moromeți, lângă tomberon, vorbind despre trecutul fiecăruia și priveam cu nesaț cerul limpede și odihnitor. Și cum tăifăsuiam fără grabă, trăgând alene din țigară, un gând cumplit m-a străfulgerat dintr-odată, cu o violență atât de mare, încât mi-a venit să urlu. Am simțit brusc că seara aceea va fi ultima seară pe care o voi mai trăi pe pământ, că mâine voi muri sigur între zidurile cazarmii și că viața mea a fost un nonsens absolut și iremediabil. De atunci a intrat parcă un duh nenorocit în mine și mi-am pierdut tot cheful. Dacă într-adevăr se va termina totul, dacă mă voi curăți în zilele, în săptămânile următoare!? Aici nimeni nu are grijă de nimeni, toți parcă și-au propus să ne lichideze cât mai repede. Am optsprezece ani și sunt pe buza prăpastiei. Voi muri fără să fi înțeles pentru ce-am apărut pe lumea asta? Sunt sigur că nu voi scăpa niciodată de aici. Mai am de putrezit șapte luni. Șapte luni sau șaptezeci de ani, totuna. Viața mea deja s-a dus dracului, nu mai am nicio speranță. Timp mort, timp gol. Totul e hidos și absurd.

Ianuarie 1992. Madrid. Am aterizat pe aeroportul Barajas. Pământul Spaniei mi s-a părut ciudat: din avion are o culoare aprins-cărămizie. Pe toată durata călătoriei ne-am uitat la podeaua de nori, mereu în mișcare, destrămându-se și refăcându-se la loc, am repetat sintaxa spaniolă (n-am vorbit încă niciodată în această limbă) și am tăcut. Pe Cristi l-am simțit extrem de concentrat.

Am intrat în altă lume, unde parcă se face mai puțină economie la apă și detergent. Al treilea Cristi, Lângă, ne-a așteptat la aeroport, însoțit de un prieten spaniol cu mașină, Manolo. Primul contact cu

spaniola vorbită – mi se pare atât de confuză, atât de nebuloasă, încât mă tem că nu voi reuși s-o înțeleg niciodată, darmită s-o mai și vorbesc. Am ajuns la Seminario Conciliar, pe calle San Buenaventura, tocmai la ora mesei. Chipuri prietenești, zâmbitoare. Suntem trei români, toți trei cu același prenume: Cristian. În bucătărie, la o masă retrasă, între maldăre de farfurii și cratițe, întrezăresc figura bizară a unui tânăr slab, cu ochelari imenși, zâmbind serafic. Are în față un coș care acoperă practic toată suprafața mesei și din care culege la răstimpuri câte un măr pe jumătate stricat. Apoi îl cojește și mestecă pe îndelete, atemporal, felie după felie. Facem cunoștință – Enrique, mai simplu, Quique. Aveam să aflu puțin după aceea că este duhovnicul seminarului, un geniu în fizică „eșuat” pe tărâmul credinței. Nu poate mânca altceva decât mere și legume. Un prânz poate dura uneori și câteva ore. Câtă risipă de timp la acești oameni ai lui Dumnezeu! Câtă nepăsare! Îmi aduc aminte de graba inutilă din cele nouă luni de armată: deșteptarea la cinci; echiparea după cronometru, în zece secunde; spălarea într-un minut (abia apucam să deschidem și să închidem robinetul); drumul la cantină în pas alergător; micul dejun în cinci minute (de altfel, porțiile erau atât de meschine încât le terminam în mai puțin de cinci minute); adunarea pe platou, evident, în pas alergător (și după toată această grabă stupidă eram obligați să stăm și să așteptăm venirea comandantului câte o jumătate de ceas, uneori și mai mult). Aici, în acest seminar, dimpotrivă, totul îmi pare că se petrece lin, tihnit, ca-ntr-un acvariu.

Seara am ieșit în oraș cu... Căcatua (nu-i știu încă numele adevărat), de meserie polițist, căruia-i place să vorbească mult, mult, să ne prezinte fiecare colțișor al cartierului cu lux de amănunte, să ne iscodească și să se confeseze el însuși fără nicio rețineră. Primul obiect pe care mi-l cumpăr e un ceas deșteptător.

După slujba de seară am fost invitați în biroul lui Andrés, rectorul seminarului. De la început ne-a rugat să-l tutuim și să-l considerăm un simplu prieten mai vârstnic (are spre cincizeci de ani). Aici toată lumea se tutuiește cu respect. Noi am vorbit franțuzește, Andrés, spaniolește. Hotărâm să începem cursurile chiar de a doua zi și să rămânem deocamdată în comunitatea adulților (adică să avem camere separate). Târziu am telefonat la Botoșani, ca să spun o singură frază: „N-am întâlnit de când sunt atâția oameni buni adunați laolaltă”. La capătul firului N. a început să plângă liniștită și fericită.

Am intrat în ritmul cursurilor. Patru ore pe zi, de la fenomenologia religiei, cu J.M. Velasco, până la teologia Vechiului Testament și biblică. Nu mai sunt stresat, înțeleg aproape tot, cu vorbitul e mai dificil. Totuși spaniola mi se pare o limbă „conaturală”. Nu trebuie să faci absolut niciun efort artistic, interpretativ (ca în franceză, de pildă), ca să te exprimi. L-am cunoscut pe don Angel, unul din miturile vii ale școlii. Predă greaca veche și latina. A învățat, în plus, și încă mai învață, la vârsta lui, o grămadă de limbi orientale (coptă, siriacă, ebraică, bineînțeles, aramaică). Retras, discret, profesor de modă veche, dar mereu dispus să-și ajute elevii. Mă sfătuiește să merg la seminariile de greacă și latină de la San Justino și să reiau pe îndelete Epistolele pauline, pline de hachițe lingvistice.

Camera mea e la etajul doi, în comunitatea adulților. Un etaj mai jos se află majoritatea sălilor de curs; urmează, la parter, toate birourile administrației, la subsol, într-o aripă a clădirii, cantina și „comedoarele”, iar în cealaltă aripă, sala de lectură și depozitul uriaș al bibliotecii. Totul e așadar la îndemână, în câteva minute ajungi din pat la masă, la curs ori la bibliotecă. Câteva săli înalte și spațioase constituie Institutul San Justino, unde am început deja latina și greaca creștină pe texte din Augustin și Origen. Ocolim din principiu analizele filologice și ne consacram interpretării teologice. Totul mi se pare viu și pasionant. Și mai cu seamă lecturile cu Juan Calvo, un tânăr patrolog andaluz, discipol al părintelui Orice, despre care ne vorbește des cu un anume accent hieratic.

14 ianuarie. Cristi A. a vizitat aseară, pentru prima oară, „Casa del libro” și după aceea i-a fost realmente rău. Sute de metri de volume așteptând să fie scoase din raft, curtate, răsfoite, atinse, mângâiate, privite, înhățate, înfulecate, devorate, deflorate, triste sau însiropate. Cum nu vreau să mă aleg și eu cu o migrenă hotărâsc să încep inițierea occidentală cu el mercado de pescados.

Fac parte dintr-o comunitate foarte ciudată, alcătuită din convertiți destul de vârstnici în comparație cu ceilalți studenți ai Seminarului. Și ce biografii! Manolo, care a venit să ne întâmpine la aeroport, a fost patronul unei fabrici de textile. Convertindu-se, a părăsit totul și acum nu-l mai interesează decât preoția. Occidentalii nu pot face nimic gratuit, de dragul lucrului în sine. Spirite misionare, ei urmăresc întotdeauna și o poziție socială, care să le asigure un anumit prestigiu. Manolo, spre patruzeci de ani, îmi pare încarnarea

seriozității. Meticulos, cazon aproape, sfătos, dar mai cu seamă bun și curat la suflet. Pregătim împreună slujbele de duminică la biserica San Fulgencio. Va deveni un foarte bun funcționar al Vaticanului. Credincios fără drame. Jesusón a fost câțiva ani liderul mișcării de tineret al Partidului Comunist Spaniol. E un rudis dotat cu o memorie colosală. E suficient să parcurgă o singură dată câteva sute de pagini pentru a le reproduce aproape pe de rost. Ce mă impresionează la el însă e mai cu seamă capacitatea de a trece brusc, cu aceeași bună-credință, de la registrul de jos, suburban, aproape mitocănesc, la cel grav, serafic. L-am văzut plângând în hohote, transfigurat, în timpul unei împărtășanii, pentru ca imediat după slujbă să-l aud înjurând frenetic și spumos, ca un birjar. Zilele trecute m-a invitat în camera lui și mi-a dăruit Scrierile inedite ale lui García Morente. Mă consideră un „filosof”. Pe măsuta de lucru are câteva fotografii, între care una, făcută abia cu trei ani în urmă, la Tirana, lângă statuia lui Stalin. Mă încrunt puțin, din instinct, și atunci se simte dator să-mi explice: după această vizită la Tirana, după „contactul direct cu comunismul în singura lui versiune concretă posibilă, adică stalinistă”, s-a convertit la creștinism. A trecut printr-o perioadă neagră, de frământări cumplite, dar, fiind un om simplu, cinstit și curajos („iar nu un intelectual fudul și izmenit”, ține să precizeze) a reușit să se smulgă din ghearele minciunilor marxiste și a revenit cu bucurie la credința mamei sale.

Despre „Căcatua” am vorbit mai sus. A fost polițist, n-a avut de-a face decât cu borfași și prostituate, cu drogați și alcoolici. Seminarul e pentru el un loc de purificare, de clătire a ochilor, a mâinilor și a urechilor de toate mârșăviile văzute, atinse sau auzite vreme de zece ani, ca funcționar la Stat. Ușă în ușă cu mine stă Marianito, toți îl alintă așa, pentru că Mariano e un piticot de vreun metru jumătate, bondoc, cu priviri somnolente, feciorelnice. Vine de la țară, se plânge mereu că nivelul de la Seminar e cu mult deasupra posibilităților lui intelectuale. Se străduiește să compenseze prin bunătate și hărnicie. Și reușește. Marea problemă a lui Marianito e trezitul de dimineată. Acum a devenit un ritual. Pe la ora șapte Jesusón (cel mai harnic dintre noi) pleacă să cumpere ziarele. În drum se oprește la ușa lui Marianito și trânteste câțiva pumni zdraveni, după care, neprimind niciun răspuns, începe să mormăie supărat și cheamă liftul. După vreo zece minute revine cu ziarele. Acum începe calvarul, apocalipsa, care se repetă, etapă cu etapă, în fiecare dimineată. Ceasul uriaș, cât un clopot

de biserică, al lui Marianito începe să urle fără oprire, cu sughițuri drăcești, cu disperare aproape, în vreme ce Jesusón, cu mânecile suflecate, cară pumni în ușa cu nemiluita. Și asta durează preț de vreo cinci minute, uneori chiar mai mult. Toți cei care locuiesc pe coridor se trezesc – se aude aici un duș nervos, acolo un aparat de radio discret, în altă cameră un căscat cât toate zilele – numai din spatele ușii lui Marianito continuă să răzbată, sănătoase, salve neîntrerupte de sforăituri. Abia peste zece minute de chin (Jesusón, transpirat leoarcă, înjură acum pe registrul hard, fără nicio jenă) se aude un foșnet lin, după care o voce suav-răgușită susură un Buenos dias, de-ți vine să te urci pe pereți. Apoi ziua se desfășoară normal: slujba, micul dejun, cursurile etc etc.

Să nu-l uit pe Tony, cubanez emigrat cu familia în Statele Unite. A lucrat în diplomatie, mai ales în Franța. Uneori vorbim franțuzește, din snobism. Se întreține la Seminar predând engleza, câteva ore pe săptămână. Elegant, aș spune chiar cochet, îi stă bine cu mustăcioară de contrabandist sud-american și eșarfă colorată în jurul gâtului. Face pereche bună, la rugăciunile de seară, cu Victor, dresorul de câini. Cu Victor m-am plimbat o noapte întreagă prin Madrid și am aflat tot ce se poate afla în materie de rasă canină (cele patru mari rase cu subspeciile lor), precum și metodele de antrenament și dresare. Face culturism și stă prost cu memoria. Uneori mă roagă să-i conspectez articole sau cărți. Îl impresionează forța fizică. În viziunea lui Victor Iisus n-ar putea fi decât un Silvester Stalone în luptă corp la corp cu fariseii.

Noiembrie 1986, cazarma B... A trecut toamna. Am „depus jurământul”. Cei care locuiesc în București sau în marginea Bucureștiului au primit învoire. Noi, ceilalți, provincialii, rămânem în cazarmă, unde avem dreptul să primim pentru câteva ceasuri rubedenii, prieteni. Nu am chef de nimic. Mă gândesc numai că trebuie să supraviețuiesc încă șase luni. De unde atâta putere și atâta răbdare? M-am apucat să-mi dezvolt mușchii. Zilnic fac o sută de flotări, tracțiuni la bară, genuflexiuni. Asta pe lângă marșurile de pe câmpul de instrucție. Avem noroc cu un căpitan-pâinea lui Dumnezeu, sabotor al glorioasei armate române, care, după ce ne aleargă de ochii lumii vreo zece minute, ne lasă slobozi prin pădure. Și nu numai atât. Ne-a adus și o minge de la el de-acasă, pentru destindere. Jucăm fotbal până la prânz. Mâncăm. Mergem pe coate și pe genunchi. Înjurăm ca

haimanalele. Când ni se pune pata fugim în Vatră și ne facem mângă cu poșircă. Devenim din ce în ce mai culți și mai bărbați!

Noroc de cele câteva cărți pe care le țin ascunse prin diferite colțuri ale cazărmii. (Ăștia cum te văd citind, cum te trimit la crescătoria de găini, să aduni gunoiul. „Orele de studiu” trebuie consacrate „documentelor”!). Am ascuns cărți până și într-un burlan, acoperindu-le cu frunze uscate. Citesc tot ce-mi pică sub ochi: Faguet, Secolul al XVII-lea (m-a uns pe suflet), Alain Robbe-Grillet, Dos Passos USA (confiscată între timp de către ofițerul de contrainformații, deși cartea e publicată în România, sub regimul comunist), poeziile lui Baudelaire trimise prin scrisori de Nășișoara (n-avem voie cu cărți străine), Kazantsakis (Raport către El Greco, tulburător), Sartre, Camus (au din belșug la biblioteca unității, de unde, curios, nu putem împrumuta decât două persoane). Impresionat de lecturile lui V.C. din Marx. Ieri, pe „sector”, mi-a vorbit un ceas despre Capitalul în raport cu scrierile de tinerețe. Sunt jenat și umilit, n-am citit nimic, în afară de lecțiile din manualul de economie politică. Va trebui să recuperez! Avem și un curs de istorie a României. Și aici mă simt pe dinafară. Am parcurs toată istoria României, până în secolul al XIX-lea cu minunatul meu profesor de la A.T. Laurian, Dumitru Atudoroaie, prieten apropiat al lui Al. Zub, dar când să ajungem la perioada interbelică brusc s-a împotmolit. Acum suport consecințele. Când s-a întemeiat PCR? Cum s-a desfășurat actul de la 23 august? Când s-a terminat stârpirea cuiburilor de bandiți antirevoluționari din Carpați? Victoria antifascistă, antiimperialistă. Etapele democrației. Colectivizarea și eliberarea țăranimii de sub jugul boieresc. Naționalizarea mijloacelor de producție etc. etc...

Câteva zile și plecăm în permisia de Anul Nou. Nerăbdare? Nici nu pot să dorm noaptea. E frig, îngrozitor de frig (șase grade în dormitor) și nu avem decât două păături. Ofițerii de serviciu vin să ne controleze înainte de culcare dacă ne-am dezbrăcat vestoanele și pantalonii. Dar cum să adormi într-o asemenea ghețarie? Noroc că suntem mulți în dormitor. Ca prin minune s-a mai îmblânzit și Popa. Dacă n-ar fi atât de prost ar fi chiar suportabil. Știe că plecăm acasă și ne invidiază. Iar invidia îi stârnește un oarecare soi de respect. Visez, după multe luni, ceva frumos: prima dimineață cu ninsoare din viața mea, în casa (acum demolată) din Săveni. Am dat perdeaua la o parte și m-am speriat de frumusețea care-mi pătrundea în valuri prin ochi,

prin piele, prin nări, prin toată ființa. Să fi avut trei sau patru ani. Nămeți mari sprijiniți de gard și tata, cu o căciulă cu clape uriașe pe cap, cu un fular maro, uzat, în jurul gâtului, cu galoși în picioare curățată de zor treptele scării de la intrare manevrând cu îndemânare o lopată de lemn anume construită pentru asemenea împrejurări. Stau lipit de geam minute în șir. Mă simt îmbătat de alb, îmbătat de peisajul acela transfigurat peste noapte, ca-ntr-o poveste. Nu e soare, pământul, devenit alb, luminează de la sine. Și nici nu ninge. Mă aflu în fața unui tablou definitiv, încheiat la care nicio tușă nu mai poate fi adăugată. Nicio urmă profană pe zăpada sacră, nicio pasăre, nici măcar un fulg. Doar hârșăitul ritmic al lopeții de lemn cu care tata mută troienele din fața ușii lângă peretele casei.

17 ianuarie 1992. Madrid. Sărbătoarea sfântului Anton, patronul animalelor. Acestea sunt duse astăzi la biserică de către stăpânii lor, ca să fie sfințite și binecuvântate. De la radio aflu că preotul unei parohii madrilene s-a pomenit la slujba de dimineață cu o... cămilă. Politicos i-a spus câteva cuvinte sacre pe latinește.

M-am trezit cu febră destul de mare și am fost obligat să rămân în pat. Cristi mi-a adus mâncarea pe tavă, după care toată ziua am primit vizite din partea mai multor cunoscuți și necunoscuți. Mă simt recunoscător cerului până dincolo de lacrimi. Nu merit atâta bunătate. În rest, program de spaniolă intensivă: zilnic redactez câteva pagini, pe teme diferite, pe care Manolo mi le corectează cu răbdare și blândețe. În plus îmi impun să ascult radioul aproape trei ore pe zi și să citesc măcar un ziar de la cap la coadă.

Bolnav și răgușit, cu capul vâîndu-mi de febră descopăr următoarea pagină din Unamuno: La enfermedad me parece una confesión del cuerpo sán palabras. La enfermedad es una condición necesaria para la salud y resurrección del hombre naturalmente enfermo: de Dios, de sus prójimos y de sí mismo. La enfermedad es el purgatorio de cada uno. Y también nuestro purgatorio de cada día. Como el dolor, el sufrimiento psíquico y todo lo demás. Los signos de la curación del alma y del cuerpo son las lagrimas. El llanto de un ser nuevo, de un recién nacido. No se trata de una lamentación ruidosa y estúpida, sino de un llanto silencioso y feliz. El enfermo se lamenta, el sano (el curado) llora.

În timpul cursului de teologie fundamentală începe să ningă bogat, cu fulgi ridicol de mari. Toată lumea rămâne uluită. Aici e un

eveniment, așa ceva nu s-a mai întâmplat de ani buni. În pauză ieșim în curte și ne bulgărim pe cinste, hârjonindu-ne ca niște copii. Cineva mă întreabă, cu mândrie neascunsă în glas, dacă în România ninge vreodată? Izbucnesc în râs, merg în cameră și-i aduc o poză de la Botoșani cu nămeți cât casa. De data asta prietenul se sperie: „Dar cum pot oamenii să iasă afară?” „Asta e, că nu prea pot și nici nu prea-și propun să iasă. La noi oamenii, cei de la țară mai cu seamă, dorm și spun povești cuibăriți în pat toată iarna. Ca urșii”.

24 ianuarie. Seara, cu profesorul Radulian, la o bodegă simpatică, El reloj. Profesorul Radulian, supranumit El profesor, parcă tocmai a ieșit, ușor speriat, dintr-un tablou al lui El Greco. Fumează țigară de la țigară în timp ce-mi corectează ultimul „eseu”. Am progresat destul de rapid, dat fiind că vorbesc tot timpul spaniolește, inclusiv cu românii. Dar scrisul e altceva. Profesorul Radulian s-a oferit încă din prima zi să mă ajute, dublându-l pe Manolo. Câțiva prieteni români îmi povestiseră despre exigența sa. O simt acum pe propria-mi piele. Are privirea unui om căruia îi este dor, foarte mult dor...

Mi-a ținut un minicurs despre sonetul spaniol, altul despre Borges și altul despre... Securitate. N-am întâlnit om mai scripitor, mai trist, mai nebun!

Sfârșitul lui februarie. Primele examene scrise. La fenomenologie și teologie fundamentală. Dacă iau bueno ori sobresaliente scap de oral. Învăț cu spor, cursul lui Velasco mi se pare tot ce poate fi mai clar, mai sistematic și mai bine gândit în domeniu. Dar trebuie asimilat pe îndelete și eu n-am avut la dispoziție decât două luni (și cu atâtea alte cursuri și obligații suplimentare). Bibliografia mi se pare excelentă, încerc s-o parcurg măcar à vol d’oiseau. De când visez un asemenea curs! Pe lângă biblioteca generală, seminarul de fenomenologie are și o bibliotecă specializată, la etaj. Velasco ne-a încredințat o cheie, mie și lui Cristi A., și acolo putem lucra în voie (ori, dacă suntem prea obosiți, ne luăm cărți în cameră). Totul mă pasionează și mă ademeneste. În prima zi n-am reușit să citesc un rând. Am luat aproape fiecare carte în mână, am pipăit-o, am mirosit-o, am răsfoit-o și nici nu mi-am dat seama cum s-a scurs timpul. Până la cină abia am apucat să fac inventarul complet al rafturilor.

De la librăria Seminarului am cumpărat, cu reducere, Evangheliile apocrife, ediția Otero. Îmi propun să traduc măcar o parte

în românește. Spania continuă să mă inițieze în probele esențialului.

26 ianuarie. Vizită la Vintilă Horia, la Villalba, vreo treizeci, patruzeci de kilometri depărtare de Madrid. Suntem cinci români: noi trei, „seminariștii”, plus încă doi foarte tineri țărâniști, Anca și Alexandru, veniți la un congres politic organizat de Partidul Popular spaniol condus de Aznar. Ne împrietenim imediat. Din păcate veștile pe care ni le aduc din țară nu fac decât să ne amărască și să ne umbrească buna dispoziție. În jurul orei patru am ajuns la Villalba, un „sat” modern, cu case din piatră și beton. Vreo jumătate de oră am bâjbâit pe niște străzi desfundate, până când, în cele din urmă, am descoperit sediul poliției. Am întrebat, la noroc, pe primul polițist ieșit în cale dacă știe cumva unde locuiește scriitorul Vintilă Horia și, spre uimirea noastră, am primit cel mai mai rapid, exact și amabil răspuns cu puțință. Polițistul se simțea onorat de prezența unui scriitor de talia lui Vintilă Horia în Villalba.

Casa scriitorului nu diferă prea mult de cele din preajmă, casă stas, din prefabricate, fără curte, cu garaj în stânga. Sunăm și ușa se deschide după numai câteva secunde, semn că eram așteptați de ceva vreme. Amândoi soții Horia ne întâmpină cu bucurie și vădită emoție, mărturisindu-ne că au stat ca pe ace, de teamă să nu ne rătăcim. Pentru prima dată după aproape cincizeci de ani Vintilă Horia întâlnește români tineri. Avem exact vârsta lui din '44, când a fost obligat să se exileze, așa că întâlnirea de azi echivalează, pentru el, cu o miraculoasă întoarcere în timp.

Ne așezăm în salon, timizi la început, tot mai degajați pe măsură ce gazda ne pune întrebări. Și întreabă cu nesaț, despre toți și despre toate. Prietenii țărâniști îl pun la curent cu situația politică, eu îi vorbesc despre Pan Vizirescu, de la care i-am și adus o scrisoare. E mișcat până la lacrimi ascultând povestea acestui om care și-a petrecut șaisprezece ani din viață ascuns într-un pod, ieșind doar câteva ceasuri pe noapte la plimbare, izbutind să scape de nebunie prin rugăciune neîntreruptă și prin poezie. Ne spune că tocmai a primit memoriile lui Crainic, o bijuterie la nivel stilistic, dar plin de interpretări și informații discutabile. Va publica un articol în presa românească. Ne vorbește apoi despre numeroșii prieteni pierduți, despre „incidentele” cu care i-a fost presărată cariera și mai cu seamă despre ultimul său roman, Mai sus de miazănoapte, „romanul realfabetizării”, al întoarcerii în țară prin scris. De trei ani trăiește numai cu gândul de a reveni în România.

Dar cum să revii într-o țară unde comunismul e parcă mai solid implantat ca niciodată? Și apoi, în afara unui telefon destul de evaziv din partea lui Mihai Zamfir, nimeni nu s-a arătat dornic să-l invite măcar pentru a conferenția. Ne mărturisește toate aceste lucruri cu o asemenea amărăciune în glas, încât ne simțim vinovați. Vinovați de a ne fi născut în mijlocul unui popor de amnezici, vinovați de a nu fi murit când trebuia, cu o pancartă legată de gât, pe care să fi scris doar atât: „Idiot incurabil”, vinovați de a fi fost jucați pe degete de niște netrebnici fără scrupule în ceasul hotărâtor al istoriei și al vieții noastre. Nu pot să nu mă gândesc la grotescul situației! Eugen Ionescu, Vintilă Horia, Virgil Nemoianu, Paul Barbăneagră, Petrică Ionescu, Nicolae Balotă, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Paul Goma etc etc, aş putea înșira pagini întregi cu numele importante din exil, hrănesc Occidentul cu mințile și geniul lor, așteptând întoarcerea acasă, în vreme ce acest „acasă” râvnit de ei se află pe mâinile unor semianalfabeți ale căror nume vor dispărea în zece ani până și din creierele măloase ale celor ce și i-au ales acum cârmaci. Hotărât lucru, neamul românesc își merită soarta! Dar ce vină au cei ce nu și-o merită, cei ce se văd obligați – datorită clauzelor democratice (Ceașescu nu-și spunea, și el, democrat?) – să suporte în continuare batjocura prostiei, a inculturii și a cretinismului proletar? Întrucât e democratic, răul devine acceptabil. Și nu numai acceptabil, dar obligatoriu!

Plecăm spre seară, târziu, pe jumătate bucuroși, pe jumătate înrâncenați. Doamna Horia ne conduce la stația de autobuz. După vreo jumătate de oră descoperim însă că am pierdut ultima cursă. Așadar trebuie să mergem tot la gară. De data aceasta ne însoțește Vintilă Horia, cu mașina. Abia acum, în bătaia caldă a lunii, îmi sare în ochi frumusețea stranie a acestui bărbat: fruntea înaltă, lipsită de riduri, părul alb, pieptănat pe spate, pielea feței imaculată, ochii, ascunși după niște lentile groase cu multe dioptrii, înconjuțați de pungulițe moi, aristocratice. O frumusețe de demult, pe cât de evidentă pe atât de discretă. Pe drumul de întoarcere simțim cum vraja se rupe încetul cu încetul – amuțim brusc, semn că am reintrat în profanul cotidian.

Cazarma B. 1987. Nu știu cum a ajuns în dormitor această carte. A adus-o vreun coleg de-acasă, a primit-o „la vorbitor”? Sau pur și simplu a împrumutat-o de la biblioteca unității? Cert este că această

carte m-a salvat. Dacă n-aș fi descoperit-o, n-aș fi aflat niciodată cum se poate supraviețui între ziduri. Ce mână providențială o fi lăsat-o acolo, pe colțul rastelului, la vedere, tocmai când aveam cel mai mult nevoie de un sprijin, de o soluție radicală? A fost ca un trăsnet și ca o mângâiere în același timp. Într-o fracțiune de secundă, cât am citit titlul, am înțeles că orice s-ar întâmpla voi rezista până la capăt. Am ieșit din dormitor aproape chiuind de fericire. Și pentru prima dată am privit cu nesaț NORII, norii frumoși, revoltător de frumoși, candizi, spumoși și molcomi de deasupra cazărmii. Orice s-ar întâmpla, da, orice s-ar întâmpla voi fi salvat. Soluția se află tot timpul aici, deasupra capului meu.

Madrid 1992. Mă gândesc adesea la vizita pe care i-am făcut-o lui Vintilă Horia. Mă simt altfel de atunci (n-au trecut decât patru zile!), parcă mai protejat, mai sigur, în această țară din care n-am cunoscut nimic altceva până acum decât cursuri, profesori și cărți. Primul lucru pe care l-am făcut luni dimineață a fost să împrumut Journal d'un paysan du Danube, publicat în 1966 la Table ronde. Vintilă Horia ține în mod deosebit la două lucrări pe care le-a scris: la acest jurnal și la volumul de interviuri, Voyage au Centre de la terre. Pe ultima n-am reușit s-o găsesc. Am început jurnalul cu emoție și l-am terminat cu un gust amar. N-am mai întâlnit o asemenea macerare – aristocratică, bărbătească, ce-i drept – dar nu mai puțin macerare, chin, tristețe. Un scriitor adevărat e un aristocrat înăscut. Chiar dacă virtutea respectivă nu se mai poartă, chiar dacă nu mai spune astăzi mare lucru sau nu mai spune chiar nimic. Vintilă Horia face parte din elita desueților: alături de Jünger, de Bernanos, de Papini, Evola, bineînțeles. El nu scrie, ci oficiază, săvârșește un cult, lucru puțin jenant într-o epocă în care literatura/scriitura tinde spre gradul zero, adică spre deceremonializare completă. Nimic mai ciudat decât un samurai aplicând cu strictete regulile războiului aristocratic în vălmășagul unei mardeli țigănești!

*

Blasfemul ca mijloc de convertire! Iată un fragment din Jurnal d'un paysan du Danube al lui Vintilă Horia! „L'A.B.C. d'hier reproduisit la nouvelle suivante: «Le célèbre acteur de théâtre russe, Alexandre Rostovzev, s'est converti au christianisme pendant la représentation d'une pièce intitulée Le Christ en habit. Cette œuvre ridiculise le christianisme, en présentant les prêtres et les moines orthodoxes en

train de boire de la votca et jouant aux cartes sur l'autel d'une église. Au milieu de cette scène apparaît le Christ en personne, qui prononce un grotesque Sermon sur la Montagne. A la surprise des spectateurs, Rostovzev récite le texte des Béatitudes et ensuite, au milieu d'un grand silence, fait le signe de la croix à la manière orientale et récite les paroles du bon larron sur la croix: Seigneur, souviens-Toi de moi quand je serai dans Ton règne.» De ani de zile sunt obsedat de ideea convertirii, tocmai pentru că nu o pot pricepe în toată adâncimea ei dramatică. „A crede” mi se pare lucrul cel mai firesc și mai necesar din lume. Cum să mă furișez în pielea unui convertit autentic? Există oare convertiți autentici, convertiți sută la sută? Saul avea deja credința fariseică; Rostovzev cunoștea versiunea curată a Evangheliilor. Nimeni nu se poate converti la ceea ce nu este deja. Nimeni nu poate să devină brusc alb din negru, așa, pe nepregătite, din senin. Convertirea e reasezarea conștiință a unor valori pe care le purtăm deja în noi și care se găseau altfel distribuite, sau pur și simplu în dezordine până în clipa de grație.

Să ne gândim la scena învierii Albei ca Zăpada, una din cele mai tulburătoare din literatura lumii! Care-i povestea? Mama vitregă reușește să-și păcălească și a treia oară fiica, obligând-o să muște din jumătatea otrăvită a unui măr. Seara, când se întorc de la lucru, cei șapte pitici o găsesc pe Albă ca Zăpada zăcând fără suflare pe podea. Încep să caute obiectul vrăjit ce-i va fi pricinuit leșinul (ca în primele două scene, cu funia și pieptenele). De data aceasta însă nu găsesc nimic, obiectul se află înăuntru. Cu tristețe de nedescris piticii par să se resemneze: scumpa lor soră, preafrumoasa fecioară cu pielea „albă ca zăpada”, cu „obrajii și buzele roșii ca sângele”, cu părul „negru ca abanosul” a trecut pe celălalt tărâm. O plâng trei zile în șir, după care se pregătesc s-o îngroape. Dar, minune: observă că trupul nu i s-a schimbat defel, că până și roșeața din obraji i-a rămas intactă. E momentul-cheie al inițierii. Moartea își revelează acum ticăloasa aparență. Pentru că nu se îndură să bage în pământ așa o frumusețe de fată, piticii hotărâsc să meșterească un sicriu de sticlă, pe care-l expun pe cel mai înalt vârf al muntelui, de unde să poată fi văzut și „admirat” de către toți drumeții. Și, ne spune în continuare versiunea fraților Grimm, „deși trecuse multă vreme de când stătea în racla de sticlă, Albă ca Zăpada nu se ofilea deloc, dimpotrivă, era mereu proaspătă, cu obrajii îmbujorați, cu buzele roșii și părul negru ca abanosul”. După

câtva timp trecu pe acolo un fiu de împărat. Acesta, îndată ce văzu chipul fetei prin transparența sticlei (trebuie să fi fost în zori de zi, cel târziu la răsăritul soarelui) simți fiorul dragostei nebune. Îndată ceru piticului-străjer (în fiecare zi câte un pitic asigura paza sicriului) să-i vândă trupul copilei, oricât ar costa. Acesta refuză categoric, revoltându-se că unui prinț adevărat i-a putut trece prin cap o asemenea blasfemie. Tânărul însă nu se dă bătut și cere trupul în dar, căci, mărturisește el, fără comuniunea permanentă cu acest chip viața lui nu mai are de acum încolo niciun rost. Auzindu-i vorbele piticii se înduioșează și-i dăruiesc cadavrul fermecat.

Urmează scena capitală, învierea din moartea ticăloasă, călcarea șarpelui, scuiparea otrăvii, ruperea lațului interior. S-o derulăm tot așa, cu încetinitorul. Doi slujitori ai prințului se apropie de sicriu, îl așază pe o năsalie și pornesc pe drum, la vale. Sunt cei mai voinici din garda prințului și, cu siguranță, cei mai aproape de inima lui. (Nu încredințezi cea mai dragă ființă mâinilor indifferente ale unor necunoscuți.) Pornesc coborâșul, la început ezitând, apoi tot mai siguri pe forța și pe îndemânarea lor puse de atâtea ori la încercare. Cel care merge în față nu are de ce să fie tulburat. Cel din spate însă nu-și poate desprinde privirile de pe chipul prințesei adormite. Atât e de răpit, încât nu-și mai dă seama pe unde calcă. Nu mai vede nimic în afară de chipul fermecător al Albei ca Zăpada. La un moment dat cel din față îi strigă să fie atent și să ocolească ciotul din mijlocul drumului. Dar el nu aude nimic, absolut nimic. Se află deja în adâncul altei lumi, într-al nouălea cer, contemplând sfântul tron, Merkaba, serafimii și heruvimii cu aripi de văpaie, beat de lumină, destrupat. În clipa supremă, a viziunii absolute, se împiedică și se pomenește cu nasul într-o băltoacă stătută. Sicriul se face țândări și o bucată de măr sare ca un drăcușor poznaș la picioarele feciorului de împărat. Albă ca Zăpada deschide ochii, puțin speriată la început, apoi de-a dreptul uimită. Ostașul neatent revine cu sufletul pe pământ și brusc realizează dimensiunile nenorocirii. Sângele i-a pierit din obraji, mâinile încep să-i tremure. Smulge sabia din teacă hotărât să-și ia viața fără întârziere. Dar în aceeași clipă, uitându-se la stăpânul său, vede un lucru incredibil: fața acestuia iradiază o bucurie nemaîntâlnită până atunci. Imediat realizează tot ce s-a întâmplat. Neatenția lui a readus-o la viață pe Albă ca Zăpada. Începe să plângă liniștit, fără suspine, ca un om mântuit.

Atât. Simplu și extraordinar! Convertirea este întoarcerea la

viață, eliberarea de o piedică interioară. Actorul comunist, revin la povestea copiată de Vintilă Horia, se împiedică pe scenă de ceva – de privirile unui spectator întristat, de o scândură prost aliniată, de marginea altarului pe care obișnuia să-l profaneze – și bucata de măr îi sare năstrușnic din coșul pieptului, ca un dop de șampanie, tocmai când blasfemia urma să atingă apogeul. Atunci bietul înviat din morți se trezește recitând Fericitările și vorbele bunului tâlhar. De n-o fi fost vreun zeu germanic „autorul” Albei ca Zăpada va fi fost cu siguranță primul convertit de pe pământ.

Credința, trăită la maximă intensitate (adică firesc, așa cum înflorește un pom sau curge un râu) se poate lipsi, chiar trebuie să se lipsească, de teologie, așa cum poezia, trăită la maximă intensitate, se poate lipsi, și chiar se lipsește de cuvinte. Rugăciunea vie...

La urma urmei, îmi spun, mesajul comunismului, ca și al creștinismului, e crucea. Crucea fără Cristos, crucea de ale cărei brațe spânzură Prostitia și Orgoliul.

Ianuarie 1987, cazarma B... Aseară ne-am întors cu toții din „concediul” de Anul Nou. Și am avut o primire pe cinste. Tocmai ne ospătam din ultimele bucate, întinse în mijlocul camerei, pe o foaie de cort despăturită, când „cine vine la cină”? Tovarășul căpitan Balcan. Ne așteptam să-și bage direct cizmele în sarmale și răcitur, dar s-a abținut. Om cu caracter! Ne-a adunat de urgență „pe platou” și, în semn de bun venit am fost trimiși în pas alergător, la zece noaptea, să încărcăm un camion cu rahat de porc. Ei, așa mai vine omu’ de-acasă. Dacă ar ști mama ce s-a întâmplat cu sarmalele ei, n-ar mai face, cred, cât ar trăi. Până la trei dimineața, la – 20° C, am stat pe groapa cu rahat, dârdâind și cântând tot felul de prostii. Unu’ n-a mișcat o lopată. Nici măcar cei cărora le tremură, de obicei, izmenele când prostănacul de Popa începe să improaște cu scuipat pe o rază de trei kilometri. Am dat doar crusta înghețată deoparte, ca să ne putem încălzi (altfel nu știu, zău, cum am fi rezistat) și după aceea am stat de povești. La ora trei Balcan a revenit, a constatat zelul pedepsitorilor, ne-a amenințat cu nu știu ce batalion disciplinar, după care a lătrat un binecuvântat „marș la culcare”! Nu mai povestesc restul aventurii, și mai grotesc.

O remarcă doar: uneori cei chinuiți merită să fie chinuiți. Cu vârf și îndesat. Pentru că sunt de o mie de ori mai josnici decât torționarii lor.

Din nou am privit norii, toată dimineața, toată după-amiaza,

până s-a înnoptat. Nu mai citesc din cartea lui Petru Creția; de altfel a și dispărut, la fel de misterios precum apăruse. Dar acum sunt salvat și nimeni nu-mi bănuiește secretul. Aș vrea să-l dezvălui măcar celor trei, patru prieteni pe care-i știu suferind ca și mine, de care m-am legat definitiv, cred, pentru toată viața. Dar nu îndrăznesc. M-ar lua cu siguranță peste picior și apoi mi-ar pândi fiecare privire, fiecare înclinare a capului. Nu, nu voi spune deocamdată nimic nimănui. Cu L. m-am ciondănit aiurea, tot de la „principii”. Mi s-a părut prea cooperant la unele parade mitocănești de-ale lui Popa. Nici nu ne mai salutăm. Îmi pare rău, îmi pare nespus de rău. De ce-a trebuit să cedeze? Nu e nici laș, nici prost, nici oportunist. În sfârșit. Fiecare zi e o epifanie a iadului. Dis-de-diminează suntem scoși să curățim platoul de zăpadă. Deșteptarea la cinci, uneori și mai devreme. Și ninge întruna, tui neamu' nevoii, iar noi n-avem decât o pereche de cizme, o pereche de pantaloni, un singur veston, o singură căciulă. Doar ciorapi ne-au lăsat mai multe perechi. Lumina se întrerupe de la ora cinci după-amiaza. Căldură ioc. În dormitor e frig, ca-n pivniță. Ca să ne încălzim n-au găsit o soluție mai deșteaptă decât să ne mute pe toți treizeci, claie peste grămadă, într-o singură cameră. N-avem loc nici să ne mișcăm. Seară de seară avem „program de cartofi”. Cu câți cartofi am curățit singur de când am intrat pe poarta cazarmii aș fi hrănit jumătate din populația României.

Ieri, în timpul plantonului de noapte (schimbul doi, din fericire) am terminat Deșertul tătarilor. Cât de bine îi înțeleg pe acei nenorociți care se chinuie de ani de zile așteptând un inamic teribil dar... inexistent (psihologia armatei române).

Azi dimineată, la raport, am avut impresia că toți colegii din pluton privesc norii sălbatici de pe cer. Au descoperit și ei secretul. Sunt salvați. Dintr-odată mă liniștesc, da, sunt salvați. Și încep să fluier din toți plămânii și să urlu ca un măscărici: Domnișoară domnișoară/ ce program aveți diseară, uitându-mă cu mare generozitate la mutra de cratiță boantă a lui Goloșoiu.

Madrid 1992. Enrique vine să mă ia „la plimbare” prin coridoarele întortocheate și, trebuie să spun, cam înfiorătoare de la subsol. Vorbim despre planurile mele din viitorul apropiat, dar mai ales despre întâlnirea cu lumea catolică. Ce-i drept, mă simt puțin descumpănit. Cursurile mi se par excelente, profesorii așijderea (absolut toți au studiat în trei, patru țări, sunt socotiți printre cei mai

buni specialiști din Spania). Mă agasează însă teribil încercările formațiilor de a ideologiza creștinismul, adică de a ne împuia capul cu tot felul de rețete produse peste noapte la Vatican și date drept ultime revelații ale Sfântului Duh. Am oroare de așa ceva, iar ședințele comunitare mi se par aidoma ședințelor UTC de pe vremea lui Ceaușescu. Da, Quique știe toate lucrurile astea, și pe dânsul îl scot din sărite, dar trebuie să le suportăm din smerenie, din iubire, din etc etc (îmi înșiră toate „virtuțile” creștine; oh, cât de aproape mă simt de Nietzsche când aud de „virtuți creștine”). Își dă repede seama că tot ce spune cade pe lângă și schimbă subiectul. E atâta bunătate și simplitate în acest om, încât te întrebi dacă există cu adevărat. După vreun ceas mă invită la el, să-mi împrumute două „convorbiri duhovnicești”. Cu ocazia asta îi văd „apartamentul”. Locuiește la etajul patru, împreună cu ceilalți preoți și profesori. Intră direct, fără să descurie. Îl întreb dacă a pierdut cheia. Nu, pur și simplu nu încuie ușa niciodată. În prima cameră se află o masă, două scaune, iar deasupra mesei un crucifix enorm, de un metru înălțime, sculptat în lemn. Iisus stă agățat de cruce gata să se prăbușească în hău. La picioarele crucificatului o biblie și atât. Dincolo, în „camera mare”, patul și un al treilea scaun. Nimic altceva. Îl întreb cum face cu hainele. Care haine? Tot ce are sunt hainele de pe dânsul – perechea de pantaloni, cămașa neagră, vesta. Și sandalele. Nu l-am văzut niciodată purtând ciorapi. E atât de real tot ce trăiește omul acesta încât îmi vine să mă arunc la pământ și să-i sărut picioarele. Dar știu că s-ar speria teribil de o asemenea ispitire! Înșfac paginile cu cele două convorbiri (de care se arată extrem de „mândru”) și cobor scările în goană. Abia când deschid fereastra camerei mele simt în aer miros de trandafir. E încă iarnă.

Noaptea de 17 spre 18 martie. Vis copleșitor. Sunt la Săveni, în casa copilăriei, care se afla (până să nu fie demolată) peste drum de biserica unde am fost botezat. Deodată aud strigătul, fericit dar și înspăimântat, al unei fete: „Tatăl meu a înviat! Tatăl meu a înviat!” Învălmășeală de nedescris. Panică. N-am văzut chipul fetei, nici pe cel al mortului înviat. Dar am simțit un cutremur extraordinar, în fiecare fibră a sufletului și trupului. Da, prin somn, senzație de cutremur interior urmată de o senzație de pulsație inefabilă. L-am întrebat pe Paul – se afla lângă mine, în aceeași cameră – dacă simte ceva deosebit? Simțea și el exact ceea ce simțeam și eu. Totul se clintea, dar nu dureros, ci, cum am spus, într-o stare de bucurie inefabilă. O

senzație a sufletului, nu a simțurilor. Îmi simțeam adâncul, ființa ascunsă și adevărată. La un moment dat pe zidul bisericii au apărut un fel de fisuri de lumină. Firicele subțiri de lumină șerpuiau printre cărămizi formând în cele din urmă un triunghi viu, mișcător, pulsatoriu. Și din nou aceea stare de dincolo de senzație, de nedescris. Triunghiul luminos a apărut de două ori.

Am aflat o veste teribilă. Vintilă Horia a fost internat într-o stare disperată. Se pare că nu mai poate fi salvat. Simptomele, spune doamna Horia, au apărut chiar în seara vizitei noastre la Villalba. Când s-a întors de la gară, după ce ne-a condus, și-a dat seama că nu mai era în stare să vorbească. Pur și simplu nu reușea să pronunțe cuvintele, se bâlbâia, încurca ideile. A pus totul pe seama oboselii, dar a doua zi simptomele au devenit și mai accentuate. Atunci au hotărât să plece în Elveția, pentru un control medical amănunțit. Verdict necruțător. Cancer cerebral. Încă o lună, cel mult, de trăit. Suntem cu toții întorși pe dos. Nu ne vine să credem că omul atât de ager, atât de formidabil, atât de plin de proiecte, pe care l-am întâlnit acum câteva săptămâni zace într-o cameră de spital agonizând, așteptându-și sfârșitul.

Seara merg cu Cristi L. la clinica unde se află internat. Urcăm la etaj, împingem încet ușa camerei. Se aude un horcăit ritmic venind de undeva, din partea dreaptă. Lumina e stinsă. Nu îndrăznesc să fac nici măcar un pas înainte. Cristi înțelege repede ce se întâmplă, mă conduce pe hol și intră singur. Mă așez pe un scaun și încep să mă rog. În sfârșit voi fi învățat să mă rog. Peste o jumătate de oră Cristi iese și plecăm în grabă, fără să ne spunem niciun cuvânt. Moartea se pregătește să bată la ușă, în urma noastră.

*

Citesc câteva conferințe ale lui Manuel García Morente scrise după convertirea din 1938. Cât de rău a devenit fostul profesor de filosofie, fostul admirator necondiționat al lui Kant (pe care, de altfel, l-a și tradus în spaniolă) cu rațiunea pură, cu rațiunea lipsită de credință! Simptom specific convertiților: când îmbrățișează credința încep să ponegrească rațiunea, s-o calce în picioare cu dispreț, cu furie, parcă răzbunându-se pentru orbirea lor de odinioară (și când mă gândesc că don Manuel s-a convertit abia la 51 de ani!). La fel se întâmplă – dar în sens contrar – cu credincioșii „înnăscuți”, ajunși bine mersi la o vârstă înaintată fără să fi trecut niciodată prin primejdia de a-și pierde ori măcar de a-și pune la încercare credința asimilată

„genetic”. Și pentru ei vine un moment când trebuie să dea seamă de viața lor spirituală în afara parametrilor teologici, liturgici, într-un cuvânt, ecleziali, unde totul funcționează „de la sine”. Nu rareori se întâmplă să ne trezim în fața unor pseudocredincioși înfricoșați de propriul lor Crez ca de un monstru ciudat, dându-se cu capul de toți pereții, scormonindu-și creierii rarefiați, doar – doar vor găsi până la urmă acea rațiune justificatoare a întrupării Domnului Iisus Cristos.

Demersul convertirilor este în cel mai rău caz ridicol (dar și înduioșător până la lacrimi); al neconvertirilor-încă-neapostați, însă, de-a dreptul prostesc. Judec strict pragmatic (pascalian): pierzând încrederea în rațiune dar câștigând credința, primii nu pierd, de fapt, mai nimic, în schimb câștigă totul (credința în mântuire); ceilalți însă, câștigând o vagă încredere în rațiune, care le zdruncină din temelii credința, se poate spune că se alege cu o coajă de ceapă degerată în schimbul Împărăției cerurilor.

*

L-am supărat pe Juan Ayan Calvo, patrologul. Pentru că nu pot să mă stăpânesc, pentru că orgoliul îmi năpădește uneori sufletul ca o râie. Cine știe însă dacă incidentul n-a fost „aranjat” acolo „Sus”? Căci după curs, urcând la el în cameră să-mi cer cât de cât iertare, am descoperit un om și mai formidabil decât mi-l închipuiam. Am discutat preț de două ceasuri despre Origen, pasiunea noastră comună, despre viața în România, despre noua colecție, în curs de pregătire, Fuentes patrísticas (echivalent spaniol al celebrei Sources chrétiennes). Drept gaj al reconcilierii am primit un studiu al maestrului său absolut (cum ține să precizeze), părintele Orice.

Seara, la cinematecă, împreună cu Cristi A. Vedem Robinson Crusoe, primul film color realizat de Buñuel, în Mexic. De fapt, un film despre rai (în versiune tropicală). Nicio legătură cu atmosfera romanului lui Defoe... Filmul lui Buñuel vorbește numai despre latura exuberantă și apetisantă a singurătății, strivitoare, și ea, la un moment dat. Torentul de imagini care ți se revarsă asupra retinei îți dă senzația concretă a cufundării într-o mlaștină vegetală. Robinson pare de-a dreptul o „uscătură”, un vreasc fără culoare și fără noimă în această împărăție a sevelor pestrițe.

Încerc să-mi închipui un Robinson mioritic – nu numai că nu s-ar opune, dar încetul cu încetul s-ar lăsa posedat, asimilat, digerat de Pădurea-Mamă. Ar deveni o ramură oarecare de palmier sau mai

degrabă o plantă agățătoare încolăcită pe un trunchi gros de eucalipt.

Martie 1987, cazarma B... „Soldatul român trebuie să fie motamo. Ați înțeles bă!?” Stupoare. Apoi contracție, scrâșnet dramatic al maxilarelor. La urmă, explozia, amânată zadarnic. Acest final apoteotic al discursului rostit de bravul sergent Popa ne-a costat o porție dublă de „instrucție” (denumirea populară e cea mai adecvată, dar n-o pot utiliza). Bietul om, cine știe ce și-o fi închipuit el că înseamnă mot à mot!? L-o fi auzit azi dimineață la careva dintre noi și acum ce și-a zis, hai să-i fac rodajul. Și a ieșit ce-a ieșit. Era să leșinăm, tot plutonul, acolo, pe ciment. După trei ceasuri de frecuș absurd, de trântit pe jos și târâș pe coate și pe genunchi bazaconia lui Popa ni s-a părut un duș răcoritor. Acum vreo câteva săptămâni a mai scos una! zice: „Bă, ia dați-mi și mie o prăjitură așa, mai superficială, ca pentru mine” A primit două, că merita.

Împlinesc 19 ani. Cel mai frumos dar – împăcarea cu L... Evident, nu pot nici telefona, nici primi telefoane. Totul e secret. Să nu care cumva să vindem informații americanilor din zonă.

aprilie. Greu se mai scurge timpul! AMR 50. Noroc cu exercițiile fizice. Mai am puțin și ajung la serii de cincizeci de flotări. Mănânc gospodărește, tot ce apuc. Arunc grenada aproape o sută de metri. Am câștigat și un concurs de săritură în lungime – 6.80 (dar am senzația că metrul nu era bun). Acum mă aflu, dragă doamne, în cantonament. Mă pregătesc pentru etapa națională. Citesc Michel Butor și Amintirile escrocului Felix Krull. Mai fac un tur de pistă, mai citesc un capitolaș, două. Mai sar vreo șase metri, mai scriu o pagină în carnețel. Pădurea e verde, mugurii plesnesc, grei, pe ramuri. Sport și sănătate. Cu cântec înaintee, marș!

Puhoai de nori pe cer. Stau la plajă pe acoperișul băii. Am trei cărți, până la prânz fac curățenie prin curte („adun frunze”). La un moment dat, potopit de soare, adorm. Mă trezesc două glasuri: maiorul Porumbel (comandantul unității, om de treabă și la locul lui – doar că locul lui nu-i cazarma) și un necunoscut. Cum de m-au găsit? Maiorul abia-și trage sufletul. Cred și eu, la greutatea lui, vreo sută cincizeci de kile, să urce pe acoperiș. „Ce faci caporal Bădiliță?” Ce să fac, tov maior, studiez”. „Păi cum, caporal, studiezi în pielea goală!?” (asta așa-i, de emoție nu mi-am dat cam seama în ce ținută „discretă” mă afluam). Totul se termină repede și bine. Eu scap cu o degradare foarte onorabilă (așa cum m-au gradat așa m-au și degradat), maioru' e

mulțumit că și-a făcut datoria. Chit pe chit. L. mă întâmpină triumfal în dormitor. Fiecare degradare e sărbătorită. La mai mare!

Mă uit roată-mprejur prin dormitor. Îi știu pe toți, îi știu aproape la fel de bine cum mă știu pe mine. Mâncăm, dormim, ne trezim, suferim, așteptăm, scrâșnim, ne distrăm de șapte luni împreună. Cum o să ne-aleagă viața? De fapt, ne-a și ales. Atât de puțini s-au arătat demni până la capăt!

Madrid 8 mai 1992. Amuzat și înfiorat în același timp de teoria pe care Vintilă Horia o înserează în *Le voyage à San Marcos* (mi se pare că am mai întâlnit-o într-un roman al lui Jules Vernes). Personajul principal, Marco, de meserie antropolog, cu numeroase aventuri erotice la activ, își surprinde într-o bună zi amanta, o descendentă a mayașilor, din tribul lacandonilor, ațâțând focul într-o poziție care o face să pară o „maimuță uriașă”. (J'étais comme horripilé et comme pris par un enchantement. Je me dis, en ouvrant la bouche et en prononçant des mots, comme dans un soufflé prophétique – Elle al'air d'un grand sânge.) Brusc amantul are revelația eternei reîntoarceri și a involuției speciei umane către una din speciile regnului animal (teza lui Evola). Lacandonii – ultimii urmași degenerați ai mayașilor – constituie veriga intermediară între om și maimuță. Peste câteva generații reinsertia în regnul animal va fi totală, fără semn, fără urmă. Speciile țâșnesc și apoi sunt resorbite în haosul inițial. Prin urmare, conchide antropologul, nu omul urcă dinspre maimuță, ci maimuța coboară dinspre om. Totul tinde către surpare, implozie, sleire și amuțire. Totul tinde către întunecare și moarte. Și dacă involuția omului nu se oprește la maimuță, ci continuă, implacabilă, până la copac, după aceea până la piatră, după aceea până la „vid” și antimaterie!? Dacă involuția antimateriei duce la apariția pietrei, a copacului, a maimuței, a omului!? Mă opresc aici. Delir inutil. Îmi spun totuși că o asemenea perspectivă constituie un motiv în plus să mântuim cu harul nostru fiecare clipă ce ni s-a dat.

24 mai. 11 noaptea. Vorbit cu mama. Sec, aproape fără cuvinte. Am trezit-o. Conversație între doi morți care nu se văd.

Nimic nu mai are rost. Prea multă moarte. Prea multă. Tata nu mai este. Vorbește mama. Despre ce vorbește? Erau lângă dânsul, cum a putut să se întâmple? Nu, a trecut dincolo singur-cuc, încuiat într-o cameră de spital, ca un fur. N-a avut nici lumânare. Spitalele sunt bine păzite în România. Și moartea intră pe furiș sau plătește gras. Și ea.

Singur a trecut dincolo și probabil, nu probabil, sigur, chinuit de remușcări nespuse. Nimic nu mai are rost acum. Prea multă răutate dintr-odată, prea multă moarte. România e un hău plin cu moarte și răutate. Totuși, nu se poate, nu se poate, să nu mă las copleșit de amăgirea urii, Dumnezeu face încă umbră pământului.

Te iubesc, Doamne, ajută ne iubirii mele!

Iunie 1986. De câteva ceasuri am ieșit pe poarta unității. Pentru totdeauna. Mă întorc acasă, acasă, oameni buni! Ei, nu mai fiți morocănoși! Ce vă uitați așa la mine, nu vă place cum sunt tuns? Aha, credeți că vin din altă parte. Ei, n-aveți decât să credeți ce vreți. Mă pregătesc să dorm, să dorm, să dorm. Am devenit erou. Am devenit bărbat.

III

Între două lumi

1995, 14 februarie. Paris. Biblioteca dominicanilor de pe rue Glacière. Am totul la îndemână: dicționarele necesare, corpusul evangheliilor apocrife, lucrările fundamentale despre miturile platoniciene. Lucrez pe mai multe fronturi. „Vacanța de lucru” la Paris se apropie de sfârșit. Cum nu pot citi tot, fac multe fotocopii. Lucrez de la zece dimineața până la șase seara, cu întrerupere obligatorie la prânz. E chiar plăcut să-ți petreci ziua aici. Biblioteca se întinde împrejurul unei mici grădini, cu o singură bancă și câțiva ficuși. Poți să iei din când în când o gură de aer, chiar o gustare. Astăzi a apărut și soarele. Un miracol pentru luna februarie la Paris. Închei, mă așteaptă cartea lui Brisson despre miturile lui Platon. Pe jumătate serioasă, pe jumătate inutilă!

15 februarie. Terminat, seara, notele și micile comentarii pentru Evanghelia lui Petru. Măine mă apuc de „Introducere”. Mi-e dor să scriu poezie. Zilele trecute îmi venise un titlu frumos de volum, dar l-am uitat. Eșuat în cultură secundară, terțiară! Proiect pentru Franța (dacă revin): o teză despre moartea călugărilor. Frecventez cu Smaranda cursurile și seminariile de patristică și iudaism elenistic pe care Monique Alexandre le ține la Paris – IV.

*

Citesc monografia despre Bernard de Clairvaux a lui Daniel-Rops, cumpărată de la târgul Georges Brassens. Se spune că, după moartea sfântului, mănăstirea din Clairvaux a fost invadată de credincioși. Pelerinii din toate colțurile Franței veneau să se închine la

mormântul făcător de minuni. Zilnic, câteva sute. Și într-adevăr, orbii își recăpătau vederea, surzii începeau să audă, șchiopii se vindeau instantaneu, îndată ce atingeau țărâna binecuvântată cu piciorul paralizat etc. O zarvă și o învălmășeală de nedescris! Drept urmare, călugării din mănăstire nu mai aveau pic de liniște, nu se mai puteau reculege, nu-și mai puteau face cum trebuie rugăciunile.

Atunci, noul abate vine la mormântul sfântului și-i interzice, sub amenințarea excluderii postume din comunitate, să mai facă minuni. Iar sufletul, plin de smerenie, se supune poruncii și încetează să mai vindece. Mulțimea se împrăștie, evident decepționată, iar frații își reintră fericiți în ritmul obișnuit de priveghere și rugăciune. Episodul mi se pare o parabolă extraordinară despre comuniunea sfinților, despre existența Bisericii nevăzute și, nu în ultimul rând, despre ascultare. Bernard își ascultă superiorul chiar și după moarte, când deja se află printre sfinți. Și încetarea minunilor! Îndeobște minunile provoacă spaimă, tulbură, scot din fire; nimic nu poate fi mai dăunător unei comunități călugărești decât atmosfera isterică întreținută de săvârșirea miracolelor (presupun!). „Nu dau pacea mea interioară nici chiar pe o minune dumnezeiască”, pare a fi sensul adânc al parabolei. Liniștea, isihia, rugăciunea, aceste bunuri zilnice sunt infinit mai prețioase decât un miracol înconjurat de zarvă și nebulie.

17 februarie. Curs despre Evanghelia lui PseudoMatei al lui Simon Momouni, autorul unei impresionante cărți (de fapt teză de doctorat) consacrate Mariei și cultului marianic. Ca toți profesorii audiați până acum, jonglează superficial, intră într-o rețea bibliografică din care uită să mai iasă, reduce discuția la soarta manuscriselor.

20 februarie. Invitați de Paul Barbăneagră la Saint-Augustin. Vorbim fără întrerupere șaptesprezece ore. După un asemenea exces logoreic, senzație de gol, de inconfort psihic care durează mai multe zile. Un rând dintr-o scrisoare a Nășișoarei: „Să faci ca o mănăstire din inimă și să te pustnicești acolo”.

Noiembrie. Paris. Vremea s-a răcit. Ieri am fi vrut să mergem la Vallée aux Loups, să vedem „moșia” lui Chateaubriand, dar am renunțat din cauza ploii și a frigului. Am rămas în casă și-am lucrat toată ziua. La miezul nopții aveam traduse douăzeci de pagini din Mistica renană. Smaranda s-a apucat de Philon. Majoritatea elevilor Școlii Normale sunt plecați în vacanța de Toussaint. Noi n-avem bani destui. Dintre francezi au mai rămas foarte puțini; pe coridorul nostru,

niciunul. Sau poate Y., tipul care mănâncă numai paste și-și uită mereu oala pe foc până când se evaporă toată apa și-ncepe să miroase îngrozitor. Nu-l cunosc bine, de fapt nu-l cunosc deloc, ne salutăm în bucătăria comună și-atât. Smaranda îl întâlnește mai des, habar n-am ce hram poartă, dar nu cred că nici el n-a plecat în vacanță, fiindcă aud din când în când un fluierat a sictir pe coridor. „Japoneza” (de fapt, americană) a rămas sigura. O recunosc după zgomotul infernal al tocurilor. Și după cât de des își încuie ușa. Chiar dacă merge numai până la W.C., trei uși mai încolo. Bănuiesc că-i puțin isterică (dacă n-oi fi și eu obsedat). Apariția ei pe coridor naște tot timpul un vacarm de nedescris. Bubuituri de tocuri, trântit de uși, zgomotul scârbos al urinei, apoi deschisul ușii și trasul apei, niciodată invers, și iarăși bubuituri de tocuri, dar de data asta ceva mai lente, descuiatul și trântitul ușii. Ceilalți vecini nu se simt.

Camera noastră e cea mai „izolată” din tot complexul. Smaranda a locuit în ea anul trecut și a reușit s-o păstreze și peste vară. Când ne-am întors la începutul lui septembrie din România am stat o vreme într-un apartament din La Varenne, cam un ceas cu R.E.R-ul până la École Normale, dar într-o liniște perfectă. Și-apoi plimbările pe malul Marnei! Casa era la douăzeci de metri de Promenade des Anglais. Când ni se făcea poftă de-o plimbare sănătoasă treceam podul și continuam pe Quai W. Churchill, între apa verde și răcoroasă a râului, uneori tulbure și grăbită, cel mai adesea plictisită, molcomă, de o parte, și șirul de vile cochete, de mici palate republicane și restaurante care mai de care mai ademenitoare, de cealaltă parte. Asta a durat cam o lună. Pe întâi octombrie ne-am mutat în cămăruța din Jourdan, lângă Cité Universitaire. Multe avantaje nu sunt, în afară de bibliotecă la îndemână și chirie foarte mică. Avem în schimb gălăgie cât încape: de dimineața, de la șapte, când cei mai harnici se duc la micul dejun, până la controlul paznicului, la miezul nopții. După-amiezile par ceva mai liniștite. Poți scrie și chiar citi. E o performanță. De aceea am hotărât să-mi calc în picioare tabieturile boierești – adică „lucrat” întins în pat sau pe covor, sau „cu picioarele pe pereți” – și să mă duc la biblioteca dominicană de pe rue Glacière. Pe la două și jumătate mă întorc, luăm prânzul, dorm puțin și continuu să citesc sau să scriu în cameră, cu antifoane pe urechi. Dintr-o singură bursă nu ne putem permite luxul unui apartament. În fond și la urma urmei nici nu-i așa de rău. Oare să fi uitat așa repede!? Aici citesc ce vreau, scriu despre ce vreau, ba încă

și pe ordinator, sunt în buricul Europei și nimeni nu-mi cere socoteală. Dacă stau și mă gândesc bine, acum nouă anișori...

20 noiembrie. Dimineața, revizuirea Misticii renane. Apoi, de la 11, cursul lui Mme Alexandre despre literatura iudeo-elenistică. Lucruri în mare parte știute, comentarii minime, prezentare sistematică a materiei: la urma urmei, o introducere. Cursul despre Septiiaginta și despre Hexaameronul lui Grigore de Nyssa sunt la un cu totul alt nivel.

25 noiembrie, zi măreață. L-am văzut și auzit vreme de două ceasuri și mai bine pe Raimundo Panikkar, la Centre Sèvres. A venit din America pentru un ciclu de conferințe cu prilejul apariției cărții sale *Elogio de la sencillez în franceză*. O carte despre călugărie (monkhood) văzută ca stare conaturală condiției umane. Conferința – pur și simplu genială. Despre cele bune și cele rele câte ne vin din Orient, mai precis despre calitatea importurilor culturale din Orient. (Și aici aș face o mică paranteză – de dimineață am ascultat la radio un scurt interviu cu ministrul de externe al Coastei de Fildeș. Ce spunea africanul? Că lucrurile încep să se îndrepte pe-acolo în ce privește școlarizarea, nivelul de viața ș.a.m. d... Adică, vedeți, facem și noi progrese, evoluăm. La un moment dat însă reporterul îl întreabă – pe acel ton de politețe discret arogantă specifică jurnaliștilor occidentali – ce crede domnul ministru că ar putea să dăruiască în schimb (în schimbul binefacerilor primite) o țărișoară nenorocită din Africa unei ditamai țări europene care plesnește, nu-i așa, de bine? Și încearcă să-i sugereze câteva răspunsuri-șablon, de pe vremea bunului sălbatic iluminist: prospețime în gândire, naturalism, instinct, naivitate – în sensul frumos al cuvântului. Ei bine, nu, zice ministrul african. Astea vin pe urmă, sunt secundare. În primul rând Africa, sau o țară din Africa, poate aduce Franței spiritualitatea, pe care aceasta a pierdut-o sau a uitat-o începând cu Evul Mediu. Am auzit cum a înghițit domnu' reporter în sec! După care a tăcut îndelung, lăsându-l pe celălalt să peroreze în pustiu – lucru nu prea des întâlnit în meseria dumnealui. Închid paranteza africană și mă întorc la subiectul indiano-creștin). Panikkar a bătut tot cam într-acolo, încercând însă să deslușească nu doar răul, ci și binele ascuns în importul de spiritualitate orientală. Care sunt așadar cele rele, în opinia lui Panikkar?

1) superficialitatea

2) eclectismul

3) relativismul, acesta din urmă radical diferit de relativitate (primul considerat ca un preludiu al absurdului și deznădejdiei, ultima, ca o manifestare a credinței philanthopice). Cele bune sunt percepute la nivelul efectelor indirecte pe care le provoacă, în sensul că apelul la o tradiție străină poate declanșa o reînviore, o recuperare sănătoasă a propriei tradiții. Aceste efecte i se par a fi teologului american două:

1) descoperirea importanței ortho-praxiei, ca aliat esențial al ortodoxiei

2) trezirea spiritualității occidentale, prin reacție analogică sau, mai tăios-apologetică.

Din ce să se trezească Occidentul? În primul și în primul rând, din graba asta smintită, fără rost. De pildă, eu n-am întâlnit oameni mai preocupați de nimic sau de nimicuri decât francezii. De dimineața până seara francezul se simte indispensabil, fără a avea, cred (o confirmă zecile de mii de cazuri de nevropați) și sentimentul vreunei împliniri. În cultură e la fel – conferința lui Panikkar a fost o palmă (cu dorit efect terapeutic) pe obrazul inert al acestui Occident supersofist și supersofisticat. Oricum, atâta umor, atâta bucurie, pe fond tragic, n-am întâlnit încă la niciun alt teolog audiat până acum.

Panikkar a conferențiat ca-n gară. Valiza se afla pe scenă, lângă orator. Spre sfârșit, când se cam încălzise, fără să-și dea seama – probabil un atavism hindus! – s-a descălțat de pantofi și a răspuns la întrebări în ciorapi. A vorbit așa, cu o nonșalanță și un firesc extraordinar despre Eckhart, Karl Rahner, Drewermann, onto-teologie, mistica franceză medievală, budism și câte și mai câte... De altfel, ultima lui carte, despre călugăr, nu este și ea dedicată À ceux qui recherchent dans les institutions ce qui est à l'intérieur d'eux-mêmes!?

*

Multe războaie dogmatice s-au datorat, în primele secole ale creștinismului, neînțelegerilor lingvistice. Aceste neînțelegeri riscă să se perpetueze la nesfârșit mai ales din cauza incompetenței filologice (deseori bagatelizate) a oamenilor Bisericii. În ortodoxia românească a citi Biblia cu sistemă și pe cont propriu miroase a infracțiune. Clerul, singur, pare să fie înzestrat cu această capacitate de a pătrunde în tainele Sfintei Scripturi. Numai că același cler se dovedește, în cea mai mare parte din cazuri, de o incultură pământeană strigătoare la cer! Paradox insolvabil. Orice s-ar spune, în Biserica Ortodoxă Română, cu două, poate trei excepții domnește preacurata și binecuvântata

ignoranță a instrumentelor teologice (ecdotică, critică de text, experiență de editare, metodă de traducere etc). Soluția mi se pare pe cât de simplă pe atât de utopică: ea constă în asimilarea temeinică a limbilor vechi și apoi în judecarea textelor sacre în funcție de competența lingvistică dobândită, sub îndrumarea Bisericii, desigur. Dar, repet, a unei Biserici învățate! În lumea în care trăim un filolog bine pregătit deschis spre teologie mi se pare mai cinstit decât orice „teolog” analfabet în litera Noului Testament. Soluția normală vine însă în contradicție cu soluția popească, aceasta din urmă constând în asimilarea directă a Sfântului Duh, prin viață duhovnicească practică și nu neapărat prin cunoașterea literei Sfintei Scripturi. Duhul înghite, anulează litera. La această întâmpinare vom răspunde că nu toți suntem în stare să ajungă direct la duhul Scripturii și că pentru unii (dacă nu chiar pentru cei mai mulți) o ucenicie în preajma literei e mai mult decât necesară. O astfel de ucenicie, dacă e bine făcută, are și rod duhovnicesc.

Sâmbătă, 26 nov. Definitivat traducerea Misticii renane. Ce ușurare! Credeam că nu se mai termină! Am lucrat la ea două luni în șir, făcând uneori și optsprezece pagini pe zi. Mă simt stors de vlagă, dar eliberat. Patru sute de pagini de scolastică aridă! Seara, la familia Poghirc. Profesorul într-o vervă nemaipomenită. Doamna a pregătit o cină de despărțire pentru Ioana și Margareta, care se întorc miercuri în țară, cu două lucrări excelente: Ioana, despre Hildegard de Bingen, Margareta, despre Homer. Sper să le revedem la anul. Am prelungit discuția stropită din belșug cu vin până dincolo de miezul nopții. Ne-am întors la Cité U. cu ultimul autobuz.

14 decembrie. Vreme neagră. Nu ieșim din casă. Ascult Radio Courtoisie. De când a început greva transporturilor în comun ieșim destul de rar. Trei săptămâni deja. Lumea, obosită dar nu disperată. Nu cunoșteam etimologia cuvântului grève. Sensul prim este cel de „plajă”. Place de Grève se numea piața, din Parisul prerevoluționar, unde se adunau sărmanii care nu aveau de lucru. La origine, așadar, expresia faire grève însemna... „a căuta o slujbă”. Vine revoluția din 1789 și odată cu ea se întoarce cu susu-n jos nu numai lumea, ci și limba franceză. „A face grevă” nu mai înseamnă „a căuta de lucru”, ci „a refuza să lucrezi”. Revoluționarii devin reacționari, cei care tânjeau să reformeze nu doresc acum decât să-și păstreze meschinul confort obținut cu ghilotina.

15 dec. Tot urât. Revelația cea mare. Ce rațiune poate avea cultura în dimensiunea ei publică!? Am scris odată niște gogomănii cât mine de mari: că pe vremea lui Ceaușescu eu tânjeam la vezi Doamne, „performanță culturală”, întrucât consideram performanța culturală (sedus de activismul neprețuitului Noica) un mod sigur și direct de stârpire a lichelismului. Așa o fi, teoretic, dar cu ce drept propuneam tocmai eu o asemenea rețetă? Eu, care nu-s decât „o biată muscă dând livresc din aripi” și scoțând fumuri pe nas la tot pasul. Trăiam pe-atunci într-un dispreț continuu și suveran, vegetam superior neadmițând să mi se fure o fracțiune de secundă baremi din prețiosul meu timp. Timpul „meu”... Și apoi setea aceea nepotolită și bolnăvicioasă de cărți! Bibliofigia, biblioepithymia, bibliopistia. Citeam, citeam ca un animal, vorba exilatului, citeam peste tot, în tren, pe W.C., la cozi, și-n noaptea de Crăciun, și-n noaptea de Paști, și-n timpul slujbelor la Biserică, și-n stațiile de autobuz, și-n cofetării – cărți peste cărți, maculatură peste maculatură, capodoperă peste capodoperă: fiecare zi era măsurată în cărți citite și fiecare noapte în pagini mângălite. Iar cei din jur își suportau martiriul de a avea lângă dâșii un geniu torturat și neînțeles. Și cărțile publicate după aceea – cum le mai așteptam! Câte persoane trebuiau deranjate pentru câte-un moft care mi se părea de importanța Predicii de pe munte. Cărți scrise ori traduse cu o înrâncenare diabolică, cu lăcomie, fără somn și odihnă, cu „sacrificii” care stârneau celor din jur exclamații de compătimire admirativă. Iar eu mă și simțeam ca mielul înjunghiat, nu mă cruțam nicio clipă, îmi întocmeam planuri săptămânale de „asceză culturală” și puneam la zid toți dracii care mă-mpigeau să ies la o plimbărică de jumătate de ceas ori să agăț dudu prin parcuri. În primul an de facultate eram atât de idiot încât m-am îndrăgostit bolnăvicios de o colegă din anul doi pentru că citea Catul în latină și vorbea excelent franțuzește. Într-o seară am invitat-o la mine. Și-am rămas serioși până la trei dimineața recitând Baudelaire și făcând bibliografii, fără să simt niciun alt soi de ademenire. În zori, când am condus-o acasă am găsit-o pe mama fetei așteptându-ne în fața porții cu un polițist. Imediat au început să ne interogheze asupra raporturilor noastre (eh, sub Ceaușescu morala familiei avea un sens!). În clipa în care am auzit întrebarea agresivă a polițistului am înțeles ce așteptase biata fată o noapte întreagă și cât de imbecil, de inutil trebuie să-i fi părut. De altfel, după vreo câteva zile m-a și părăsit

pentru un tată de familie. Așadar, câte măsuri de protecție împotriva scurgerii timpului pe alte făgașuri decât pe cel „cultural”. Odată, într-o vacanță petrecută la B., n-am putut suporta mai mult de două zile vizita unei rubedenii apropiate. Seara am ieșit val-vârtej din casă, m-am urcat în tren și-am coborât... la București.

Din când în când bunul simț răzbate la suprafață. Trufia devine spovedanie și totuși... ceva e în plus față de purul și simplul adevăr. De pildă acum, scrierea acestor lucruri fără noimă – o spovedanie estetică, un moft de sinceritate, o criză retorică. Un scriitor adevărat e ca un credincios adevărat: se spovedește în șoaptă.

16 dec. Îmi doresc cel mai greu canon. Am stat și m-am gândit ceasuri în șir. Dispar și trăiesc undeva, departe, în Columbia, de pildă, unde aș putea ajunge chiar mâine, ca lucrător într-o fabrică, sau cultivator de banane. Ce rezolv? Nu voi putea uita niciodată anii trăiți până acum. Nu te poți abandona la jumătatea drumului pentru a accepta o condiție alternativă, poate mai sănătoasă la început, dar cu nimic mai fericită în fond decât cea prezentă. Doi: să mă călugăresc. Am încercat. Nu știu dacă fac față. Nu cred. Sunt prea slab și prea schimbător. Iar virtutea esențială a călugărului, a monahului este tocmai „stabilitatea”, tenacitatea într-o singură idee (monotropia, nu?). Vreau, nu vreau sunt condamnat să aleg al treilea canon: să rămân însurat, să rămân om cult, să scriu cărți, să public, adică să duc în continuare aceeași viață, dar știind bine că totul nu este decât un canon pe care l-am primit în dar de la Dumnezeu în urma spovedaniei mele. Nu mă refugiez în Columbia și nici nu mă călugăresc tocmai pentru ca să evit păcatul infect al trufiei moraliste. (Să nu mai disprețuiesc nicio clipă viața pe care am dus-o până acum.) Totul trebuie așadar să continue: aceeași viață, aceleași obiceiuri, aceiași prieteni, aceleași plictiseli, dar nu ca până acum, ci cu sentimentul că împlinesc un legământ sacru. Voi citi aceleași cărți până când voi prinde drag de ele; voi trăi, voi mânca, voi dormi lângă aceeași ființă până când voi simți că m-am împăcat cu cerul; voi fi un om cât se poate de șters (evident, cum altfel!) ducând o viață cât se poate de banală, puțin tristă, melancolică uneori. Atât le mai schimb și le mai sucesc, încât nici eu nu știu dacă merită să-mi supraviețuiesc încă cincizeci de ani!

21 dec. Lecturi din Mauriac. Ce mult aduce cu Moravia! Scriitori burghezi, neiertăți de vreme. Miros deja rânced, a secolul XX. Drame de

familie, destine frânte încetul cu încetul, resemnări nespectaculoase. Și totuși ce oameni deplini: Moravia are o viață absolut extraordinară, ea însăși un roman al revoltei candid (a se vedea cartea de convorbiri cu Alain Elkann); Mauriac, la fel, cu excepția titlurilor și onorurilor dobândire. Nu-l pot vedea decât în compania spirituală a lui de Gaulle. Vocea aceea spartă, nasul prelung, fața suptă, aerul de mic seminarist pișicher! Cum să-l intuiești pe marele revoltat, cu stil tăios și necruțător din articolele publicate ani de-a rândul în L'Express. Totuși aerul acesta se simte peste tot în romanele sale. Fiecare pagină, fiecare cuvânt emană compasiune. Celebra Thérèse – un monstru de pluș, adică, un monstru adevărat. Nimic mai potrivit pentru hrana sufletului decât un scriitor provincial! Creierul îl abandonăm noului roman și artificiiilor post-moderniste.

24 decembrie. Seară nemaipomenită. Cântăm colinde. Îi citesc Smarandei povestea pe care am scris-o dimineață pentru ea și pentru Nășișoara. E o tihnă de sfârșit și început de lume, când nu mai rămâne loc decât pentru bucurie, taină, joacă dumnezeiască. Bradul ne ascultă verde și fericit.

Într-o seară de iarnă, să fi fost cu vreo trei zile înaintea Crăciunului, stăteam eu în fața unui foc tare jucăuș și mă gândeam la câte și mai câte șotii de-ale mele când, dintr-odată, mă pomenesc că din gura sobei iese un moșulică zgribulit, cu nasu' cam roșu, îmbrăcat într-un surtuc uriaș pentru statura lui de piticot și târâind după el un ditamai sacu' peticit prin toate părțile. După ce ieși din gura sobei, cum vă spusei, tuși de câteva ori, pesemne se cam înecase cu fumul, își scutură pelerina ponosită și începu să se uite primprejur. Deși eram chiar în fața lui (dacă aș fi întins mâna l-aș fi dat într-o secundă de-a berbeleacu') moșu' părea că nu mă vede. Deschise traista, scoase din ea o pereche de ochelari de pe vremea lui Pazvanti, cu rame subțiri de sârmă și cu niște dioptrii uriașe, și-i puse pe nasul nu mai lung de un centimetru și jumătate cu cel mai preocupat aer din lume și apoi începu să privească undeva spre tavan. Probabil căuta o făptură omenească, de vreme ce se tot ridica pe vârfuri și se tot muncea să ajungă cu privirea cât mai sus. Pentru un piticot ca el un om trebuie să pară ca muntele Everest pentru noi. Oricum, cu toate eforturile, nu reuși să-și dea seama dacă în încăperea semiîntunecată se afla sau nu vreun specimen de felul celui căutat. Prin urmare își luă iar sacul în spinare și începu să înainteze cu pas hotărât către piciorul meu stâng.

La doi centimetri se opri ca-n fața unui obiect familiar, pe care-l întâlnise de sute de mii de ori în viață, și rămase câteva secunde nemișcat. Eu încercam să-mi țin respirația cât mai mult cu putință, aveam toți mușchii încordați ca înaintea startului la o cursă de alergare și aproape că nu mai știam pe ce lume sunt. Nu era cumva o închipuire de-a mea, nu adormisem oare în fotoliu și începusem să visez cu ochii deschiși?! auzisem eu că oamenii pot dormi și cu ochii deschiși. Ori poate focul trezise în mine halucinațiile astea ciudate cu piticoți ochelariști cărând saci cârpiți în spinare! Pe când îmi dădeam eu așa cu presupusul, moșu' scotoci iar în sac și scoase un fel de lanternă minusculă pe care o îndreptă în sus. O fracțiune de secundă n-am mai văzut nimic. Raza de lumină mă lovi dintr-odată în față și nemaiputându-mă abține am strănutat atât de tare de era să sting și focul în sobă. Când mi-am revenit, l-am văzut pe moș cu fundu-n sus, moșmondindu-se și boscorodind supărat. Lanterna zburase cam la vreun metru mai încolo, iar ochelarii îi săriseră de pe nas. Trebuia să intervin. Nu mică mi-a fost mirarea când, ajutându-l să se ridice în picioare, l-am auzit vorbind în cel mai pur grai moldovenesc: „Ghini ți-am găsat, măi băieți. Dapî frumos îți șadi și spării un ghiet moșneag ca mini!” Nu știam cum să mă scuz și să-i cer iertare. Dar la urma urmei nu eu eram de vină, ci lanterna aceea nenorocită care mă făcuse să strănut. În sfârșit, cu chiu cu vai am reușit să-l împac. „Iaca di ci-am vinit”, continuă el în același dialect numai că, de data asta, cu o voce caldă și blajină, ca a oricărui moldovean pe care-ai reușit să ți-l faci prieten, „am vinit să-ți aduc un dar și și mai stăm un chiculeț di vorbă. Eu îs Moș Crăciun, poate c-ai auzât di mini, doar tăti lumea grăiește și ma cunoști ca piun cal breaz”. Trebuie să recunosc că în primul moment după dezvăluirea identității personajului am simțit un fel de dezamăgire. Un Moș Crăciun așa de caraghios și de prichindel, ba pe deasupra și vorbind moldovenește nu mi-ar fi trecut niciodată prin cap. Mi-l închipuiam ceva mai înalt decât un om normal, gonind pe un cal roib în spume sau într-o sanie trasă de doisprezece cerbi cu coarnele stufoase cât o coroană de copac dezgolită de frunze; aruncând pachetul cu daruri de pe vârful dealului pe hornul casei, ca la baschet, și luând-o apoi din loc spre altă așezare într-un vuiet nebun. Și când colo, uite cine se dă drept moș Crăciun! O fi vreun impostor. Vreun cerșetor care umblă după pomană și se dă drept Moșu' cel adevărat! De parcă mi-ar fi citit gândurile piticul de la picioarele mele îmi zise, de

data asta în cea mai îngrijită limbă literară: „Nu-ți fie teamă, băiete, n-am venit să-ți cer nimic altceva decât un mic răgaz. După cum știi, în fiecare an, că ninge, că plouă, că bate vântul sau dă grindina, eu vin să aduc daruri și celor mici și celor mari, c-așa-i învoiala făcută cu Cel de Sus. Acum, tot în fiecare an, îngerul meu în lume – fiindcă trebuie să știi, eu trăiesc ca un călugăr, în pustie, departe de orice așezare omenească – îmi spune la cine trebuie să mă duc și să-i spun o poveste. Anu' ăsta îngerul te-a ales pe tine. Nu știi de ce, dar eu trebuie să-i dau ascultare și să nu-i încalc niciodată poruncile. Acum, dacă ești bun, te rog să-mi aduci un pahar cu apă și după aceea să ne așezăm amândoi, eu să-ți povestesc și tu să mă asculți cu luare-aminte. Povestea n-o să fie lungă și sper să nu te plictisești prea tare. Mai pune și două, trei lemne pe foc, ca să nu se stingă”. După ce am făcut tot ce m-a rugat bătrânul (trebuie să vă spun că dintr-odată fața lui parcă devenise luminoasă, luminoasă ca a îngerilor pictați pe icoanele din biserici și, cu toate că avea părul alb, mi se părea că aveam în față un prunc abia născut) și după ce el bău însetat de drum lung paharul cu apă, ne-am așezat, eu, la locul meu pe fotoliu, el, cu picioarele încrucișate, pe sacul peticit și povestea începu...

„N-am să încep așa cum încep toate poveștile cu «— A fost odată ca niciodată», fiindcă povestea mea e o amintire cât se poate de adevărată. Și eu am fost cândva copil și dacă mă trezeam la timp aș fi rămas copil toată viața. Dar nu pot învinui pe nimeni și cu atât mai puțin pe mine. Cred că ai citit sau măcar ai auzit de la alții cum s-a născut Mântuitorul lumii acesteia, Iisus Cristos. Ei bine, pe când Maria cu pruncul abia născut se afla în peștera aceea luminată de trupurile îngerilor de lângă Betleem, eu păzeam turmele pe o câmpie din apropiere. Eram unul din păstorii de care vorbește și Sfânta Scriptură. Toate în Sfânta Scriptură sunt adevărate numai că cei care au scris-o mai târziu, fie că au uitat unele amănunte, fie că le-au considerat prea ne semnificative ca să le mai noteze, drept pentru care o grămadă de lucruri au rămas pe dinafara ei. Ca și povestea mea. Așadar, împreună cu alți păstori de-o seamă cu mine sau mai tineri (eu aveam aceeași vârstă pe care o am și azi, adică optzeci și doi de ani bătuți pe muchie!) păzeam turmele sub un cer înstelat, alb ca laptele și plin de un zumzet ciudat. Dădusem oile în strungă, mâncasem și acum stăteam culcat pe spate și mă uitam la cerul acela frumos de-ți pierea îndată somnul. Niciodată parcă nu mai văzusem așa ceva. Parcă-mi zăream turma

acolo sus și pe mine în fruntea ei, ținându-mi toiagul la spate, așa cum numai ciobanii știu să-l țină, ca să nu obosească prea curând, împleticit pe sub coate. Și mergeam prin cer cu turma după mine și cu ceilalți ciobani, și cântam, și parcă nu-mi era nici foame, nici frig, nici sete, numai săream dintr-o stea în alta să nu pierdem drumul și să nu ne cufundăm în întuneric. Căci așa credeam, că trebuie să mergem numai pe drumul stelelor. Deodată câinii începură să mârâie și să scurme cu labele pe lângă stână. M-am sculat și am început să mă uit roată-mprejur. Pustiu, ca niciodată. «Cine știe ce jivină or fi simțit!», mi-am zis și m-am întins iarăși pe suman.

Dar numai bine îmi ridic ochii deasupra și văd minunea – o stea cu chip de om care înainta pe cer către răsărit, parcă ar fi purtat-o cineva în brațe. De uimire am rămas mut. Steaua se mișca încet, iar chipul ei cu ochi mari și verzi ca piatra de smarald sclipea ademenitor către o țintă numai de ea știută. Am rămas multă vreme uitându-mă la ea și nevenindu-mi să cred. Apoi m-am ridicat și m-am dus să-i trezesc și pe ceilalți păstori. Niciunul nu dormea însă. Toți se uitau la cer și o mare bucurie se citea pe fețele lor zbârcite de arșița zilei și de frigul nopții. Parcă întineriseră cu zeci de ani. Mi-a fost rușine să spun vreun cuvânt. I-am lăsat pradă priveliștii minunate și m-am întors pe furiș la sumanul meu. Ce-ar fi putut să fie? Chipul aducea mai degrabă a chip de îngerită, iar pasul agale cu care străbătea cerul avea grația zânelor din povești. Cosițele ei se revărsau pe spate în câteva șuvoaie galbene, iar gura ei părea o rodie abia culeasă. Făptură cerească pe care numai o dată în viață i-e dat omului să vadă! Cum priveam noi așa la chipul ei, fiecare din locul lui, iată că zâna cu ochi verzi ne face un semn cu mâna, poruncindu-ne parcă s-o urmăm. Fără să stăm o clipă pe gânduri, ne ridicăm și pornim la drum, tot cu ochii pe sus, fără să mai ținem seamă de râpele, de măcăcinii și de scaieții care ne ieșeau în cale la fiecare pas. Am mers cale lungă, peste dealuri, râuri și pustii, odată cu noaptea care nu se mai sfârșea. Nu simțeam nici oboseală, nici foame, nici sete. Cum ne luam însă ochii de la chipul zânei, oboseala, foamea și setea năvăleau peste noi. De aceea trebuia să mergem numai cu ochii la cer. În sfârșit, steaua se opri. Lumina ei se făcu și mai puternică. Dacă am fi continuat să ne uitam la ea, am fi orbit. Am fost nevoiți să ne plecăm privirile. Și ce vedem înaintea noastră? O peșteră în coasta unui munte nu prea înalt, iar înaintea peșterii câțiva măgăruși care rumegau un mănunchi de paie. Era atâta lumină, ca-n toiul amiezii.

Soarele și luna stăteau de-o parte și de cealaltă a stelei care ne călăuzise până acolo. Pentru prima dată îi vedeam pe cei doi frați vitregi împreună. Toți trei – steaua, soarele și luna – au coborât încet, încet deasupra peșterii până la o porțiță numai de ei știută. Și brusc dispărură înăuntru. Atunci ne-am luat și noi inimile-n dinți și am pășit pragul acelui sălaș dumnezeiesc. Eram șapte păstori, cu capetele descoperite, cu hainele zdrențuite de atâta cale și cu frunțile acoperite de sudoare. Pentru o clipă am simțit toți șapte oboseala acelui drum imens pe care îl străbătusem aproape alergând. Când am făcut însă primul pas în peșteră trupurile noastre parcă au înviat. Mă uitam la ceilalți șase: hainele lor deveniseră dintr-odată albe și curate ca zăpada, broboanele de sudoare sclipeau ca ochii zânei de pe cer, iar în jurul frunților ardeau cercuri de lumină albastră. Cred că și eu arătam la fel.

Încăperea era într-adevăr așa cum o descriu Evangheliile și cum ai aflat și tu de la cei bătrâni: undeva în spate, o iesle pe jumătate parădită, cu un prunc înfășat în ea; Maica pruncului nu-și poate dezlipi privirea de pe chipul Celui care acum câteva ceasuri încă-i tresălta în pânțele; împrejurul lor: Iosif, un bătrân ceva mai în vârstă decât mine, care nu știe ce să facă cu mâinile: și le tot mișcă pe lângă trup de parcă ar da la rindea; apoi alți bărbați, ceva mai tineri, fiii lui Iosif din prima căsătorie: Iacov e cel mai mare și mai de ajutor; lângă intrare stau două femei care au ajutat la moșit; apoi tot felul de animale, ca pe arca lui Noe: cai, cămile, boi, oi, lupi, iezi, porumbei și câte și mai câte. Mare minune cum au putut încăpea atâtea într-o peșteră de numai câțiva metri. Noi ne apropiem și, fără să spunem niciun cuvânt, îngenunchem înaintea ieslei. Ne plecăm frunțile până la pământ și rămânem așa mult timp, până când Maria ne face semn să ne ridicăm. Atunci pruncul începe să gângurească dintre scutece și noi îndrăznim să ne dăm mai aproape. Un prunc la fel ca toți pruncii, cu câteva firifoare de păr negru, cu ochii mici și jucăuși, cu fruntea puțin teșită. Credeam că Dumnezeu arată altfel. Mă așteptam, cum te așteptai și tu astăzi, când am intrat în odaie pe gura sobei, să văd un copil cu totul și cu totul altfel decât ceilalți copii, deja un bărbat în toată firea, care le știe pe toate cele îndată ce s-a născut și dă porunci în stânga și-n dreapta. Și când colo, uite cine se dă drept însuși Dumnezeu, făcătorul cerului și al pământului, ai văzutelor și nevăzutelor: un prichindel care scâncește după țâță, un prunc oarecare cum au existat cu milioanele și încă vor

mai exista!

Am simțit dintr-odată că toată vraja se rupe și că am făcut degeaba drumul până acolo. Ceilalți păstori, frații mei, nu băgaseră nimic de seamă. Ei se uitau la fața aceluia prunc ca la o minune. Îmi venea să le strig în față, să-i trezesc, să le spun că am fost duși de nas și că ar trebui să întoarcem la stână cât mai repede. Dar niciunul nu avea ochi decât pentru țânc. Atunci intrară și cei trei magi de la răsărit: Balthazar, Gaspar și Melchior cu darurile lor împărătești: aur, smirnă și tămâie. Darurile se aflau în cutii din argint bătute cu pietre prețioase. Cei trei puseră cu smerenie cutiile lângă prunc și se retraseră tăcuți deoparte. Pruncul însă continua să dea din mâini și să scâncească, indiferent la toate temenele care i se făceau și la toată ceremonia din jur. Furia mea creștea din ce în ce mai tare și, nemaiputându-mă stăpâni, am făcut lucrul pentru care încă mai trăiesc și astăzi și pentru care va trebui să ispășesc multă vreme de acum încolo: m-am apropiat de iesle, am luat cutiile cu darurile împărătești și le-am aruncat, ca pe niște resturi de mâncare, între picioarele animalelor din peșteră...

În clipa aceea însă am înțeles că țâncul din iesle nu era altul decât bunul Dumnezeu și că înfățișarea lui de prunc oarecare o luase numai pentru ca eu să nu-mi pot da seama de la început cine este el cu adevărat; de atunci m-am procopsit cu această înfățișare de copil bătrân după înfățișarea Celui pe care, din trufie, nu l-am recunoscut și l-am disprețuit; și tot în clipa aceea am primit osândă până la sfârșitul lumii, adică până la a doua venire a Domnului, să duc în fiecare an copiilor și celor deopotrivă cu ei daruri frumoase în amintirea darurilor pe care eu le-am disprețuit atunci aruncându-le în noroi. Asta-i povestea pe care trebuia să ți-o spun din porunca îngerului. Cu cât trec anii, cu atât simt că întineresc și că mă apropii de vârsta pruncului din iesle. Așa că nu fi trist, osânda mea e cea mai plăcută osândă pe care Dumnezeu a dat-o vreodată cuiva. Abia aștept să-mi umplu sacul și să încep să colind satele și orașele”.

Moșul tăcu și o lacrimă de bucurie i se prelinse pe obraz. Atâtea sute de ani de când își căra sacul cu jucării, sacul acela peticit, plin cu aur, cu smirnă și tămâie. Gândindu-mă la povestea lui tristă și veselă în același timp mă cuprinse somnul. Visam deja steaua de pe cer cu chip de îngerită, când moșul dispăru pe gura sobei, lăsând în urmă cel mai frumos dar pe care l-am primit vreodată: un fir de păr din barba lui stufoasă. Cine crede că nu-i adevărat tot ce-am povestit aici, să vină

să-i arăt dovada. De n-o fi ars și ea ast noapte odată cu cărbunii și lemnele din sobă!

28 decembrie. Două zile în Normandia. Cu Smaranda la père Rémi și père Norbert, prietenii lui tata Zozo. Primul locuiește la Yerville, al doilea, la Saint-Nicolas. Tata Zozo i-a cunoscut la Sibiel, unde au venit să viziteze muzeul de icoane pe sticlă. De atunci, de mai bine de nouă ani, n-au pierdut legătura. Am plecat cu trenul dis-de-dimineață din Paris și am coborât la Yvetot, unde père Rémi ne aștepta cu mașina: un bărbat firav, nu bătrân, deși a împlinit șaptezeci și cinci de ani, cu privirea atât de blândă cum numai la țărâni, adevărații țărani de pe la noi mai poți vedea. Mereu fredonează o melodie și e bine dispus. Cântă ce-i trece prin cap. Dacă stă la un semafor începe să cânte despre semafor, dacă intră să dea bună ziua cuiva, dă bună ziua cântând. De la Yvetot am mers spre Yerville, cam douăzeci de kilometri. I-am cunoscut pe celălalt preot al parohiei, père Guy, și pe Marthe, o bătrână tare cumsecade, bucătăreasa parohiei. Pe la prânz am ajuns la Saint-Nicolas, unde părintele Norbert ne aștepta cu prânzul. Ne-am întins la vorbă până pe la trei și jumătate, am făcut poze și ne-am plimbat puțin prin grădină. Casa parohială e o bijuterie. Un vechi manoir cu încăperi înalte dar călduroase, cu mobile tipic normande, cu peste douăzeci de ferestre pe un singur perete, cu obloane albe ca laptele. După aceea am plecat toți patru la Dieppe, unde am văzut plaja, promenada, panorama de lângă vechiul castel din Dieppe (numele vine de la engl. deep, „adânc”), apoi, pe coastă, până la Varenguesville. S-a înnoptat lin, aproape pe nesimțite, în timp ce preotul paroh ne explica simbolistica vitraliului pictat de Bracque. Am cînat la gazda noastră, Mme Alexandre, în compania a doua „vecine”, autentic flaubertiene. Toată istoria Normandiei din ultimii cincizeci de ani a fost parcursă în cele mai mici amănunte în trei ore și ceva. Al doilea război face parte încă din cea mai stringentă actualitate.

A doua zi ne-am trezit pe la zece și jumătate. Era puțin ger, dar soare și cer senin. Am descoperit în biserica satului vitralii de la începutul secolului inspirate din evangheliile apocrife. De pildă, scena aplecării palmierului deasupra Mariei, în timpul „fugii în Egipt”, ori scena în care copilul Iisus îl ajută, printr-un miracol, pe tatăl său, dulgherul Iosif, să rectifice tronul lui Irod.

La ora trei și jumătate am ajuns la Rouen. Oraș friguros dar primitor. Bineînțeles, vizitarea catedralei, apoi o plimbare până la

Vieux Marché, locul unde Jeanne d'Arc a fost arsă pe rug sărutând crucifixul. Statuia ei pitită într-o nișă exterioară a noii biserici – o corabie prinsă de furia valurilor. În catedrala din Dieppe am văzut locul unde se va pune anul acesta o placă de reabilitare a memoriei lui Richard Simon, primul care a întreprins un examen riguros filologic și istoric al Sfintei Scripturi și care, pentru acest lucru, a fost făcut zob de Bossuet; în „Piața Veche” din Rouen am văzut, iarăși, locul unde a fost arsă pe rug de către Biserică cea care avea să devină mai apoi sfântă, și dintre cele mai slăvite, a aceleiași Biserici. În numele cui, în numele cărei „ortodoxii”, i-a condamnat Biserica pe acești oameni de excepție? În numele cărui cuvânt al lui Iisus Cristos? Ar trebui ca Papa să se spovedească odată în public în fața întregii omeniri cerându-și iertare și luându-și canon pentru toate ororile comise de niște oameni însetați de putere în numele unei credințe întemeiate pe desacralizarea, pe moartea puterii. Lucru valabil și pentru papii autocefali ortodocși. Ce-ar fi, preasfințiile voastre, să faceți un al optulea Conciliu ecumenic în care să nu emiteți niciun document administrativ, nicio anatemă și nicio bulă dogmatică, ci pur și simplu să vă cereți iertare? Să cereți iertare în numele întregii Biserici lui Iisus pentru crimele comise în numele lui de împrumut, ba nu de împrumut, de furat. În sfârșit, nu e locul să mă întind prea mult. Cei doi preoți normanzi gândesc exact cum gândesc și eu, fără să judece însă, fără să acuze. Blândețea lor mă înfioară.

9 ianuarie. Ieri a murit Mitterrand. De câte ori deschid aparatul de radio ascult câte o frântură din „Prima lui judecată de apoi”. Repetiție generală. Una peste alta, sunt prins de proiectul unui roman spiritual despre Evagrie Ponticul. Mi-ar trebui însă vreo trei-patru ani să-l scriu. Documentarea n-ar fi aici o problemă. Și apoi încă vreo zece – cinsprezece să-l public. Merg editurile în România... ca personalul Botoșani-Verești.

Paris, 11 ghenar

Măi dragă.

Nu știu alții cum sunt, dar românul întrece orice închipuire. Printre cele mai evidente particularități ale acestui specimen de la Dunăre se numără sila lui congenitală de a răspunde la scrisori. A reproșa unei persoane anume lipsa aceasta de politețe înseamnă a da dovadă de mare naivitate și mai ales ignoranță a speciei. Căci cine poate reproșa câinilor din Paris că-și fac nevoile pe trotuar (deși s-au

deschis școli speciale pentru deprinderea acestui obicei animălesc cu un pic răspundere civică! Dar câinii tot câini, se e... fără nicio răspundere), sau activiștilor că-și fac nevoile în parlament? Așadar, continuându-mi firul ideii, cine poate reproșa românului că nu răspunde niciodată la scrisori (decât atunci când e interesat, desigur!). Și-apoi, noi în România suntem tare ocupați (de unguri, evident), pe când în Franța stăm toată ziua și ne scărpinăm în cap de plictiseală. Ei, da' să trec la subiect. Cum aflai din surse moldave, misiile din prima scrisoare (aia de anul trecut) fură cu toatele (nu?) îndeplinite. Fapt pentru care-ți rămân îndatorat și tare-ți mulțămesc. Promit ca în scrisoarea de anul ăsta (1996) să nu te mai rog nimic (nici măcar să-mi răspunzi). Voi numai să bârfesc olecuță ce se-ntâmplă pe-aici. Azi n-am putut sta liniștit la bibliotecă și m-am dus să asist la slujba de la Notre Dame în amintirea prezidentului Mitterrand. Fură prezenți, cum știi, o mulțime de politicoși, mai mult de stânga decât de dreapta, dar spectacolul a fost copleșitor. În catedrală n-am putut intra; totul s-a transmis însă pe un ecran gigantic amplasat în piața din fața catedralei. Invitații au sosit unul după altul, întâmpinați de conu' Juppé. Printre ei, ghici cine nu se vedea, deși era prezent. Nu-ți spui, ca să rămâi cu buza umflată. Oricum, vedeta spectacolului a fost tovarășul criminal Fidel Castro, aplaudat mai abitir decât Ceaușescu la al IX-lea congres, de aproape toți cei prezenți în piață. Mi s-a făcut o rușine cumplită. Mie, un mujic din Est, mi s-a făcut rușine de francezi! Pe trimisul lui Clinton nici nu l-au băgat în seamă, ca de altfel nici pe regele Juan Carlos. Au aplaudat un ins care toată viața a ucis și care, probabil, nici nu știe câte urechi are. Prima observație așadar: o tranșă a „boborului” franțuz și-a păstrat intactă speranța în comunism și nu se recunoaște decât în acel Mitterrand din 1981, care le-a promis comunismul cu sarea pentru ca după aceea s-o ia de-a dreptul prin miriștea capitalisto-democrat-creștină. Dacă nu m-aș fi dus azi acolo, nu mi-aș fi dat niciodată seamă de enormul serviciu pe care jupân Mitterrand l-a făcut Franței, punând mâna pe putere în numele stângii, când el de fapt era mai mult cu dreapta tradițională (de altfel a avut o funcție importantă și în guvernul de la Vichy, iar apoi a fost ministru sub de Gaulle).

A doua observație, mai mult o nedumerire tâmpă: cum se face că toți noii „prezidenți” est-europeni, începând cu Ilici mășcărici al nostru și terminând cu reformatul polonezilor, și l-au luat drept model

pe Mitterrand, știind bine că socialismul acestuia n-are nici în clin, nici în mănecă cu acțiunile de stânga (nu zic ideologie, că aici era de stânga; dar, la o adică, cine nu-i de stânga ideologic!? Ideologia, ca fenomen în sine, e „produs de stânga”)? Ei bine, nu-mi pot explica această chestiune, așa cum nu-mi pot explica nici legătura dintre Fideaau Cubană și socialismul mic-burghez francez. Lucrurile-s complicate rău de tot și nici nu-mi trece prin cap să încerc să le descâlesc. Aș vrea în schimb să pricep de ce mi-am schimbat eu atitudinea față de Mitterrand? Oare din cauza slujbei cu adevărat dumnezeiești la care am participat astăzi? Oare din cauza avalanșei de informații, reportaje, etc. despre Mitterrand din ultimele trei zile? Dacă-i așa, atunci înseamnă că de fapt nu știam nimic despre acest personaj înainte ca el să dispară de pe fața pământului. Dacă-i așa, sunt fericit că am avut curajul să înțeleg un om în ce a avut el mai bun, uitându-i prostiile și trecându-i în umbră politicianismul. Omul ăsta a scris, recent, câteva lucruri extraordinare despre moarte. Am rămas pur și simplu cu gura căscată. Ei bine, iarăși mă întreb, dacă era așa de... și așa de... cum se face că partidul socialist francez e plin de caștriști? de ceașțiști? de maoiști? Probabil că pe dânsul aceștia nici măcar nu-l interesau. Atât de uriașă mi se pare distanța între clasa conducătoare a Franței, personalități extraordinare, și plebea în majoritatea ei comunistă, încât cred că dacă mâine ar cădea o bombă peste senat sau peste palatul prezidențial aici s-ar ajunge în doi ani la stadiul de grotă. În sfârșit, cert este că m-am împăcat un pic nu numai cu Franța, dar și cu România, pentru că am priceput de unde vine răul – din incapacitatea noastră de a produce lideri politici autentici. Continuăm să ne furăm singuri căciula, fără a calcula consecințele faptului. Atâta timp cât numai papagalii, băgăreții (cine l-a chemat pe Ilici pe 22 decembrie la televiziune?) și barbugiile de-alde C.V.T. vor avea, ca să zic așa, libido politic, România va rămâne îngropată.

Gândește-te că Mitterrand a atins culmea gloriei (chiar dacă postume) datorită nobleții lui Chirac. Ai fi zis că Chirac l-a înmormântat pe frate-su, nu pe cel mai mare adversar politic pe care l-a avut vreme de treizeci de ani. Pe când „nea Nelu’ din Balcani”, ce-a făcut în ziua înmormântării lui Coposu? A plecat în vizită prin Egipt. Halal politete! De-aia-l și iubește românul! Las că-i bun. Olecuță prost, olecuță viclean, olecuță mangafa, olecuță criminal, tot tacâmul. Azi a fost pus în catedrală lângă Fidel. Când apărea bărbosu’ cuban pe ecran,

hop și buzatu' nostru. Era un spectacol cum nu se poate mai grețos. Iar în timpul acesta orga cânta un requiem dumnezeiesc. Abia acum îmi dau seama că numai frumusețea extatică a slujbei i-a făcut suportabili și pe cei doi draci scăpați din iad.

Pe-aici vremea trece cu folos. Citim și scriem pentru anul 2100. Gată, isprăvesc, m-am ambalat cam tare. Pe curând, nu aștept răspuns.

15 ianuarie. Cură minimă de sceptici: Marcus Aurelius și Cioran. Dezintoxicare de teologie. De două zile sunt întors pe dos. Citesc numai lucruri omenеști. Oare de ce nu mă las să trăiesc așa tot timpul? Ar trebui să nu mai fac nicio concesie programului universitar. Și totuși, trecând în tabăra lor, cât de goi și insipizi încep să ți se pară și geniile dezabuzate! Vegetez ridicol între fotbal și filologia clasică.

18 ianuarie. Obosit. Mă trezesc în fiecare dimineață, îmi fac porția de Velasco, bârfesc cât pot zelul francezilor de a se afla mereu în treabă, o bat pe Smaranda la cap și după aceea plec la Beaubourg, unde citesc până noaptea, la închidere. Într-o carte de convorbiri cu el' Ormesson (Endormesson, cum îl poreclise pe un unchi al romancierului L. Daudet) citesc o vorbă tare adevărată despre români: „Les Roumains naissent francophiles, divorcés et antisémites”. „Et meurent, aş completa eu, francophobes, mariés et philosémites”. Dacă ajung să se lămurească întrucâtva! Trimit scrisori într-o disperare. Ar trebui să-mi și răspund, însă.

31 ianuarie. De bună seamă, cultura și mai ales învățământul francez sunt atinse până la măduvă de uscăciune. Trebuie evitate absolut toate conferințele publice – nu se vorbește decât pe o anumită voce, cu același limboi de lemn comunisto-internaționalist și în același stil de bătut câmpii cu grație. N-am cunoscut intelectuali mai bătuți în cap decât în Franța (unde sunt mulți deștepți sunt și mulți inutili). Universitatea e pentru cei de aici o prăvălie unde se vând bibliografiile. Cât de vitali și esențiali mi se par acum spaniolii! Dar și cât de constrângători față de franțuji! Frivolitatea are și părțile sale bune. Chiar foarte bune.

12 martie. Umberto Eco a început la ENS un seminar pe un splendid text al lui Nerval: Sylvie. Tipic italian, plin de vervă, cabotin, trece mereu de la una la alta, fără să plictisească, el însuși arătându-se însă foarte, foarte plictisit... de toate și în primul rând de subiect. Românii adunați din toate colțurile Parisului ocupă un sfert din amfiteatru. Lecția de deschidere a fost pigmentată cu mărturisiri

autobiografice și anecdote englezești. Eco a citit pentru prima dată povestirea (?), nuvela (?) – voi afla, poate, în iunie – lui Nerval la douăzeci de ani, plimbându-se cu metroul prin străfundurile Parisului. Primele impresii au fost covârșitoare, dar și iritante. Tânărul lector în fabula nu-și putea explica vagul, indefinitul, încețoșarea textului nervalian. Așa a început înamorarea treptată (și în cele din urmă definitivă!) de Sylvie, de frageda provincială, cochetă și snoabă, cititoare a lui Rousseau și topită, moartă după operă. Apoi Eco a ținut la Bologna un curs de șaptezeci de ore pe acest text, scotocindu-l până în ultimele unghere, întorcându-l pe toate fețele și aplicându-i toate grilele de lectură. Și după ce toate frazele au fost cu osârdie dezvrăjite a avut curiozitatea să recitească nuvela. Miracolul, același, n-a întârziat să se producă. Textul lui Nerval își vindecase instantaneu rănilor hermeneutice. Senzația pe care i-a produs-o prima lectură sporise parcă în intensitate. Drept răzbunare, Eco a ținut un șir de conferințe pe același subiect la Harvard. Degeaba, rezultatul a fost nevoia imperioasă de a traduce în italiană acest „text obsedant”. Probabil însă că nici traducerea italiană n-a avut efectul scontat, întrucât, iată, asistăm acum la Paris, la o reeditare a sfâșielii hermeneutice, de data aceasta în numai douăzeci și două de ore. Dacă țin seama că în primele două ore n-a fost citită decât prima frază (concluzia fiind aceea că ne aflăm în fața unui text, iar nu a unui enunț – subtilitate care m-a făcut să mă scarpin vreme îndelungată după ceafă, negăsindu-i altă calitate decât aceea de a fi fost proclamată de Umberto Eco însuși), atunci mă îndoiesc că restul, de câteva sute, vor putea fi citite hermeneutic în două luni. Oricum, autorul ne-a amenințat cu publicarea imediată a cursului la o editură pariziană. Această fu impresia întâlnirii mele cu starul bolognez: indifférent au spectacle de la salle, celui du théâtre ne în arrêtaît guère.

*

Academia franceză continuă să fie „subminată” de prezențe feminine. După Marguerite Yourcenar, Jacqueline de Romilly și Hélène Carrère d’Encausse. Ultima, istoric, specialistă în „chestiunea rusă” e „nașa” de primire în venerabila instituție a cardinalului Lustiger. Dialog minunat între cultură și credință, între o femeie-academician venită din stepele invadate de ciumă roșie și un cardinal al Bisericii Catolice de origine evreiască, originar din Polonia.

Viața cardinalului Lustiger e un miracol divin în sine. Părinții lui

se refugiază la Paris după cel dintâi război mondial. Micul Aron (viitorul cardinal Jean-Marie) se naște în 1929 în Montmartre. Urmează aici școala primară, apoi liceul, la Paris și Orléans. Catedrala din Orléans a fost Damascul său. Spune Hélène Carrère d'Encausse în discursul de primire: „Mama dumneavoastră a fost arestată și a murit la Auschwitz. Tatăl, sora și dumneavoastră înșivă a trebuit să vă ascundeți, să bântuiți dintr-un capăt în altul al Franței, căutând scăpare. În acel moment totuși Cristos a pus stăpânire pe dumneavoastră. Cei care i-au citit pe Jacques și Raïssa Maritain sau pe confracții noștri dispăruți, Paul Claudel și André Frossard, știu că chemarea lui Cristos urmează căi diferite și neașteptate, dar că de obicei aduce cu sine o zguduire a întregii ființe, lupte extrem de dure, ori cel puțin un răstimp de acomodare. Pentru dumneavoastră, întâlnirea cu Cristos a fost firească. Citiserăți deja, cum ați mărturisit undeva, Noul Testament și pe Pascal. Apoi, într-o zi – nu știați că era Joia Mare, n-aveați nici paisprezece ani – ați intrat în catedrala din Orléans și ați rămas un lung răstimp, răpit. Ați revenit și a doua zi și atunci ați resimțit dintr-odată încercarea vidului care domnea acolo. Nu știați că era Vinerea Mare și că Iisus Cristos a murit atunci. L-ați recunoscut totuși pe Mesia Israelului suferind”. Toate cărțile și toată viața cardinalului Lustiger (ordonat preot catolic în 1954) pleacă din această întâlnire extraordinară cu Cristos în Vinerea Mare, Vinerea Crucificării. Încă o dată, miracolul tămăduitor al crucificării.

27 martie. Cum anul acesta, pe 16 iulie, se împlinesc două sute de ani de la nașterea lui Jean-Baptiste Camille Corot, Parisul, și nu numai, e plin de evenimente legate de viața și opera pictorului născut pe malul Senei, vizavi de Pont-Royal: expoziții – una, de pictură, la Grand Palais și alta, de grafică, la Biblioteca Națională –, conferințe, piese de teatru, dar mai ales apariții de cărți și albume, splendide albume. Citesc cu atenție (antrenament înainte de vizitarea expoziției propriu-zise) o monografie apărută la Gallimard, foarte cochetă, îmbibată de informații și comentarii: Corot, La mémoire du paysage, de Vincent Pomarède și Gérard de Wallens și răsfoiesc câteva ceasuri bune un album de stampe și desene, publicat de un colectiv de specialiști ai Bibliotecii Naționale. Monografia lui Pomarède și de Wallens parcurge, prin intermediul documentelor din arhiva familiei, al reproducerilor, dar mai cu seamă al comentariilor culese de-a lungul a două secole, toate perioadele vieții pictorului. O viață plină de

„farmecul discret al burgheziei” secolului al XIX-lea, fără nicio grijă materială, dar supusă, până dincolo de jumătatea ei, îndatoririlor filiale. Educat spre a deveni comerciant, proprietar al unei case de modă, Corot nu capătă îngăduința de a se consacra picturii decât târziu, la 26 de ani. Atunci are de ales între o moștenire consistentă, cu care să-și pună pe picioare un comerț de pânzeturi, și o rentă de două mii de franci anual. Alege fără ezitare: „Chiar în aceeași seară i-am spus tatălui meu că negoțul și cu mine n-avem nimic în comun și că divorțez”. Așadar, pictura! După un stagiul parizian de câțiva ani în atelierele și sub îndrumările lui Michallon și Bertin, neoclasiciști formați la școala lui Pierre Henri de Valenciennes (1750 – 1819), Corot pleacă, așa cum cerea tradiția, în Italia, patria peisajului istoric. Aici rămâne trei ani și pictează neîntrerupt. De la începutul anului 1826 datează cele trei capodopere reprezentând Coliseul și Forumul antic văzute din grădinile Farnese la trei ore diferite din zi: dimineață, la prânz și seara. Chipurile umane îl atrag irezistibil. Pictează și desenează mai ales copii și bătrâni. Corot îi scrie unui prieten că bunătatea sufletească se reflectă involuntar în pânzele unui artist. Și Corot pare să fi fost un suflet bun și generos. Faptul că e atras de portretistică e dovada cea mai clară. El pictează fața umană cu candoare și milostenie, parcă ar atinge-o nu cu penelul, ci cu mâna, într-un soi de mângâiere tabdră, lipsită de orice vanitate! Să ne gândim numai la acel bătrân italian așezat pe o ladă de zestre, cu palmele butucănoase împreunate într-o rugăciune amară.

După întoarcerea din Italia, între 1828 și 1844, Corot călătorește prin Franța (a umblat aproape peste tot, ca nimeni altul) cu șevaletul în spate, mereu curios, mereu pofticios de fețe și peisaje inedite. În centrul preocupărilor sale se află acum peisajul, mai cu seamă peisajul istoric. Din 1835 expune regulat la Salon: faimoasele tablouri Agar în pustiu (1835) și Sfântul Ieronim în pustiu (1837). Subiectele sunt fie religioase, fie mitice. Acest „realism” istorico-mitic (tributul plătit canoanelor vremii) va face încetul cu încetul loc lirismului ultimei perioade. Un cronicar notează în presa vremii: „peisajele domnului Corot nu sunt poate dintre acelea pe care le vedem de obicei, dar cu siguranță sunt dintre acelea pe care le visăm”. Figuri transfigurate în mijlocul unor locuri sacralizate de amintire; încercarea de a reda nu un chip, ci emoția care îl individualizează; posturi ușor artificiale, personaje parcă jenate (cele din atelier, cu o carte sau cu o

mandolină), care-ți dau senzația că ar vrea să fugă, să se ascundă (dar, vai, n-au de ales) de ochiul indiscret al pictorului. Într-un cuvânt, o monografie „clasică”, fără mari revelații, dar cu o impresionantă forță de sintetizare a tuturor datelor importante ce compun biografia acestui „monstru” blând, de la nașterea căruia ai putea spune foarte bine că se împlinesc nu două sute, ci o mie sau două mii de ani. Într-atât de identic a rămas cu sine și cu opera sa de bun simț.

*

Din cuprinsul celei de-a doua lucrări mă opresc asupra clișeeilor-sticlă (cliché-verre), noutate absolută pentru mine. Tehnica clișeului-sticlă e legată, cum îi spune și numele, de inventarea fotografiei. A fost pusă la punct de un grup de pictori și fotografi din Arras: Adalbert Cuvelier, Léandre Grandguillaume și Constant Dutilleux. Tehnica respectivă se mai numește și „desen heliografic”. Pictorul nu lucrează de unul singur, întrucât nu cunoaște procedeele de preparare a plăcilor. Artiștii de la Barbizon au căzut, mai toți, pradă ispitei de a lucra după această metodă bizară. Chiar și Delacroix, ce-i drept, o singură dată. Corot însă a „recidivat”, din 1853 până în 1874. Câteva titluri: Le Petit Cavalier sous bois, Le Grand Cavalier sous bois, La jeune Fille et la Mort (toate din 1854), Les Jardins d'Horace (1856), ciclul Magdalenelor (în genunchi, în meditație), Le bois de l'Ermite, Les Rives du Pô, Dante et Virgile, Agar et l'Ange etc. În ce constă această tehnică a clișeului-sticlă? Destul de greu de înfățișat prin cuvinte. Potrivită ar fi doar experimentarea directă. Se face desenul pe o bucată de sticlă, apoi „se trage” pe hârtie prin contact, ca de pe un negativ fotografic. Sticla e „opacizată” printr-un strat de colodiu umed. Artistul răzuiește suprafața, fie cu ceva ascuțit, fie cu o perie de sârmă, dând la iveală liniile desenului, care vor fi, după aceea, trase în pozitiv, de către meșterii ajutători, pe hârtie sensibilă.

Singur, Corot și-a îngăduit luxul să se joace cu o asemenea tehnică vreme de douăzeci de ani. Toți ceilalți pictori, atrași o vreme de invenție, au abandonat foarte repede. Explicația stă în faptul că iubitorii de artă de la jumătatea secolului trecut, ca de altfel și cei de astăzi, nu se prea grăbeau să achiziționeze asemenea clișee, neconsiderându-le opere de artă propriu-zise. Drept pentru care, pictorii, îndeobște săraci, nu găseau niciun motiv să întârzie în preajma unei asemenea tehnici neprofitabile. Corot însă, posesor al unei moșteniri consistente, nu risca să rămână muritor de foame din

pricina clișeelelor. A putut să se se „joace” fără să-și facă prea multe griji până la capătul vieții.

29 martie. Suntem invitați de profesorul Hadot la Collège de France. Discuție pasionantă despre Ce este filosofia antică? Îi mărturisesc cât de apropiat mă simt de felul în care înțelege el nu numai filosofia vechilor greci, dar filosofia în general: nu ca sistem teoretic, ci ca mod de viață, sau, cu expresia lui Ignățiu de Loyola, ca „exercițiu spiritual” cu acoperire în actele vieții cotidiene. Îmi spune că această viziune e materializarea, pe plan teoretic-abstract, a convingerilor lui existențialiste din tinerețe. Îi vorbesc puțin despre Școala de la Păltiniș – în mintea mea, întruchiparea ideii de filosofie așa cum o concepe Hadot. Pare surprins. Noica, pe care l-a cunoscut și cu care a discutat de câteva ori, s-a arătat foarte reticent față de interpretarea filosofiei ca „soteriologie”, ca „mod de viață” adoptat în urma unei „convertiri” radicale. El făcea elogiul sistemului descărnat, a teoriei lipsite de orice prindere în realul cotidian.

Din biroul profesorului am coborât apoi în bibliotecă. Primim daruri pentru câteva biblioteci din România: Marius Victorinus, Porphyre et Victorinus și Exercices spirituels et philosophie antique, în mai multe exemplare. Pierre Hadot este singurul intelectual francez (ba chiar așa zice singurul francez pe care l-am întâlnit într-un an de zile) sensibil și perfect conectat la situația est-europeană. Înțelege tot, nu se miră de nimic, în afară de faptul că românii vorbesc bine franțuzește. Probabil și pentru că doamna Hadot e originară din fosta RDG.

5 aprilie. Căpătăm un laissez-passer pentru festivalul de film de la Bobigny, o mică localitate din nord-estul Parisului. Anul acesta sunt propuse filmele lui Wajda (toate) și principalele ecranizări după romanele și nuvelele lui Dostoievski. Peste optzeci de filme, plus mese rotunde, conferințe. Ca orice treabă franțuzească și aceasta e teribil de bine făcută: la intrare ți se oferă câte un pliant cu toate informațiile despre film; de asemenea, o cronică selectată dintr-o revistă de specialitate. În plus, cine vrea să se informeze despre Wajda și despre ecranizările după Dostoievski, are la dispoziție un catalog de o sută patruzeci de pagini, pe care noi, din fericire, îl căpătăm pe gratis, datorită funcțiilor noastre de jurnaliști (fie și amatori).

Dostoievski în două ipostaze

Dostoievski este unul dintre autorii preferați de regizori. Et

pour cause! Două mi se par avantajele (riscurile însă infinite!) de a face ecranizări după romanele sale: ți se oferă substanță pentru un scenariu excelent, fără ca filmul să coste foarte mult (în raport cu superproducțiile, desigur). Dintre zecile de transpuneri cinematografice amintesc, după Crimă și pedeapsă: Raskolnikov, a lui Robert Wiene (1923); Crime et Châtiment, a lui Pierre Chenel (1935); Crime et Châtiment, a lui Georges Lămpin (1956); adaptarea televizată a lui Andrzej Wajda (1987); Ricos Ja Rangaistus, a finlandezului Aki Kaurismäki; în sfârșit, Sin compasión, a peruanului Francisco J. Lombardi (1994).

Interesantă mi se pare și lista ecranizărilor Idiotului și Fraților Karamazov. Cine n-a văzut Idiotul lui Akira Kurosawa (1951) aş spune că n-a văzut niciun film. Cel puțin asta a fost senzația cu care am ieșit din sală, acum, după patruzeci și cinci de ani de la premieră (din păcate, versiunea originală, care avea peste patru ore, s-a pierdut iremediabil); apoi, filmele lui Lămpin, L'Idiot, din 1945, cu Gérard Philipe; pe cel al lui Ivan Pyriev, Nastasia Philipovna (1957), precum și inspirațiile libere după romanul dostoevskian: Au hazard Balthazar, a lui Robert Bresson (1966), L'amour braque, a lui Andrzej Zulawski (1984) și Soigne ta droite, a lui Jean-Luc Godard (1987). Cât privește Frații Karamazov, versiunile, la fel de numeroase, reprezintă tot atâtea filme autonome, bine individualizate, fiecare regizor în parte fixându-se asupra unui personaj (Dimitri, în Der örder Dimitri Karamasoff, de Fedor Ozep, realizat în 1930, mut, în versiunea originală, pe jumătate ratat în versiunea vorbită, franceză), asupra unei teme (ateismul și egoismul uman, în Bratia Karamazov, în regia lui Ivan Pyrev, 1969) sau asupra intenției artistice a lui Dostoievski, așa cum mărturisește Richard Brooks într-un număr din Cahiers du cinéma, despre propriul său film, The Brothers Karamazov (1957). Lucru absolut firesc, dacă ne gândim la complexitatea romanului dostoevskian, la infinitele lui chei de interpretare și la patina, la nuanța pe care drama respectivă ar putea s-o capete în diferite contexte culturale! Acum, trebuie să mărturisesc că după toate ecranizările văzute numai aceea a lui Kurosawa mi-a dat sentimentul echivalenței, ba chiar al depășirii romanului lui Dostoievski (cum bine se știe, un roman mai șubred decât celelalte din punctul de vedere al construcției). Celelalte au parcă ceva în minus, îl „ciuntesc” pe Dostoievski, fără a pune absolut nimic valoros în loc, fără a se constitui

ele însele în opere autonome, depline, închegate.

*

Georges Lămpin (Crimă și pedeapsă) aduce acțiunea romanului în Franța de după război, o Franță care încă-și linge rănilor, unde viața nu s-a desprins complet de moarte. René Brunel, student în drept, trăiește de pe o zi pe alta din traduceri mărunte. Într-o cârciumă din cartier îl cunoaște pe Pierre Marcelin (alias Marmeladov), fugit de acasă cu toți banii agonisiți de biata lui fiică, Lili (Sonia). Bătrânul bețiv i se spovedește ca unui duhovnic. René, la început enervat, e copleșit în cele din urmă de compasiune (de fapt, un fel de compasiune amestecată cu silă, sentimentul pe care l-ai încerca în fața unei larve). La ora închiderii îl însoțește pe Pierre Marcelin acasă, drept scut înaintea nevestei și copiilor acestuia. După o săpuneală zdravănă, bețivul iese, plângând, să-și conducă oaspetele. Despărțindu-se, îi strigă lui René, aplecându-se peste balustradă, să ia seama la scări, întrucât „sunt foarte vechi și șubrede”. În clipa următoare balustrada cedează, iar Pierre Marcelin se prăbușește curmându-și viața (un fel de accident-sinucidere). „Eliminându-l” pe bețiv Lămpin 1) condensează acțiunea și 2) permite introducerea în scenă a fiicei pierdute, Lili, interpretată (mecanic și foarte vag) de Marina Vlady. În ziua cu pricina mama lui René sosește în oraș împreună cu fiica ei, Nicole, promisă unui negustor înstărit, Antoine Monestier, cel mai interesant personaj al filmului. Antoine, interpretat extraordinar de Bernard Blier, e un tip vicios, obsedat de amoruri proaspete, de fetișcane de optsprezece ani. Și nu se ascunde s-o recunoască în fața lui René, înger păzitor de mahala cu puseuri strident-moralizatoare. Antoine apare ca un tip lucid, mergând până la cinism. O spune singur, de altminteri, tăindu-i de câteva ori vorba lui René: se consideră un „ignoble”, dar sincer. El, primul, își dă seama că René (oh, moralizatorii!) a ucis-o pe bătrâna cămătăreasă din cartier. Avându-l la mână pe frate, încearcă să grăbească decizia surorii de a-l accepta în căsătorie. Scenă perfect realizată! Nicole e forțată să se ofere „de bunăvoie”: să încuie ușa magazinului, să-l urmeze pe Antoine până în apartamentul acestuia, unde totul se termină cu... un coup de revolver. Glonțul trece pe lângă țintă. Antoine își dă însă seama că o femeie care n-a ezitat nicio clipă să apese pe trăgaci nu-l va iubi niciodată. Totul se surpă înaintea unei asemenea evidențe. Și să seama cât inutilă a fost otrăvirea nevestei sale. La fel, atragerea în capcană a tinerei prăzi, șantajul (viața

asasinului René în schimbul căsătoriei) etc. Antoine se sinucide, nu înainte 1) de a înapoia ceasul lui René (pierdut la locul crimei) și 2) de a lăsa un teanc de bancnote lui Lili, care făcea trotuarul prin preajmă. Insist asupra lui Antoine fiindcă, așa cum am spus, mi se pare personajul cel mai reușit din filmul lui Lămpin. Un dublu al fratelui-criminal, un dublu simpatic însă, un găinar devenit gentleman înaintea sinuciderii, o canalie devenită sfânt prin sinucidere. Cu René știm ce se întâmplă. Va fi rugat de Sonia să se predea poliției. Tânărul o va face, nu însă fără a fi rezistat o vreme (parcă de-al naibii!) asalturilor comisarului Gallet (un bon-homme inteligent și curtenitor încarnat de Jean Gabin). Dacă în romanul lui Dostoievski tensiunea e susținută tocmai de legătura neîntreruptă a judecătorului de instrucție Porfir cu Raskolnikov, în toate cele trei versiuni despre care scriu aici tensiunea se risipește dincolo de raza acestui cuplul esențial. Rolul comisarului pare de multe ori uitat. Regizorii, neînțelegând poate miza acestui cuplu, ratează esențialul. Comisarii din cele două filme – al lui Lămpin și Lombardi – par „lipiți”, par exteriori intrigii (hiperpsihologizate fără rost) – niște figuri străine într-un scenariu în care, normal, prezența lor este tot atât de necesară și importantă ca și a lui Raskolnikov. Cei doi regizori aduc în prim plan cuplul Raskolnikov-Sonia, când de fapt, în roman se pune accentul pe o relație trilaterală: cei doi iubiți blestemați nu se pot regăsi decât cu ajutorul judecătorului de instrucție.

*

Cea mai reușită ecranizare mi s-a părut însă aceea a lui Francisco Lombardi din 1994. Și Lombardi simplifică trama romanului contopind unele personaje: Sonia + Dunia = Sonia Martínez; Svidrigailov + Lughin = Velaochaga. Locul acțiunii, Lima. Ramón Romano e un student muritor de foame, ca mai toți studenții din țările lumii a treia, în plus, un student recalcitrant, care stă în gât profesorilor, evident, „retrograzi”. Punctul slab al filmului îl constituie dialogurile. În gura Raskolnikovului peruvian sunt puse toate frazele inepte ale propagandei marxiste. Totuși, personajul are credibilitate, dacă ținem seama de faptul că în jurul vârstei de douăzeci de ani omul e cel mai greu încercat de demonul prostiei. Acest Romano snobuleț și marxist (un fel de idiota sud-american în devenire) asistă la evacuarea familiei Soniei (vecină cu el) de către o scorpie, pe care o va și ucide împreună cu soțul ei. Scena omorului demarează acțiunea.

Filmul are culoare, iar personajele spun ceva, au contur, destin. Bogătașul Velaochaga se integrează perfect în economia subiectului. Apare în punctele cheie: Ramón îi scrie Soniei o scrisoare în care-i mărturisește crima; Velaochaga o interceptează și încearcă șantajarea fetei, pe care o vrea de soție. Apoi, înainte de a se sinucide (în zori de zi, pe treptele tribunalului din Lima, stârnind panică printre porumbeii somnoroși) îi trimite lui Ramón o sumă importantă de bani, pentru plățirea unui avocat bun. Ramón se predă și, în urma procesului, primește opt ani, tocmai datorită apărării pe care și-a putut-o plăti. Filmul este construit într-un lung feed-back: tânărul mărturisește crima preotului închisorii. Astfel Lombardi reușește să păstreze, deși prin ricoșeu, marea miză a romanului dostoevskian, care nu mi se pare a fi aceea a culpabilității, a vinovăției și angoasei, ci a răscumpărării, pocăinței și iertării. Preotul închisorii apare în prelungirea comisarului-anchetator – un tip simplu, cu picioarele pe pământ, șmecher, un mic sadic în fond. Cât despre micuța Sonia, ea încarnează însuși arhetipul dostoevskian: un amestec de stoicism și credință, de resemnare și curaj, de tânăr animal provocator și fecioară neprihănită. Cu figura ei în minte voi reciti de fiecare dată paginile scriitorului rus!

Pe bună dreptate Wajda vorbește de privirea regizorală și în același timp compasivă a lui Dostoievski: „Dostoievski arată haosul, latura absurdă, dar având mereu un punct de referință. Acest punct de referință este pentru el Evanghelia. Crimă și pedeapsă are un motto luat din Evanghelia, ca și Demonii. (...) Cred că există ceva divin în felul cum privește Dostoievski oamenii. Dumnezeu, fără îndoială, ne privește în același fel”. O astfel de privire lipsește, din păcate, celor doi regizori de mai sus. Poate că banalizarea și actualizarea dramei dostoevskiene își au rostul lor, pozitiv sau negativ, din punct de vedere artistic (mai degrabă negativ). Totuși mă întreb: oare trecerea mesajului evanghelic (invocat de Wajda) în cheie modernă nu desacralizează gratuit și nejustificat, simplificând până la caricatură unul dintre cele mai mari romane din literatura lumii? Aici nu pot să nu-mi amintesc de supărarea lui Eugen Ionescu pe regizorii care-i interpretau după capul lor (adesea destul de tâmp) piesele. La fel se întâmplă și cu Dostoievski. Un asemenea autor nu se dă pe mâna oricui și-ți trebuie, vorba cuiva, marele dar al uitării de sine pentru a-l transpune cât mai cinstit cu putință în limbaj filmic.

10 aprilie. Smaranda a tradus câteva fragmente dintr-o conferință pe care Wajda a rostit-o în 1973, după ce-a vizionat filmele realizate de elevii Școlii de cinematografie din Łódź. Cum se mai potrivesc vorbele regizorului polonez situației cinematografiei noastre de acum, din '96! Nu mă pot obișnui cu ideea că în vreme ce în Polonia comunistă Wajda făcea capodopere una după alta (chiar în anii '50!), la noi nu se întâmpla, cultural vorbind, nimic, absolut nimic. Și când îi aud astăzi pe cei care se bat cu pumnii în piept... cum adică, dar noi am trăit cincizeci de ani degeaba? Exact, degeaba. Dacă nu credeți, faceți o excursie (de mai lungă durată) în Occident și veți vedea ce înseamnă România. În afara marilor exilați, un zero absolut pe aproape toată linia. Totuși, nu se cuvine tăiat în carne vie. Fiecare a supraviețuit, cum s-a priceput, marasmului. Numai, să nu mi se bage pe gât „salam cu soia” și să mi se tot spună că-i „salam de Sibiu”. Cultura română a ultimilor cincizeci de ani e „salam cu soia”. Acceptați asta și mă închin cu smerenie în fața dumneavoastră (nici Culianu nu gândea altfel, probabil de aceea îl și „iubim” atât de strașnic).

13 aprilie. Sâmbăta Mare. Toată ziua am făcut pregătiri. Se simte venirea sărbătorii. După amiază, cu E., vopsim ouă roșii. Niciodată n-am trăit parcă un Paște mai normal. Mergem la biserica română de pe Jean de Beauvais. Fără prea mare tragere de inimă, pentru că acolo se dau lupte serioase între „constantinopolitani” și „rușii americani”. Ieri, când am ieșit de la Prohod ni s-au cerut nu știu ce semnături de contestare. Poate că astăzi se astâmpără. Curățenia e pe sfârșite. Ultima zi de post. Smaranda a pregătit deja mielul. Doamna C. ne trimite cozonac. Primul Paște fără Bunica și fără cei de-acasă. Încep să nu mă mai tem chiar așa tare de lumea asta.

17 aprilie. Terminat porția mea din dosarul Septiiaginta (pentru L-AI): Introducerea, traducerea Scrisorii lui Aristeas, traducerea textului metodologic al lui Marguerite Harl, selectarea a zece titluri fundamentale despre subiect și întocmirea tabelului cu toate cărțile Septiiagintei. Astă noapte o hemoragie teribilă, care a durat mai mult de două ore. Nici n-am putut s-o conduc pe S. la gară.

După-amiază, cu Edi, Véronique și Andrzej. Toți trei epigrafiști. Andrzej se va căsători cu Véronique în vară, după care vor pleca pentru câțiva ani la Școala franceză din Atena. Nu înainte însă de a petrece luna de miere în Polonia. Se discută la un moment dat despre idei. Foarte pompos. Supărat (nu știu de ce?), le spun că niște bieți

filologi, cum suntem, nu-și pot permite să avem idei, ci doar opinii, și acelea de împrumut. Idei au numai vizionarii, profeții, poeții, marii poeți. Singura care mă aprobă (cu oarecare sfială, totuși) e Véronique. Poate pentru că se simte și ea un pic poetă și-i place Tournier.

24 aprilie. Aflăm, buimăciți, de moartea lui Mircea Ciobanu. Tocmai îi trimisese o scrisoare cu două volume de versuri pe care ar fi urmat să le publice la editura lui, Vitruviu, din București. Nimeni nu va mai primi acea scrisoare. Îl cunoscusem acum trei ani, la Ipotești. Mi-a premiat un ciclu de poeme (cu titlul, absolut nătâng: „Jurnalul unui mort plictisit”) și a ținut să mîncăm din aceeași farfurie coliva lui Eminescu. Așa ceva nu se uită niciodată!

Deși citesc în fiecare zi numai texte despre moarte sau relatări despre trecerea pe lumea cealaltă a călugărilor egipteni nu-mi pot reține spaima în fața morții reale a unui om pe care l-am cunoscut, cu care am vorbit, la care am ținut. Asta pentru că numai călugării știu să moară frumos!? Dar și moartea Bunicii mi s-a părut o moarte în har. Viața ei din ultimii ani devenise inutilă. Poate de aceea a trecut atât de ușor – ușor și senin, cu surâs pe gură – dincolo. DINCOLO.

25 mai. Jardin de Luxembourg. Vin aici aproape în fiecare zi. Mă plimb și moțai la soare cu câte o carte pe genunchi. Cum se încălzește se scot palmierii în jurul bazinului. Atmosferă tropicală. Apropo, tocmai am citit un articol al d-nei Marguerite Harl despre simbolul spiritual al palmierului la Grigore de Nyssa. Fiind singurul arbore cu tulpina uniformă (aceiași diametru de sus până jos), palmierul e considerat simbolul înaintării și zidirii duhovnicești. Creștinul primește adevărul întreg odată cu botezul. Până la moarte el se păstrează, ori ar trebui să se păstreze, constant în sfera adevărului mântuitor, nemicșorându-l, din neglijență, neîncercând să-l sporească, din trufie. Înaintare verticală și calmă, progres vertical. Dar tot progres, tot înaintare. M-am săturat până peste cap de „reacționarii” care aruncă la gunoi, în aceeași oală cu progresul tehnic, și valorile spirituale, adică valorile autentice.

Botoșani, 6 iulie. Trebuie să-mi schimb ochelarii. M-am chinuit tot anul la Paris. La stângul am – 2, la dreptul – 2, 5. Definitivat astăzi micul volum de interviuri cu și despre Eliade. Sper să-l public la o editură din oraș. Am reînceput să scriu poezie. Nu știu de ce, numai în Moldova am chef și „stare poetică”. O fi plictisul, lehamitea de aici, traiul în gol? Cine știe?

Impresii despre reîntâlnirea după un an cu țara. Primul lucru pe care-l spunem toți, o dată reveniți pe plaiurile natale, nu e nici Tatăl nostru, nici „Bine v-am găsit!”, ci „În sfârșit noroi!”, „În sfârșit mitocănie!”, „În sfârșit haos!”. Drumul de la Timișoara la Suceava m-a introdus definitiv în atmosferă. În compartimentul-cușetă călătorim claie peste grămadă bărbați și femei. Ba, una dintre ele cu un prunc de câteva luni. Trebuie să-l alăpteze. Atunci bărbații se retrag pe coridor, la fumat. Bagajele aproape ne acoperă. Ne înghesuim cum putem. Locomotiva a șuiertat țâfnoasă toată noaptea, așa că n-am închis un ochi. Senzație de extraterestru poposit de-a dreptul în paleolitic. Nu mă pot reobișnui cu țâfna românească. Oamenii se răstesc, parcă ar striga într-una după o cireadă imaginară de vite. Dacă le vorbești politicos (de pildă, „Fiți amabilă, doamnă”) devin suspicioși. Îți răspund repede și prost, ca să scape de tine. „Spălații” îi deranjează. Mă liniștesc abia când o văd pe Nășișoara pe peron. Îmi propun să ies cât mai puțin din casă și să văd cât mai puțină lume. Cel puțin în primele zile.

În România un mare procent din cărțile publicate în ultimii șase ani sunt semnate de bișnițari sau de aflători în treabă, adică de oameni care până în '89 s-au ocupat cu orice altceva în afară de scris. Cine are bani publică. Cine nu, așteaptă, umblă după sponsori, rabdă ca pe vremea lui Ceaușescu. În cel mai bun caz publică traduceri. Calitatea culturii ultimilor ani (cu câteva excepții remarcabile) trebuie căutată în traduceri. Și, pe ici pe colo, în presă.

După nici trei zile îmi vine să mă întorc pe brânci al Paris. Rămân doar pentru școala de conducere. Și apoi la Paris viața e „ceva” mai scumpă. Mă tot gândesc la canonul pe care l-am primit cu câțeva vreme în urmă: o meditație despre răbdare. Să încerc ceva din unghi umoristic. În acest sens Socrate i-ar putea da lecții lui Iisus.

7 iulie. Plec pentru o zi la Nichiteni. Plouă „ca pe vremea Bunicii”. Ploaia dă pământului din Nichiteni un miros specific, de vietate benignă. Cimitirul, plin de pomi, ca o livadă – cea mai frumoasă și mai roditoare din sat. Lângă mormântul Bunicii, un vișin cu crengile atârând până la pământ sub povara fructelor. Movilița de pământ încă nu s-a lăsat, după mai bine de un an. Aceeași cruce din lemn, cioplită neîndemânatic, hieratică, fără nume, din care te aștepți să țâșnească din clipă în clipă muguri și flori.

Peste trei săptămâni sper să mă întorc pentru câteva zile măcar.

Mi-e dor să bat dealurile, să urc bodronul până la Bran (o baltă sălbatică, plină de pești, de guzgani, de șerpi și mai ales de lipitori), să înnoptez în coliba „de la grădină” și să mă trezesc în zori, când iarba e încă plină de rouă. Singura mare deosebire: Bunica nu va mai fi acolo, în fața icoanei mâncate de carii a Sfântului Ilie, rugându-se minute în șir pentru ea, copiii și nepoții ei înainte de a-mi pune în tașcă ceva de-ale gurii.

8 iulie. Vizită la cabinetul de psihiatrie al lui P.C... Ai zice, o capelă. O cruce mare, din lemn, pe peretele dinspre răsărit, cu o lumânare dedesubt. Pacientul, întins pe „divanul psihanalistului” privește crucea cu chipul Mântuitorului înfipt la împreunarea celor două brațe. P.C. e un psihiatru adevărat: dubitativ și credincios, pătimăș uneori, dar temperat prin natură, nu disprețuiește păcatul, dacă pot spune așa, dar nici postul și împărtășania. Îmi face cunoștință cu un pacient „proaspăt”: are peste patruzeci de ani, lucrează ca inginer și studiază teologia. Profund credincios, deschis, aerisit la minte, nehabotnic. Îmi cere un autograf pe un exemplar din Evangheliile apocrife mărturisindu-mi că a învățat multe lucruri din studiul introductiv. În ultimul timp, aflu, tot mai mulți ingineri, oameni ai exactității și pragmatismului, se orientează spre teologie. Nu neapărat de dragul preoției, ci numai de setea unui alt fel de cunoașteri. Prima facultate e adesea fructul hazardului sau al constrângerii de moment. A doua e cu siguranță fructul descoperirii unei vocații. Dar în fond și la urma urmei ortodoxia nu se practică decât la fără frecvență.

Descopăr încă o minune: automobilismul. Nesățios și avar cu timpul, tot ce-mi procură timp mă atrage. Ordinatorul mi-a devenit indispensabil tocmai pentru că știu că într-un fel îmi prelungește viața, îmi dăruiește ore, zile, chiar ani întregi, pe care i-aș fi „cheltuit” sau irosit scriind cu stiloul pe hârtie (așa cum scriu acum, de pildă).

Seara, întâlnire cu H.I.L... Poet prin ale cărui vene curge alcool amestecat cu har. Mă roagă să-i împlinesc o dorință: când mă voi întoarce la Paris, să aprind lumânări la câteva morminte din Père-Lachaise (Enescu, Modigliani etc.). Lumânările mi le va aduce de la Stâncești, satul în care s-a născut. Doctorului P.C. i-a mărturisit mai deunăzi că are o mare problemă: îi zboară din când în când vrăbii printre picioare. Ce poezie minunată scrie în ultima vreme! I-or fi zburând într-adevăr stoluri de vrăbii printre picioare!

9 iulie. Predat la editura Axa din Botoșani manuscrisul interviurilor cu și despre Eliade. Avantajul e că pot să redactez chiar eu cartea. M-am trezit foarte devreme, pe la 6. Deși a bățut vântul, toată noaptea a fost zăpușeală.

10 iulie. În sfârșit o carte interesantă: Legislația rutieră la zi (Decretul 328/1966). Delicii, aș spune, cioraniene. Apropo, instructorul mă întreabă ieri: „Pentru ce-a trăit, dom'le, tipul ăsta (Cioran)?” „Ca să ne arate că nu suntem nimic!” i-am răspuns. Nu mi-a venit altceva. În fond, un călugăr trăiește pentru altceva? Voi relua astăzi discuția. Șoferii, ca și țăranii, știu să ridice problemele esențiale.

12 iulie. Călugări automobiliști. Susținerea examenului psihologic. Ce se urmărește? Atenția, perspicacitatea, capacitatea de a te adapta la situații variate și imprevizibile. Într-un cuvânt, competența politropică. Mă gândesc la călugări: scopul și natura atenției lor sunt cu totul altele, aș spune chiar opuse. Pentru ei nu contează decât competența monotropică, altfel zis, capacitatea de a trăi cu ochii sufletului ținută spre Dumnezeu până la sfârșitul vieții. Călugării luptă cu perseverență tocmai împotriva acestei false concentrări, distributive. Îmi vine în minte cazul părintelui I... Îndată după ce a obținut carnet de conducere a intrat cu mașina mănăstirii într-un brad. Accidentele au continuat „irepresibil” – nu se putea concentra în afară. Până la urmă, înțelegând „mesajul”, părintele a renunțat definitiv să mai conducă. Și-a dat seama că automobilismul este incompatibil cu rugăciunea.

Test de admitere în cinul călugăresc: toți cei care conduc ireproșabil o mașină nu au ce căuta la mănăstire.

*

După-amiază petrec două ore la Ipotești. Acolo se construiește fără întrerupere. Expoziția fascinantă a Lilianeii Grecu, pierdută într-un colț murdar de țară. Ce nedreptate! Citesc câteva pagini din Jurnalul cu Noica la Ipotești al lui Valentin Coșereanu. Foarte bune. Din păcate înțesat cu anecdote nesemnificative și personaje minore! V. are o memorie de-a dreptul remarcabilă. Printre altele, mi-am dat seama că a reținut absolut toate amănuntele întâlnirilor sale cu Noica. O dată am fost și eu de față, dar nu-mi mai amintesc clar decât de „craniul lui Eminescu” comparat cu cel al lui Lenin și de ghetrele „reacționare” ale filosofului.

Mi-e din ce în ce mai frică să ies în oraș. De fiecare dată mă

întâlnesc cu câte-un concitadin beat sau smintit, sau pur și simplu nesimțit, dornic „să bem o bere împreună”.

17 iulie. Nimic mai tonic, mai reconfortant decât o pagină dintr-un teolog spaniol, citită dimineața, „pe stomacul gol”. Spaniola ar trebui proclamată „limbă sacră”, limbă oficială a creștinismului. Așa cum franceza ar trebui adoptată ca limbă oficială de către toate sindicatele din lume!

20 iulie. Abia aștept să mă apuc de „capetele” avvei Evagrie. Visez o ediție vie, palpitantă. Și totuși m-am săturat să mă agăț de cărțile altora! Îmi rămân două tuburi de oxigen: jurnalul și poezia.

În Cartea cu Pamfil a lui Ion Nicolae Anghel există câteva pagini formidabile despre tristețe: „Tristețea mi se pare a fi una dintre cele mai cuprinzătoare definiții ale lumii (poate cea mai cuprinzătoare): tristețea e muzica, tristețea e însuși limbajul, care nu e neutral... monotonia e tot un fel de tristețe, mai abstractă. Oamenii comunică mai puțin în coloratură veselă. Ei comunică, de la începutul pământului, într-o stare ce «bate» spre tristețe și nu «bate» decât într-o mică măsură, spre fericire...” Un psihiatru însă ar trebui să fie mai precaut și să evite asemenea subiecte... delicate. Un psihiatru trebuie să abordeze, după părerea mea, exclusiv teme optimiste, ori, în cazul în care e obligat să o facă, să trateze „subiectele delicate” (precum tristețea, melancolia, sinuciderea) cu destindere, umor și bună dispoziție (din nou, cazul prietenului P.C.).

21 iulie. Nășișoara îmi povestește un vis pe care l-a avut de mai multe ori. Urcăm amândoi pe un munte pleșuv și când aproape ajungem în vârf, ea încearcă să „taie” drumul și se trezește pe marginea unei prăpăstii. Uneori eu strig, o cert și în cele din urmă ea reușește să revină singură pe potecă, alteori mă reped s-o ajut. Apoi scot din buzunar un fel de jucărie, apăs pe trăgaci și din ea țâșnește o mulțime de pești.

26 iulie. A ajuns și Smaranda la Botoșani. Frântă de oboseală. Îi fac program de somn. Azi dimineață, la micul dejun, ne-a povestit despre X, refugiat politic la Paris, după prima mineriadă. Cineva a filmat „scena” când era stâlcit în bătaie. De atunci a luat-o puțin razna. Printre alte ciudățenii: nu suportă să asculte meciurile de fotbal ale echipei României comentate în franceză. La fiecare partidă mai importantă sună la București și ascultă comentariul crainicului român. Într-o lună a plătit douăzeci de mii de franci abonamentul telefonic.

Aud că s-a angajat la o pizzerie. La un moment dat a vrut să mă coopteze și pe mine în guvernul său provizoriu din exil.

4 august. Două zile și jumătate la Nichiteni. Nu pot dormi de teamă. Zgomotele din jurul casei – un foșnet, un cântec de cucuvea, un lătrat – mă exasperează. Într-o seară, întorcându-ne de la grădină, unchiul Ștefan mi-a povestit despre Gherla, unde și-a început serviciul militar, în '63. Păzea închisoarea deținuților politici. Căci lângă închisoare se afla o cazarmă cu aproape patruzeci de militari instruiți pentru posturile de pază exterioară. Pe sub pușcărie nemernicii săpaseră un canal prin care era adusă o parte din apa Someșului. Cele mai cumplite celule erau cele pline pe jumătate cu apă, unde efectiv deținuții putrezeau de vii. Îl întreb dacă știe cum și unde se îngropau deținuții? Cortegiul macabru era alcătuit dintr-un caraliu, doi soldați în termen (unchiul Ștefan n-a avut niciodată „onoarea”, s-a ferit cu abilitate) și un deținut care mîna caii. Cadavrul era azvârlit în căruță, transportat în afara pușcăriei și aruncat într-un puț (același pentru toți). Apoi caraliul puneă să se bată un par simplu, cu numele deținutului, într-un așa-zis „cimitir”. De fapt, în „cimitir” nu exista niciun mort. Toți stăteau claie peste grămadă în gaura puțului. Ne oprim la izvorul din vale și ne spălăm îndelung pe mâini. De parcă ne-am fi murdărit iremediabil, de sânge.

Continuă seria poveștilor „tonice”: mama a scăpat de trei ori de la moarte până să nu fi împlinit trei ani. Odată a mers cu fetele mai mari la scăldat și intrând în râu ca pe uliță s-a pomenit luată de curent și dusă la vale. A înhățat-o în ultima clipă mătușa Valeria. Înghițise însă destulă apă cu mîl și fața deja i se învinețise. Au înviat-o în extremis. A doua oară a alunecat și a căzut în fântâna din curtea casei, lăsată din neatenție deschisă. A pescuit-o, la timp, unul dintre oamenii de ajutor ai bunicului. A treia oară a fost cel mai cumplit și a lăsat urme. S-a prăbușit din vârful unui copac și și-a rupt piciorul. Bunica a încercat mai întâi s-o vindece băbești, dar n-a mers. Destul de târziu, când piciorul devenise deja negru și mirosea îngrozitor, au dus-o la spital. Nu mai rămăsese decât o soluție, pentru a salva viața copilului: amputarea întregului picior. Pentru o viitoare femeie, condamnarea la o viață fără viață. Bunica a hotărât că e preferabilă moartea. Și-a luat fetița acasă, i-a cumpărat hăinuțe de înmormântare și sicriu. Dar o buruiănă de leac nu s-a lăsat și i-a salvat copilului viața, lăsând urme doar pe laba piciorului. Așa ne-am născut eu și Paul, dintr-o femeie

care „a vizitat lumea cealaltă”, cum spune ea râzând, „înainte de a ști ce-i pe lumea asta”. Cum s-o ascult și să nu mă cutremur!?

6 august. Schimbarea la Față. Toată ziua frământat și nervos. Din glodul de-aici nu-ți poți dori decât crucificarea. Schimbarea la Față nu face parte din biografia târâtoarelor. Dar, în fond, cum aş putea supraviețui fără această periodică scufundare în hârdăul provinciei? Gustul pe care-l ai după mititei cu bere acră la petrecerile proletare. Ce glumă sinistră să te naști în acest colț de țară și de lume! Fuga, depeizarea este primul și cel mai important act spiritual.

Nu-mi rămâne decât să scriu poezii amare până la inconștiență. La Paris, de pildă, n-aș fi în stare să scriu un vers. La Botoșani n-am pentru cine scrie o pagină de patristică sau de filosofie. Ciobănaș la oi m-aș duce, măi lele!

11 august. Ieri, trecând prin parc, ne întâlnim cu S.N., vechi și bun prieten, arhitect. Proaspăt recăsătorit, după un prim mariaj aventuros, și cu un copilaș de trei luni agățat de gât. Pe copilaș îl cheamă Cozmin, la fel ca pe copilașul Nășișoarei, mort îndată după naștere. După ce ne-am despărțit, N. a izbucnit în plâns, iar eu n-am fost în stare să-i spun nimic care s-o liniștească. Astă noapte însă l-am visat pe Cozminul ei. După o plimbare pe malul unui râu, întorcându-mă acasă, găsesc pe niște trepte un copilaș părăsit. Mai degrabă o fetiță decât un băiat. Înfășat frumos, ușor ca un fulg – nu i-ai fi dat mai mult de o lună – și tușind îngrozitor (avea un fel de horcăială în piept). Îl iau în brațe și fug cu el spre casă. La un moment dat pruncul, care continua să tușească – eu îl țineam cu burta în jos, gândind că are colici – îmi spune cu o voce extrem de matură: „Aș vrea să beau un ceai fierbinte. Ai ceai acasă?” Atunci mi-am dat seamă că-l țineam în brațe pe Cozmin. În jurul meu lumea începe să murmure. Cineva spune că pruncul, pe care-l duceam ca pe un fulg în brațe, avea peste douăzeci de ani și că, din cauza unei boli misterioase – moartea desigur! –, n-a crescut deloc. Ajuns acasă am făcut repede un ceai. Apoi m-am trezit cu sentimentul că vin din altă lume.

13 august. Citesc un articol foarte interesant în Dacia literară, 1/1996, semnat de Mircea Coloșenco, despre Solomon Segall, traducătorul lui Eminescu în idiș. Acest Solomon Segall a publicat în 1922 o Antologie a poezilor români în idiș (în total 126 de autori, dintre care un sfert evrei). Cinci ani mai târziu a tipărit o culegere Din folklorul popular evreu. Credințe, datini și superstiții. Ar merita

reeditată și, de ce nu, tradusă într-o limbă occidentală. Nu mai spun că și Segall se născuse tot în județul Botoșani, la Ștefănești, iar la un moment dat a semnat cu pseudonimul Săvineanu, căci părinții lui se mutaseră la Săveni. De fapt, eu am copilărit printre evrei. Păcat doar că nu le-am învățat limba.

16 august. Din Memoriile cardinalului Daniélou: „Les plus grands pécheurs de notre temps sont souvent les intellectuels. Ils sont bien plus coupables que les capitalistes, car ce qu’ateignent, ce que détruisent, chez les jeunes notamment, des hommes comme Sartre est fondamental: l’idée qu’il y a une réalité qui nous dépasse et que l’intelligence peut atteindre. Contrairement à Sartre, je crois que ce n’est pas nous, les hommes, qui donnons son sens au monde, que c’est Dieu qui le donne et que nous sommes appelés à coopérer avec lui. D’ailleurs, si c’était nous qui le donnions, il y aurait autant de sens que d’individus. Et c’est un peu ce qui nous arrive aujourd’hui. C’est seulement dans la mesure où les hommes reconnaissent ensemble qu’il y a quelque chose qui les dépasse et en quoi ils ont à entrer, ce n’est qu’à ce moment-là qu’on peut trouver un ordre des libertés. Autrement, on est en présence d’une anarchie des libertés, en particulier au niveau de la pensée. C’est la que se situe pour moi un des grands drames d’aujourd’hui. Fără comentarii. „Secolul lui Sartre” i-a dat în cele din urmă dreptate cardinalului Daniélou.

18 august. Caut toată dimineața jurnalul pe care l-am ținut la Timișoara. Nu-l găsesc. Dar sunt uimit câte s-au adunat în câțiva ani. Găsesc tot felul de note, mâzgăleli, proiecte de care mă simt total străin. Două catrene răzlețe, pe o pagină deja îngălbenită (de parcă aş fi în pragul pensionării): Era o baltă cât cerul/În care se scălda îngerița/Tăind feciorelnic misterul/ Cu sânul oval și cosița. / Căzut demult în extază/Bețivul meu înger de pază/Pe mal, dintr-o cupă turcoază/Bea vin... și fumează.

*

Una mujer feliz cu Carmen Maura, vedeta filmelor lui Almodóvar. Ce păcat că nu stăm măcar sub parenajul cultural al spaniolilor! Acest popor nu va reuși să-și epuizeze niciodată vitalitatea, oricât ar încerca. Un film mare din aproape „nimic”. Tânărul Antonio López se întoarce din Germania, unde muncise câțiva ani, ca să se pricopsească și să se poată căsători omenește. Ajuns la Madrid îi telefonează logodnicei sale dintr-un bar. În timpul convorbirii asistă

involuntar la o crimă. Aleargă spre victimă și se pomeneste cu cuțitul însângerat în mână. Un chelner îl vede și-l ia drept asasin. Dându-și seama de consecințe Antonio López o ia la fugă lăsându-și acolo geanta de mână cu toate actele. Vrând să se ascundă cât mai repede închiriaza primul apartament disponibil, ocazie cu care își cunoaște viitoarea amantă-cerber. N-am reținut numele personajului (interpretat de Carmen Maura). O tipă dezabuzată, căsătorită cu un om de afaceri aflat tot timpul pe drumuri. Chiar de a doua zi ea se aruncă asupra noului venit. Află din ziare că este urmărit pentru crimă. La început se sperie, dar virilitatea proaspăt experimentată învinge simțul „datoriei civice”. Își ascunde prada la etajul de deasupra punându-i totul la dispoziție: haine, mâncare, satisfacție sexuală. Se scurg astfel câteva săptămâni, între pasiune erotică și angoasă. Adevăratul asasin e prins. Antonio López însă nu află nimic. Amanta îl izolează complet, refuzându-i orice posibilitate de a primi vești din exterior. Continuă să trăiască în cușca lui mai mult sau mai puțin paradiziacă. De plictiseală, noaptea, începe să scrie un roman. Ajunge în scurt timp celebru. Amanta trece drept autoarea cărților sale. Încetul cu încetul relația lor (iubire? dependență animalică?) începe să dea semne de oboseală, de sleire. El hotărăște să plece, dar se întoarce de la ușă riscând un ultim roman: însăși povestea filmului. Primul soț al amantei moare (întâlnindu-l pe Antonio în mansardă), un al doilea (însuși editorul lui... Antonio Campos, pseudonimul) îi ia repede locul. Antonio continuă să locuiască în mansardă. Află între timp că asasinul fusese descoperit și arestat, dar nu mai poate rupe – acum e deja prea târziu – mreaja absurdă în care trăiește. Filmul e o replică la Átame al lui Almodóvar: aceiași actori, însă cu rolurile inversate. În Átame, bărbatul este cel care o sechestrează pe femeie și aceasta sfârșește prin a-l iubi nebunește și a se căsători cu el. Cinematografia spaniolă mi se pare una dintre cele mai bune din Europa, la ora actuală. Dar încă atât de firav cunoscută. Pe lângă sclifoselile franțuzești, o adevărată risipă de geniu.

Regăsesc jeluita cu alint pe care i-o scrisesem Smarandei în ajunul plecării ei la Paris:

Geaba zici că mă iubești dacă azi mă parisești și nici nu te uiți în urm

te gândești doar la rue d'Ulm of of of și ao! etc. etc.

20 august. Ieri, discuție politică foarte aprinsă cu Nășișoara. Pledez pentru introducerea unui examen de obținere a statutului de

cetățean. Fiecare individ ar trebui să dea un examen (cu noțiuni elementare) în urma căruia ar deveni cetățean, adică ar căpăta dreptul să voteze, să-și aleagă conducătorii, să-și aleagă regimul politic în care dorește să trăiască etc. Mi se pare singurul criteriu neconstrângător. Altfel nu scăpăm în veci și pururi de comunism și sărăcie. Există însă o mică problemă: cine să dea legea asta, dacă nu scăpăm de comuniști?

29 august. București. Tăierea capului sfântului Ioan Botezătorul. Mă spovedesc și împărtășesc la biserica Stavropoleos. Încăperea e destul de strâmtă, dar tocmai de aceea primitoare. În plus, aici se respectă canonul cântării bizantine. Marian și Gabriel au terminat, amândoi, conservatorul și au niște voci superbe. Din când în când pictorul Paul Gherasim le ține isonul. Alt lucru pentru care biserica Stavropoleos mă atrage: părintele Iustin rostește formulele sacre limpede, cu har, nu scuipându-le și împleticindu-se la fiecare cuvânt, cum auzi în majoritatea bisericilor ortodoxe. În sfârșit, agapa de despărțire!

După liturghie ne-am strâns la taifas, părintele și câțiva studenți, în jurul mesei de piatră din mijlocul curții. O reîntâlnesc pe S.C., bursieră la Boston. A terminat engleza în România, dar acum face un master despre... icoane. Aproape nu mai sunt deloc surprins văzând atâția foști colegi filologi migrând spre teologie sau istoria creștinismului.

Fiindcă am pomenit de pictorul Paul Gherasim! Acum un an, la Timișoara, l-am auzit povestind următoarea anecdotă „autentică”, așa cum a ținut să precizeze, despre părintele Steinhardt. Mai multe persoane, aflate în atelierul său de lucru, și-au propus o ședință de brainstorming: cum și-ar imagina fiecare iadul? Paul Gherasim, aproape spontan, a zis: „ca pe un muzeu plin cu picturile lui Picasso”. Aproape toți au râs și s-au declarat de acord, cu excepția călugărului de la Rohia, care descoperă și în Picasso elemente valoroase de spiritualitate. Această îngăduință, nu numai, această bunătate și generozitate (deloc prostească; nu-i plăceau fraierii) mi se pare calitatea definitorie a părintelui Steinhardt. De aici și tipul de „critică” literară, pe care o practică. Niciodată nu scrie decât cu bucurie, adicătelea, cu har, stimulat de o rimă cochetă, de un vers surprinzător, de o idee deșucheată, de un stil inedit. Și aceste calități, în ochii noștri, extrem de rare, înnobilând biografiile câtorva aleși pe secol, părintele Nicolae le descoperă pretutindeni, în mai toate cărțile pe care le

deschide. E ca don Quijote: pe ce pune ochii, transfigurează.

30 august. Eseul lui Heine despre religia și filosofia germană, în traducerea Janinei Ianoși. Cum reușește un adevărat poet să recupereze plasticitatea și febrilitatea gândului slăbit, închircit, uscat complet de filosofia tehnică! Și cât de liber se mișcă printre problemele „mari”, „profunde”, „abisale”! „În general”, scrie Heine, „în Biblie mai sunt multe povestiri frumoase, demne de luat în seamă, de pildă chiar la început povestea despre pomul oprit din Paradis și despre șarpe, acest mărunț docent care predă întreaga filosofie hegeliană cu șase mii de ani înaintea nașterii lui Hegel. Acest ciorap albastru (bas bleu), care nici măcar picioare nu avea, arată cu o extremă perspicacitate cum constă Absolutul în identitatea dintre Ființă și Știință etc. etc”. Ce pasionantă ar fi rămas filosofia dacă n-ar fi încăput, în secolul al V-lea înainte de Cristos, pe mâinile unor... prozatori.

31 august. Măine plecăm spre Paris. A apărut cartea despre Eliade. Întâlnire cu C.M.I., abia întors de la un congres despre apofatism organizat la Louvain. Inteligent și ager ca o licornă.

IV

Nodul gordian

4 septembrie. Paris. Din nou în 12, rue des Feuillantines, după o călătorie care a durat trei zile, obositoare și presărată cu tot soiul de incidente neplăcute. Austriecii nu ne-au permis să traversăm neprețuita lor țărișoară (cărțile noastre de sejur expirând în mai puțin de trei luni), dar nici nu ne-au lăsat să-i ocolim și să ne vedem în continuare de drum. Ne-au trecut toate datele pe ordinator, ne-au trecut prin ciur și prin dârmon, după care au ținut să ne pună câte o șampilă mare și frumoasă pe pașapoarte, pentru a fi luați în vizor de confrății lor din Occident. La miezul nopții (după ce am traversat Slovacia și Cehia) am intrat pe mâna vameșilor nemți. Îmbrăcați în salopete negre cu multe fermoare păreau niște draci ieșiți direct din gravurile lui Dürer. Intrigați de ștampilele de interdicție aplicate absolut gratuit de austrieci ne-au tratat cu o atenție specială: ne-au băgat într-un hangar imens, au ferecat porțile, s-au așezat în cerc în jurul nostru cu mâinile pregătite pe pistoale (să mori de râs, nu alta!) și ne-au obligat să scoatem toate lucrurile din mașină. După care ne-au izolat într-o cămăruță separată, au încuiat-o (în caz de nevoie puteam să-i chemăm printr-o sonerie) și au controlat (fără ca noi să vedem nimic) bagaj cu bagaj (am găsit toate lucrurile aranjate frumos

pe vreo câteva mese). Jumătate de oră mai târziu au descuiat ușa camerei și am putut pleca. Fără niciun cuvânt de scuză. Ni s-a făcut hatârul să fim eliberați, cu toate că nu ne făcuserăm vinovați de nicio infracțiune. Triști și scârbiți nu ne-am oprit decât după vreo trei ceasuri, într-o parcare de pe autostradă, unde ne-am frământat până la ziuă, încercând să închidem un ochi.

În jurul orei prânzului am intrat în Strasbourg. Am profitat și am vizitat un pic orașul. Am urcat câteva sute de trepte până pe terasa catedralei, de unde ți se dezvăluie o priveliște extraordinară. Numai niște nebuni întru Cristos puteau proiecta și înălța asemenea clădiri cu scripeți și schele din lemn. Alte câteva locuri prin care am trecut: piața Gutenberg și piața Kléber. Alsacienii vorbesc o franceză dură, cu pronunțat accent nemțesc, și sunt foarte distanți. Când ieși din prăvăliile lor, vânzătorii nici măcar nu-ți răspund la salut.

*

Am găsit cutia de scrisori burdușită. Ce bucurie! La Paris pur și simplu nu pot trăi dacă nu primesc scrisori. La un moment dat așteptam reclamele de la Rider's Digest ca pe cel mai iubit prieten. Când nu găsesc, dimineța, nimic în cele două cutii (din rue d'Ulm și rue des Feuillantines) sunt morocănos toată ziua. De altfel, aproape toți prietenii români „supraviețuiesc” psihologic prin corespondență. Unul dintre ei nu-și plătește, de pildă, intenționat chiria la timp, ca să primească măcar o scrisoare de avertisment din partea administrației. Asta îmi amintește de Ultimul capitol al lui Knut Hamsun, citit prin liceu. Era acolo un personaj care-și scria lui însuși, de ochii lumii (să nu stârneasă mila celor din jur). Când a murit n-a mai venit nicio scrisoare și toți și-au dat seama de sublima înscenare.

6 septembrie. În Franța se micșorează impozitele și se scumpesc, compensatoriu, țigările și băutura. La noi e pe dos: cresc impozitele, dar țigările și băutura rămân tot ieftine. Să aibă rumânu în ce să-și înece amarul.

8 septembrie. Gripă adusă din România. Vorbesc răgușit, de fapt hârâi ceva greu de deslușit. Nu pot ieși din casă. Ascult Radio Courtoisie, citesc, beau ceaiuri, traduc Evagrie. Campanie deșăntată împotriva sosirii Papei la Reims, peste o săptămână. Modă intelectuală! Așa cum în '68 era la modă să fii antigaullist, dacă voiai să treci drept intelectual „veritabil”. (Apropo, în timpul vizitei în România, De Gaulle a fost întâmpinat cu atâta entuziasm de către români, încât pur și

simplu a început să plângă în mașină. Simultan, asculta și radioul cu știrile de la Paris, unde „revoluționarii” îl huiduiau ca pe ultimul borfaș!)

9 septembrie. Lunea e o zi moartă. Dacă ne apucăm de ceva ne iese totul pe dos. Clasez bibliografia pentru romanul despre Evagrie. Cea mai interesantă figură din grupul capadocienilor mi se pare Grigore din Nazianz. Gallay a scris prin anii '40 o bună monografie despre el. Au apărut însă altele, mult mai recente și mai bine documentate. Acțiunea romanului se va desfășura pe trei „scene” (viața lui Evagrie scurgându-se de la nord către sud): Constantinopol, Ierusalim, Chiliile (în pustia Egiptului). Fiecare moment va fi marcat de o întâlnire: momentul constantinopolitan, de întâlnirea cu Grigore din Nazianz; cel ierusalimitan, de întâlnirea cu Melania; iar cel egiptean, de cea cu Macarie. Firul de legătură între cele trei zone geografice îl constituie origenismul. Deocamdată îmi pregătesc prima parte (Constantinopolul). Cu a treia mă simt mai familiar după un an de „monahism”. Pentru a doua îl voi folosi din belșug pe Rufinus.

11 septembrie. Dimineața scriu scrisori și lucrez la Evagrie. Am jumătate din Tratatul practic tradus și în parte comentat. A treia variantă. Merge relativ ușor pentru că-l „frecventez” de multă vreme pe părintele egipteano-capadocian. Terminologia platoniciană îmi dă totuși de furcă: ce să găsesc, în românește, pentru thymos și epithymia? Am optat, în cele din urmă și în disperare de cauză, pentru „partea pătimașă”, respectiv „parte poftitoare”. Sper să găsesc o altă soluție. Nu pot inventa o nouă limbă. Ca bietul Cantemir.

După-amiază îl ajut pe T.P. să-și scrie lucrarea de maîtrise pe ordinator. Le reproșează, lui Schopenhauer și lui Nietzsche, că nu cunosc deloc tradiția ortodoxă. Așadar criticile aduse de ei creștinismului sunt reduționiste, privind doar catolicismul și protestantismul. Nu sunt adeptul cântăririlor „în raport cu...”. Nouă ne-a reproșat vreodată cineva că habar nu avem de tradiția occidentală a Bisericii? Și oricum cei doi îi aveau la îndemână pe marii mistici germani. După mine, ceea ce-i caracterizează pe Schopenhauer și pe Nietzsche, mai cu seamă pe acesta din urmă, e un soi de „misticism à outrance”, paranoic, secularizat și steril. De pe această poziție îți permiți să desființezi totul. Numai Iisus se mai „salvează”... în cuirasă protestantă.

Seara vedem pe Arte un film excelent despre Celibidache. Mă

impresionează ușurința cu care trecea de la o limbă la alta: dădea lecții în germană, italiană, franceză, română și engleză. Pe toate vorbindu-le aproape fără accent. Învățarea unei limbi mi se pare în primul rând o chestie de simț muzical.

*

Interviu în Le Monde des livres cu Hans Robert Jauss, renumitul comparatist și estetician, specialist în domeniul „receptării operei de artă”. Vorbește despre tăcerea intelectualilor germani înregimentați în partidul lui Hitler, după terminarea războiului. Printre cei vizați: Heidegger și Gadamer. Jauss însuși a făcut războiul „de bunăvoie”, răpit de entuziasmul colectiv. Avea doar șaptesprezece ani. Abia la Nürnberg și-a dat seama pentru cine a visat să moară! E îngrijorat de revenirea interesului pentru două personalități „foarte controversate”, care nu s-au dezis niciodată public de trecutul lor „hitlerist”: Ernst Jünger și Carl Schmitt.

O anecdotă care a circulat, mi se pare, și la noi, sub comunism: „Sub dictatura nazistă există următoarele trei posibilități: dacă ești deștept și în partid, atunci înseamnă că nu ești sincer; dacă ești sincer și deștept, atunci nu ești în partid; dacă ești sincer și în partid, atunci clar că ești un tâmpit”.

Revenind la muțenia intelectualilor germani de după război. Cum se explică ea? A fost o muțenie datorată unui acut sentiment de culpabilitate, dublat de orgoliu sau pur și simplu lașității? Jauss nu oferă (are el însuși pare-mi-se motivele și lașitățile lui) decât o explicație aproximativă și foarte...” abisală”. El vorbește despre acea rușine enormă care dospea în toți intelectualii generației colaboraționiste, fără ca totuși această rușine să se poată revărsa într-o spovedanie publică. Într-adevăr, foarte subtil, foarte abisal! Dar oare ce-i reținea efectiv pe foștii colaboraționiști să vorbească, să se spovedească public? Numai rușinea? Numai conștientizarea traumatizantă a ororilor la care s-au făcut o vreme părtași? Dimpotrivă, mie mi se pare că acestea ar fi rațiuni pentru care trebuiau să vorbească. Cum să trăiești normal ani de-a rândul fără să deschizi gura, fără să-ți recunoști trecutul? Jauss însuși n-a deschis-o decât acum, după aproape o jumătate de secol de la aventura nazistă. De ce n-a vorbit și n-a dat lecții înainte, în 1950, de pildă? Iată mirări și întrebări la care nu se poate da decât un singur răspuns, simplu și omenesc: colaboraționiștii n-au vorbit de frică. Cine-și închipuie că

Heidegger ar mai fi rămas o secundă în viață dacă ar fi mărturisit public – și cu cele mai bune intenții – aderența lui (de altfel discutabilă) la nazism, acela ar da dovadă de o enormă naivitate. Dacă ar fi vorbit, dacă s-ar fi „spovedit”, Heidegger și ceilalți și-ar fi semnat, probabil, condamnarea urgentă la moarte. E lașitate? Poate, dar, într-un anumit sens, și o reacție normală. În fața urii, a furiei răzbunătoare, vindicative și oarbe amuțești. (Se poate face comparația cu situația post-comunistă; dar lucrurile trebuie nuanțate și precizate. Colaboraționistii „benigni” din regimurile comuniste nu au niciun motiv de temere. Spovedania lor n-ar avea nicio consecință radicală.)

14 septembrie. La Beaubourg. Ora opt și jumătate seara. Nu credeam că mă voi îndrăgosti vreodată de o instituție, fie ea și bibliotecă. Aproape toate prin câte am citit sau mai citesc aveau sau au ceva din aerul stătut al cimitirelor. Lectura devine într-însele un act de mortificare, mai rău, pe un supliciu aproape fizic. La Beaubourg însă totul e viu, fremătător, în perpetuă mișcare. Două săli uriașe pline de lume, vânzoleală continuă, dar deloc stresantă. E singurul loc în Paris unde mă pot realmente concentra. Vin cât pot de des și mă uit până la ora închiderii. Toate cărțile, discurile, casetele etc. sunt fișate pe ordinatoare; ți se pun la dispoziție bibliografii tematice sau pe autori; la fiecare etaj există fotocopiatoare; plus cataloagele și personalul. Ce mai, o casă de toleranță intelectuală... de lux.

*

Astăzi și mâine, „zilele patrimoniului”. Dimineață am vizitat Val de Grace, mai precis, clădirile fostei mănăstiri construite de Ana de Austria drept mulțumire pentru nașterea celui ce avea să devină Ludovic al XIV-lea. De fapt, viitorul monarh în persoană a așezat piatra de temelie, pe când avea numai șapte ani. În prezent mănăstirea „funcționează” simultan ca spital militar și centru de cercetare. M-am impresionat în special aerul „monastic” și „monarhist” al actualilor „locatari”. Pretutindeni simbolurile Vechiului Regim sunt etalate cu un soi de mândrie abia disimulată. Slujba de duminică dimineață e celebrată în latină și se cântă după canonul gregorian.

Facem apoi o descindere în iadul revoluționar de la Conciergerie: celula în care Maria Antoaneta și-a petrecut ultimele șaptezeci de zile ale vieții; capela expierii, construită de Ludovic al XVIII-lea, în timpul Restaurației; umbra încă apăsătoare a lui Robespierre, această mediocritate burgheză (câtă dreptate are Joseph

de Maistre); în sfârșit, sala banchetului de adio al nobililor ce urmau a fi decapitați a doua zi. Ca să ne redresăm un pic moralul trecem pe la Institut de France. O conferință excelentă, pe care o ascultăm așezați în hemiciclul verde, (rezervat academicienilor) din sala „de sub cupolă”. Aici au loc ședințele comune ale celor cinci Academii. Totul miroase, ca și la Versailles, a Napoleon, adică a solemnitate de prost gust. Dar ce nu miroase în Franța modernă a Napoleon!?

18 septembrie. Citesc pe îndelete, întins la soare în Luxembourg, memoriul lui Toader despre problema religiei la Schopenhauer și Nietzsche. Ideea-cheie, pe care, cred, n-a fructificat-o îndeajuns (cu toate că lucrarea mi se pare excelentă) s-ar putea rezuma astfel: atât Nietzsche cât și Schopenhauer, în calitatea lor de gânditori anarhi situați în afara Bisericii = ” instituție” liturgică, au propovăduit idealul unui creștinism „extremist”, „sinucigaș”, având în centru figura monahului (ca în Rusia, Leontiev, comparat, de altfel, de către Berdiaev cu Nietzsche). Predica lor n-a putut trece de stadiul apofatic, kenotic, negaționist (un creștinism de nuanță cinică). Amândoi au negat cu furie valorile întruchipate de creștinismul contemporan lor, raportându-se (marota protestantă) la acea comunitate paradiziacă aurorală din vremea Apostolilor. Ca să devii creștin adevărat, spune Nietzsche, trebuie să treci prin stadiul de necreștin fanatic. Adică, trebuie să ucizi tot ce este fragmentar, confesional, instituțional în tine – toate constrângerile accesorii, survenite „din exterior”. Totuși, oricât ai vrea, nu poți rămâne, nu te poți eterniza în această postură de contestatar, de profet al negației, al kenozei sterile. Creștinul autentic are forța de a se reintegra în Biserica pe care o recunoaște ca spațiu al mântuirii (vezi Soloviev, Leontiev, Berdiaev etc.). Numai că atât Schopenhauer, cât și Nietzsche se născuseră protestanți și trăiseră în mediu protestant. Nihilismul lor nu este altceva decât varianta apocaliptică, radicală a protestantismului. Întoarcerea katafatică le este, din principiu, refuzată. Ca revers și complement al atitudinii apofatice, atitudinea katafatică presupune comuniunea, dialogul între creatură și Creator, între creatură și creatură, fie aceasta plantă, înger sau ființă umană. „Omul” protestantismului refuză împărtășirea, sinergia cosmică. El s-a rupt (ca-ntr-o a doua cădere) și de om, și de înger, și de Creator. Într-însul are loc un „dialog” dezarticulat între un creștin radical și un păgân intransigent. Dialog aspru, nebunesc între doi surdo-muți.

Schopenhauer și Nietzsche sunt, într-un fel, marii surdo-muți din istoria filosofică a creștinismului. O confirmă slăbiciunea amândurora pentru „ateismul” budist.

Ecuția lor mi se pare pe cât de perversă pe atât de simplistă. „Eu sunt filosof; problema fundamentală a filosofiei este înțelegerea realului plecând de la rațional. Dumnezeu nu are aici niciun amestec. De Dumnezeu se ocupă teologia, care nu-i altceva decât pierdere de vreme sau, în cel mai bun caz (după Schopenhauer), basm de adormit proștii. Dar toate sistemele filosofice occidentale țin cont de Dumnezeu. Atunci să le părăsim și să ne întoarcem spre Asia, unde budismul ne oferă soluția pe tavă. Budismul poate constitui modelul filosofiei adevărate, neînfeudate teologiei, epurat de prejudecățile ei”.

Schopenhauer împarte religiile în optimiste și pesimiste. Printre cele optimiste, iudaismul; printre cele pesimiste, creștinismul. Marcionism curat, pe dos, în versiunea pozitivistă a secolului XIX-lea! Schopenhauer, ca și Marcion, n-a reușit să treacă, în istoria mântuirii, de clipa răposării. Leontiev, în Rusia, trâmbițează același pesimism metafizic creștin. De fapt, dacă stăm și ne gândim bine, toate marile religii ale lumii sunt scenarii cât se poate de pesimiste, dar cu happy-end.

20 septembrie. Donoso Cortés despre Franța: „În vremurile moderne, trei idei au invadat Europa: ideea catolică, ideea filosofică, ideea revoluționară. Ei bine, în aceste trei perioade, Franța s-a făcut întotdeauna om pentru a propaga ideile respective. Charlemagne a fost Franța întruchipată într-un om (hecha hombre) pentru a propaga ideea catolică; Voltaire a fost Franța întruchipată într-un om pentru a propaga ideea filosofică (pentru Donoso filosofia echivala cu raționalismul! n.n.); Napoleon a fost Franța întruchipată într-un om pentru a propaga ideea revoluționară. În același fel, cred că sarcina providențială a Angliei este de a menține echilibrul moral al lumii, făcând un permanent contrast cu Franța. Franța este asemenea fluxului, Anglia, asemenea refluxului mării”. Geniul francezilor de a produce lideri și, implicit, Istorie.

20 septembrie. De o săptămână nu vorbim despre altceva decât despre călătoria la Reims, unde vom asculta slujba oficiată de Papă. Singura soluție posibilă (adică ieftină): să închiriem o mașină pe care să o conduc eu. S-a făcut! Dar nu putem pleca din Paris decât duminică dimineața.

Paris, 21 septembrie. Invitat la serata lui Pivot, Michel Tournier împreună cu regizorul filmului, pe care abia aştept să-l văd, *Le roi des aulnes*. Tournier, cum îl ştiu, scriitor în tot ce spune. Am văzut deja mai multe emisiuni cu şi despre el. Are acest dar nemaipomenit de a încropi din nimic sau din nimicuri teorii şi parateorii, de a bricola, cum zice el modest, „scenarii filosofice”. De altfel, cred că în ochii lui interpretările ulterioare, crescute pe tulpina generoasă a naraţiunii, sunt mult mai importante decât romanele şi povestirile propriu-zise (a se vedea densa autobiografie spiritual-hermeneutică din *Le vent paraclet*). Filosof ratat? Nu, filosof împlinit cu adevărat. Din stirpea lui Platon, a lui Plotin, a lui Pascal, Montaigne, Diderot, Cervantes, Flaubert.

Ultimul roman-eseu, destul de tezig, *Eleazar ou la source et le buisson*, se doreşte o reactualizare a Exodului. Descriu pe scurt teoria lui Tournier referitoare la dispariţia misterioasă a lui Moise. Moise întruchipează dialectica sacru-profan. Simbolic, sacrul este reprezentat de rugul aprins, prima epifanie a lui Iahve. Aşadar, de foc. La rândul său, profanul este reprezentat de apă (belşug, fertilitate, prolificitate). Focul consumă, usucă, sterilizează, transformă lumea în pustiu. Nu întâmplător Dumnezeu se arată cu precădere pe vârfurile pustii de munte sau între dunele de nisip. Deşertul, adică absenţa profanului, favorizează întâlnirile cu sacrul. Deşertul poate fi numit cea mai fidelă reprezentare a spaţiului, din punctul de vedere al divinităţii. Aşadar Moise, ca profet, trăieşte simultan în două regimuri funciarmente opuse. El „evoluează” între apă şi foc, între datoria de a-şi conduce poporul în ţara belşugului, a fertilităţii, aşadar în ţara Apei şi iubirea lui arzătoare, mistuitoare de Dumnezeu, de Iahve. Plecând de la această viziune asupra Exodului moartea neaşteptată a profetului chiar la graniţa paradisului terestru capătă sensul unei binecuvântări. Prins în dilema apă-foc, Moise e ales de foc. Iahve îi dezvăluie chipul. Iar cel căruia i se dezvăluie chipul lui Iahve – avertismentul rostit la prima epifanie – nu poate trăi. Revelaţia ignee transformă ochiul în cenuşă. Religiile cosmice preferă apa ca simbol al sacrului. Iudaismul în schimb valorizează focul, cu toate atributele sale privilegiate: lumină, căldură, vedenie orbitoare (să ne amintim de convertirea lui Pavel). Prin urmare, încheie Tournier, moartea lui Moise are semnificaţia unei apoteoze. Ea nu-i decât „metafora” întâlnirii faţă către faţă cu Dumnezeu. Poporului i se îngăduie însă intrarea în

Canaan, deoarece poporul este simbolul însuși al profanității (profanului). Iahve și-a salvat iubitul de „canaanizare” îmbrățișându-l cu focul feței sale.

21 septembrie, seara. Preparative pentru Reims. Vom pleca mâine dimineață, în zori. Poate reușim să vizităm pe îndelete și orașul. Maicile dominicane din foyer ne dau sfaturi și ne aprovizionează cu ghiduri, pliante etc... La telejurnal vedem câteva scene de la Tours. Astăzi a fost ziua dedicată de papă sfântului Martin; mâine, va fi ziua lui Clovis. Imagine de coșmar sau mai degrabă de bălci: lângă Tours vreo trei mii de persoane au participat la o demonstrație antipapă. Majoritatea pederăști agresivi, prostituate, comuniști, foarte liber-cugetători. Pe aeroportul unde s-a celebrat slujba, în jur de o sută de mii de credincioși. Evident, reportajul televiziunii a insistat pe reacția „anti”.

Tot la telejurnal, scenă cu Hrușciiov în fața catedralei din Reims. Ai fi zis una din jivinele acelea din bestiarul gotic înviate pentru o clipă și binecuvântând iadul înainte de a se întoarce în piatră.

22 septembrie. Plecăm de cu noaptea-n cap, la șase și jumătate. Pentru prima dată conduc singur, fără instructor, într-un oraș străin, într-o țară străină. Parc-aș conduce pe Marte. Merg aproape zece kilometri fără faruri. Abia pe autostradă E. Îmi atrage atenția cu candoare: „N-ar fi bine să aprinzi și luminile?” Afară, beznă. Și noi, care ne miram că nu se văd cum trebuie indicatoarele! Câteva slalomuri iresponsabile, mai mult din neîndemânare decât din avânt nebunesc. Pe la ora opt și jumătate ajungem în apropierea Reims-ului. Un cordon de polițiști. Se fac controale prin sondaj. Suntem lăsați să trecem. La un moment dat întâlnim un indicator cu inscripția la messe du Pape. Un șir de vreo zece mașini în fața noastră. Doi organizatori ne indică traseul. Oprim într-un parking imens, 1 P (după aceea ne-am dat seama că mai existau încă vreo zece, amenajate „peste noapte”) și ne urcăm într-un autobuz special, care ne lasă foarte aproape de locul unde se va celebra slujba. Totul merge ca pe roate. Plecați de la șapte din Paris, la nouă și jumătate suntem pe aeroport așteptând sosirea Papei. Puzderie de lume. În viața mea n-am văzut atâta mulțime de oameni strânși de bunăvoie pentru a participa la o slujbă religioasă! Între stația autobuzului și intrarea pe aeroport, o mulțime de inși care vând steaguri alb-galbene cu chipul lui Ioan Paul al II-lea, insigne, postere, tricouri, tot felul de suveniruri. Organizatorii au prevăzut

totul, de la A la Z. Două şiruri de toalete, foarte practice şi curate, se întind pe o sută cincizeci de metri. În incinta aeroportului, chioşcuri de ziare, tarabe cu de-ale gurii, prăvălii de nimicuri costisitoare, încropite peste noapte, dar foarte elegante şi primitive. Aproape de intrare un écran géant pe care se transmit imagini „din epicentru” – scena cu podiumul pentru papă. Ne facem loc prin mulţime. Înaintăm destul de mult şi relativ uşor. Se repetă cântecele pentru slujbă, un soi de şlagăre proletare cu iz de stăut. Cam ce se-aude zilnic pe la televizor şi radio ori ce se scrie prin presa stângist-umanistă. Discursuri demagogice preluate şi de catolicism şi puse pe note. Asta înseamnă „modernizare, sincronizare cu epoca”. În fond, de spiritualizarea liturghiei. Pe acest fond de penibil trist ne pregătim să-l întâmpinăm pe papă. Majoritatea participanţilor şi-au adus de acasă, uneori de la sute de kilometri, scaune pliante. Unii dormitează, alţii ciulesc urechile, alţii pur şi simplu cântă cu convingere şlagărele mai sus pomenite. Afară e frig, aşteptăm zgribuliţi. Smaranda găseşte o cutie de carton pe care se urcă să vadă mai bine. Avionul aterizează la vreo cinci sute de metri în spatele nostru. E zece fără un sfert. De pe improvizatul pedestal S. Îmi comunică „mişcările de trupe”. Astfel de rele între papă şi cei fără scaune sau cutii există cam din zece în zece metri. Observ la unii chiar periscoape – un tub de carton cu două oglinzi, sus şi jos – extrem de utile în asemenea ocazii. În sfârşit, mulţimea începe să freacă. Papa, însoţit de arhiepiscopul Reims-ului şi de secretarul său polonez, trece la câţiva metri de noi. Îl văd pe papă. Nu pot descrie senzaţia pe care am resimţit-o în acea primă clipă. Pur şi simplu tăierea răsuflării. Ca şi cum l-aş fi văzut pe un contemporan al lui Iisus, pe cineva care l-a stat în preajmă. A fost ca un fel de revelaţie. Am simţit că omul acela vine direct de la Cina cea de Taină. Vine să transmită celor adunaţi acolo cuvintele pe care Iisus i le-a spus cu numai un ceas în urmă.

Slujba s-a desfăşurat după tipicul fără noimă şi har al catolicismului. Un spectacol montat după reţetă hollywoodiană. În plus, mulţimea aplauda frenetic, uşor isteric după fiecare scenă (după omilia papei, după euharistie, după aproape fiecare cântecel, după binecuvântări etc.). Totuşi nici chiar stupizeniile care au condimentat slujba (dansuri „creştine”, cortegii medievale) n-au putut risipi acea senzaţie iniţială, de întâlnire vie cu un om sfânt.

Pe la ora două revenim la autobuz. Suntem aduşi la parking. Un scurt respiro. Ne întremăm forţele. Plecăm imediat spre Reims. Vrem

să vizităm cât mai mult din oraș, dar foarte repede ne dăm seama că nu se va putea. Sfântul părinte a acaparat totul. Vrem să intrăm în catedrală, catedrala înconjurată de garduri de fier și cordoane de polițiști. Vrem să vizităm bazilica Saint Rémi, accesul interzis. Papa urmează să iasă de la o întâlnire cu Juppé. Ne resemnăm și așteptăm convoiul. De-a lungul traseului, lumea stă ciorchine. Pe kilometri întregi. Apare papamobilul. Toți aplaudăm și strigăm Vive le Pape. El binecuvântează păstrând o față imobilă, ca de piatră. Peste costumul alb poartă o capă roșie. Salută și binecuvântează din picioare. Din când în când se așază pe un scăunel alb, care se poate roti. Totul în alb. Atmosferă de spital ambulant. În jurul papamobilului patru figuri crispate, chiar încruntate: gărzile de corp. Privesc în stânga și în dreapta făcând abstracție de vacarmul provocat de apariția cortegiului. Parcă nici nu l-ar auzi. Ca și prima dată papa mă impresionează. Dar acum am timp să-l observ mai amănunțit. Contrar imaginilor văzute la televizor, mi se pare un bărbat zdravăn, cu pieptul lat, un om care inspiră chiar și fizic forță și statornicie. Capul, și el, mare, fruntea, bombată, imensă. Și totuși nu-i decât un bătrân. La șaptezeci și șase de ani pare epuizat, sfârșit. Mâna stângă îi tremură vizibil, iar secretarul îl sprijină adesea de braț. În urma papamobilului trec două autocare, unul cu cardinali, altul, cu ziariștii Vaticanului. Mulțimea aclamă convoiul cu simpatie, dar fără frenezie.

Deodată mă trezesc urmărind papamobilul. Grăbesc pasul și mă păstrez la câțiva metri în spatele lui. Smaranda a luat-o de-a dreptul la fugă. Fuge cot la cot cu puștii din Reims. Regret că n-am aparatul de fotografiat. Mă miră foarte mult lipsa florilor pe tot traseul. Nimeni nu aruncă o floare, nimeni nu duce o floare în mână. Am fi vrut să cumpărăm măcar un crin, dar n-am știut de unde. La un etaj, două cearșafuri scoase pe fereastră, unul galben, celălalt alb: steagul Vaticanului. Drumul care leagă malul Marnei de catedrală catedrală e burdușit de lume. Aici așteaptă grosul. Catedrala se profilează la celălalt capăt. Dacă ușile ar fi deschise, s-ar putea vedea altarul. O catedrală infinit mai impunătoare și mai frumoasă decât oricare alta din Franța. Câteva scene de pe traseu: un grup de tineri italieni explodează într-un Viva il Papa apocaliptic. N-am auzit niciodată un strigăt de o asemenea forță. Doar pe terenurile de fotbal, la niște galerii exersate ani de zile poți auzi așa ceva. Papa tresare, îi binecuvântează, dând din cap a dojană blândă: „Iar voi”, pare să zică,

„ați ajuns și aici?” Gestul Papei îi întărește și mai tare. Se smulg de lângă gardul de protecție și o iau la fugă în dreptul papamobilului strigând tot mai vârtos Viva il Papa. Nu sunt mai mulți de zece – cincisprezece, toți foarte tineri, între 18 și 25 de ani. Încerc să-mi închipui tămbălăul de la Vatican. Din fugă observ altă scenă de o naivitate (sau penibil) sublimă: doi tineri seminariști stau îngenuncheați, cu câte o carte în mână, și se roagă. Sunt undeva, mai ferțiți, într-o stradă lăturalnică, pe trecerea de pietoni. Sper că Papa i-a văzut și i-a binecuvântat în mod special. Apoi mame cu prunci de câteva luni în brațe, infirmi în cărucioare plângând de bucurie și cu speranța vindecării. O atmosferă atât de plină, încât cu greu ar putea fi reconstituită într-un reportaj.

Pe la ora cinci și jumătate începe a doua slujbă, în catedrală. Suntem obosiți, nu mai putem rămâne. Oboseala ne-a cotropit încetul cu încetul. Nu vrem totuși să părăsim Reismul fără să fi văzut, măcar pe dinafară, bazilica Saint Rémi. Spre marea noastră bucurie, bazilica e deschisă. Intrăm pe ușa care dă spre mormântul patronului. Un adevărat martirium. Asemănător cu cel al lui Abélard de la Père Lachaise. Un loc deosebit de prielnic reculegerii! Senzație pe care n-am încercat-o în nicio altă catedrală ori simplă biserică din Franța sau Spania. Invitație de a rămâne, de a nu mai ieși niciodată dintr-însa. Nu știu de ce îmi amintesc de una dintre mărturisirile lui Enrique, duhovnicul de la Madrid. După hirotonire a fost repartizat la o parohie de sat și el a plecat imediat, plin de bucurie. Și atât îi era de drag să se roage, încât rămânea nopți în șir încuiat singur în biserică, la lumina câtorva lumânări. Nu se ruga tot timpul, se plimba, citea sau pur și simplu fluiera. Și când l-am cunoscut avea obiceiul ăsta, să fluiera. E probabil felul lui de a cânta. Căci nu are niciun pic de voce și niciun pic de ureche muzicală. Și atunci cântă ca păsările. Da, tocmai de povestea lui Enrique mi-am amintit intrând în bazilica Saint Rémi. Am prins și o vizită ghidată. Textul era însoțit de un joc de lumini. Istoria unei biserici nu se poate spune decât în graiul luminii. Smaranda a cumpărat câteva ilustrate pentru album. Pe la șapte, după plecarea papei la aeroport (n-am putut traversa strada!) ne-am întâlnit cu E. la mașină și am pornit spre Paris prin Épernay. La radio am ascultat comentariile despre eveniment. Totul politizat. Absolut nimic care să aibă vreo legătură cu miracolul trăit de peste un sfert de milion de oameni, cu atmosfera reală, realmente cutremurătoare din Reims. Platitudini și considerații neutre, dacă nu răutăcioase. Aflu că la Paris

s-a desfășurat o demonstrație a liber cugetătorilor veniți din toată Franța și că evenimentul a polarizat atenția presei. O presă rău intenționată, goșistă până peste cap, care nu va pricepe niciodată diferența uriașă care există între sporovăiala cu un politician și comuniunea cu un sacerdot.

24 septembrie. Petrecem seara cu Natale Spineto. Vine de la Strasbourg, unde a participat la un congres despre metoda studierii fenomenului religios. Am pentru el două exemplare din întâlnirea cu sacrul și două cronici despre corespondențe Eliade-Pettazzoni. Când le vede ochii încep să-i sticlească de poftă. Se bucură ca un copil. Îmi dau coate cu Smaranda. Imediat, N. mă roagă să-i traduc recenzia lui Alexandru Dușu, primită, de altfel, abia acum o săptămână. Notează totul într-un carnetel. Tacticos, savurându-mi fiecare cuvântel. Apoi ne putem așeza liniștiți la masă. Din pricina emoției era cât pe ce să uite în geantă darul pentru S.: celebrele și deja tradiționalele bomboane Gianduiotto. Îmi vorbește despre un prieten al său, Cristiano Grottanelli, profesor la Pisa, care se ocupă de Eliade și Carl Schmitt, precum și de un istoric al creștinismului din Milano, Remo Cacitti, care se ocupă și de monahismul egiptean (îi va duce lucrarea mea despre experiența morții în literatura creștină).

Oricum, marea bucurie din seara asta n-au fost nici bunătățile pregătite de Smaranda, nici apariția întâlnirii cu sacrul, unde are un interviu de aproape douăzeci de pagini, ci cronicile favorabile despre cartea lui, apărute în România. Înduioșător! Îmi mărturisește că a strâns deja vreo treizeci și două (i-am sugerat să mai publice un volum separat cu ele) și în fiecare lună ia legătura cu serviciul de presă de la Cerf, ca să vadă ce „noutăți” s-au mai primit. Editorul a început să cam obosească, din câte am înțeles. Dar Natale nu cedează.

În următoarele două luni va preda la Geneva, substituindu-l pe Ph. Borgeaud, un curs de inițiere în metoda comparativă. Apoi revine la Milano, „somer”, cum îi place să glumească. Își va susține al doilea doctorat, italian, cu o teză despre Dionysos și tragedia greacă.

25 septembrie. Un coșmar teribil. Mă aflu pe malul unui lac cu apa foarte tulbure. La un moment dat aud un glas strigând după ajutor. E un copil de vreo doisprezece ani. Rămân locului, interzis, ca bătut în cuie. Nu știu să înot și nimeni altcineva nu se află prin preajmă. Mă hotărâsc să caut repede pe cineva. Alerg plângând în hohote (din pricina lașității mele, chiar dacă nu știu să înot trebuia să mă fi aruncat

în apă!) Intru în sat (de fapt satul Bunicii) și acolo dau peste câțiva prieteni din copilărie, buni înotători. Dar imediat după mine ajunge vestea că băiatul s-a înecat. Mă simt de parcă eu l-aș fi omorât... și chiar eu l-am omorât. Toată ziua mă gândesc la asta.

27 septembrie. Pe France 2, bulionul lui Pivot. „De ce s-au înșelat și de ce ne-au înșelat intelectualii din punct de vedere politic pe toată durata secolului XX?” Printre participanți: Julliard, Revel, Fienkelkraut. Se vorbește o oră despre nazism, maoism, castrism, stalinism, dar nimeni nu pronunță măcar o singură dată cuvântul „comunism”. J.F. Revel mi se pare de departe cel mai realist și cinstit. Ceilalți teoretizează, bat apa-n piuă umanist-filozofic. Fienkelkraut caută să se justifice penibil declarând că el n-a fost maoist „decât două luni”. Pare un om de bună credință, deși extrem de laș (ori precaut, ceea ce-i tot una). De fapt, lașitatea (dublată de vanitate) mi se pare a fi trăsătura definitorie a acestei subspecii umane, apărută în zorii revoluției franceze și botezată intelectualitate. Combinarea celor două ingrediente face că intelectualii nu se pot simți culpabili. Ei sunt infailibili în ce privește dogma (modernistă) așa cum papa de la Roma este considerat infailibil în ce privește dogma creștină. Unul dintre participanții la emisiune mărturisește: „Mai degrabă se lămurește și-și recunoaște eroarea un muncitor onest decât un intelectual”. Lașității și vanității trebuie să-i adăugăm așadar și necinstea (involuntară, desigur, ceea ce mi se pare mult mai grav). S-a făcut la un moment comparația între cele două „primăveri” sașișoptiste: „primăvara de la Praga” și „primăvara de la Paris”. Într-o prefață celebră Milan Kundera scrie că primăvara de la Praga ar fi fost o revoltă a normalității și bunului simț împotriva excesului, barbariei și prostiei, în timp ce primăvara de la Paris dimpotrivă i se pare o revoltă a excesului, barbariei și prostiei împotriva normalității și bunului simț. Chestiunea ar trebui reluată pe larg.

*

Citesc, pentru notele la Evagrie, articolul despre demoni din Dictionnaire de spiritualité. Dictatura lui Iahve, din Vechiul Testament, nu permite diavolului să se manifeste aproape deloc. Diavolul e ținut bine în frâu, sub papuc, cu capul plecat. El există mai mult simbolic, sub varii înfățișări (informator, securist, lingău, ciripitor, găinar) și întotdeauna ca auxiliar al unui Iahve punitiv, ispititor. Diavolul intră în scenă cu o personalitate bine conturată abia după întrupare. Cristos

predică libertatea deplină, inclusiv a răului. El stârnește crizele de pubertate ale îngerilor și ființelor umane. Alege grâul de neghină. Delimitează sacrul de putere, Împărăția lui Dumnezeu de împărăția Cezarului, binele de rău. Omul tinde să amestece din nou totul. Ceea ce pentru Dumnezeu este „criză” în sensul bun, adică alegere, separare, pentru om devine „criză” în sensul prost, adică amestec, confuzie, aporie. Dracul bântuie liber (consecința libertății dăruite de Dumnezeu tuturor creaturilor Sale), dar nimeni nu ne obligă la urmă urmei să-l băgăm în seamă. Creștinul prost moare de grija dracului!

28 septembrie. Vis: merg la piață să cumpăr pâine și... apă minerală. Sunt în orașul unde m-am născut și am copilărit. După ce termin cumpărăturile trec prin dreptul unor tarabe. În spatele lor câțiva candidați la președinția României: Funar, Constantinescu și Manolescu. Funar face zarvă, Constantinescu se ține drept privind cu mândrie în zare, doar Manolescu stă pe un scăunel șubred, cu privirea plecată, dorind parcă să se ascundă. Tarabele sunt goale. Cei trei își așteaptă alegătorii. Lumea trece pe lângă ei nepăsătoare. Pentru o clipă vreau să mă opresc la taraba lui Manolescu, dar fața lui deznădăjduită mă face să renunț. Ies din piață aproape alergând.

*

Lucrez la biblioteca din rue d'Ulm până la închidere, apoi mergem la Beaubourg să vedem retrospectiva Francis Bacon. Copleșit de urâtenie. O urâtenie cinică, foarte reconfortantă în fond. Îmi amintesc de filmul pe care l-am văzut acum câteva săptămâni despre Eugen Ionescu. Spre sfârșitul vieții marele dramaturg nu mai scria, ajunsese să-i fie silă de cuvinte. Își găsisese refugiul în pictură. „Picturile” sale nu erau însă decât niște caricaturi în culori. O hidoșenie benignă, care, departe de a te înspăimânta, îți stârnește râsul. La fel și portretele lui Bacon, mi se pare că au această latură comică (râsul alb de care vorbește Tournier?) care diluează involuntar senzația de coșmar programată.

30 septembrie. Dimineată, telefon de la profesorul Hadot (îi trimisese un exemplar din *Le moine et la mort*). Regretă că nu-mi poate dirija teza despre convertirea filosofilor la creștinism și mi-l recomandă pe Alain Le Boulluec, specialist în Clement din Alexandria. Eu însă am nevoie de cineva care să cunoască toată istoria filosofiei. Încep, desigur, cu primele secole creștine, dar vreau să merg până în zilele noastre, la García Morente, Maritain etc. Nu știu dacă voi putea

găsi pe cineva? În general profesorii occidentali sunt foarte severi cu ei înșiși și foarte rezervați când au de-a face cu asemenea proiecte faraonice. N-am întâlnit niciun „atotștiutor”, cum găsești pe toate drumurile în România. Poate peste douăzeci de ani voi reuși să scriu această carte.

3 octombrie. Citesc în Jardin de Luxembourg Blaise Pascal et sa sœur Jacqueline a lui Mauriac, recomandată de Toader (pentru cartea despre convertirile filosofilor). Mauriac „compune” după rețeta vremii sale, adică psihologizează până la ultima limită a răbdării cititorului. Paginile cele mai interesante mi s-au părut acelea care descriu polemica teologică între Pascal, proaspăt convertit, și un călugăr capucin, Saint Ange, care predica un soi de credință raționalistă, într-o versiune foarte benignă, de altfel. Reacție specifică tuturor convertirilor: să-și zdrobească adversarii cu orice preț, să – anuleze, să-i umilească până la desființare, să-i decapiteze public, să-i ardă pe rug. Pascal, geniul recunoscut de toată Europa, se înfurie, cu spume la gură, pe un biet preot, naiv dar deplin credincios, un „eretic” blând și omenos, care greșește numai și numai din dorința de a face cât mai mult bine semenilor săi. De altfel, orgoliul acesta insuportabil îl va urmări și chinui pe marele convertit până în pragul morții. Ce jeune homme ne suait-il l'orgueil par tous les pores? /.../ D'être le premier d'entre les hommes, ce n'est rien și l'on n'est le plus humble d'entre les serviteurs de Dieu. Tel est l'orgueil de l'humiliation chez les Pascal, și l'on peut dire: avoir le sentiment de s-abaisser d'autant plus qu'on a été élevé, devenir les plus humbles parce qu'on est les plus grands. Orgoliu întreținut și de cultul disproportionat pe care i-l consacră familia și în special sora sa. Fiecare cuvânt, fiecare strănut, fiecare moft al lui Blaise capătă dimensiuni planetare, cosmice. Jansenismul li se potrivea de minune tuturor acestor snobuleți cuvioși. În fond, asemenea maeștrilor gnostici, și maestrul lui Pascal, Jansenius, predica mântuirea unui grup restrâns de aleși?

Les jansénistes se cachent du Père pour se réfugier dans le Fils; ils cherchent dans le Fils du secours contre la terrifiante image cu'ils se font de l'Etre infini: Așadar spaima invocată de Pascal în fața infinitului e o reacție tipic jansenistă, pe urmele sectelor fie iudaizante, fie marcionite, care fac distincția radicală între dumnezeul Vechiului și cel al Noului Testament.

Seara ne strângem la o agapă, toate cuplurile din foaier. Ideea surorilor dominicane! O amestecătură barocă de rase și nații: libanezi, egipteni, senegalezi, coreeni, vietnamezi, unguri, englezi, sirieni, chilieni și români. Fac cunoștință cu L., un franco-libanez care lucrează la o teză despre propaganda politică prin intermediul textelor sacre din sec. Îl î.Hr. până în secolul VIII p. Chr. Știe zece limbi: arabă, ebraică, greacă veche, coptă etc. plus câteva limbi moderne. N-a locuit niciodată mai mult de un an într-o țară. Tocmai s-a întors din Japonia, va rămâne câteva luni în Franța, iar la primăvara va pleca în Mongolia, pe urmele lui Gingis-Han. E căsătorit și are o fetiță de un an. O va lua și pe ea în Mongolia, unde vor călători pe cămile. Cum bănuiam, a vizitat și România, Bucureștiul, acum zece ani, cu misiune din partea O.N.U... El e protestant; fetița, maronită; soția, catolică (belgiancă). Un dezrădăcinat autentic.

4 octombrie. Un prieten ne aduce scrisori din țară și un... radiator. Găsesc în pachet și o mică „recenzie” la Miturile lui Platon, al cărui autor se mulțumește, de fapt, să reproducă inexactitatea de pe coperta a patra a volumului: „reunind șaptesprezece fragmente extrase din contextul filosofic” etc. etc... De unde a dedus autorul acestei reclame ideea că eu am extras miturile din contextul filosofic al Dialogurilor? Când e tocmai pe dos. La pagina 58 a cărții scriu negru pe alb: „Interpretarea fiecărui mit trebuie să țină seama de doi factori determinanți: de personajul, care nu întâmplător este pus să povestească mitul /.../; și de contextul în care intervine mitul respectiv”. Nici vorbă că „editorul și-a construit volumul pornind de la ideea că, o dată desprinse din contextul filosofic la întregului și citite în stare «pură», miturile create de Platon își recapătă sensul inițial, același cu al mitologiei în întreaga cultură greacă”. Cum puteam să pornesc de la o prejudecată vicioasă, pe care, de-a lungul a treizeci sau patruzeci de pagini, nu fac decât să o combat? În studiul introductiv redefinesc filosofia însăși plecând de la miturile presărate în dialogurile lui Platon și încerc să arăt că între mit și filosofie există o înrudire de esență. Filosofia nu preia tematica mitologică esențială, desacralizând-o într-un fel, raționalizând-o, și prin aceasta, „camuflând-o”, vorba lui Eliade. Asta înseamnă că filosofia nu spune, mai precis, nu arată altceva decât spusese ori încă mai spune mitul în societățile tradiționale. Așadar lucrurile se prezintă exact invers: eu nu scot miturile din context filosofic, ci replasez filosofia în contextul

gândirii mitice. De altfel, dacă autorul reclamei ar fi citit mai atent, ar fi văzut chiar pe prima pagină un mic fragment dintr-o carte a lui R. Girard care sună așa: „Cum n-am putut înțelege faptul religios plecând de la filosofie, ar trebui să inversăm metoda și să citim faptul filosofic plecând de la faptul religios”. Nu știu de ce țin să mă justific ori să mă explic?

5 octombrie. La Saint-Augustin, invitați de Paul Barbăneagră. Prima dată când nu plouă. Ajungem târziu, după miezul nopții. Puzderie de stele pe cer. Afară vorbim în șoaptă, ca să nu trezim satul. Vreau să fac un interviu despre Franța tradițională. Dl. Barbăneagră extaziat de piesa lui Silviu Purcărete, Danaidele. Piesă, după mine, ratată din exces. Mă acuză de „castrare tipic creștină”. Adică noi, creștinii „integriști”, nu avem puțința să percepem în adevăratul ei sens întreaga „simbolistica sexuală”. Zadarnică orice discuție, zadarnic orice argument. „Oricum, toate relele ni se trag de la creștinism și mai cu seamă de la cel paulinic”. Mă mulțumesc să ascult resemnat. Mergem la culcare pe la două și jumătate în vechea noastră cămăruță cu vedere spre grădină. Alături se înalță trei brazi, iar sub ei curge liniștit un izvor. Casa asta îmi pare o oază de pace absolută. La capătul coridorului, biblioteca. De fapt, un pod imens plin cu cărți: mai mult pe jos decât pe rafturi. Nu pot să cred că odăița în care scriu acum va fi peste cincizeci de ani biroul unui funcționar plictisit al statului român. Pentru că dl. Barbăneagră zice că ar vrea să dăruiască totul – casă, biblioteca – statului român.

Duminică. Vremea a început să se strice. Dimineată însă a fost superb. Am mers la o borcantă și ne-am ales cu câteva cărți și o lampă veche, dar foarte elegantă, de birou. Ultima, pentru numai treizeci de franci. Dl. Barbăneagră (care are un instinct negustoresc ieșit din comun) a cumpărat în neștire, până și o brățară Smarandei. Ne-am întors fericiți și flămânzi. Primit în dar primul volum din operele lui Pascal în Pléiade.

6 octombrie. Astă noapte am citit o parte din Pas de larmes pour Mao de Niu-Niu. Nicio formă de comunism nu cred că a fost mai atroce decât cea asiatică. După ce-am citit, la începutul lui '90, cartea lui Haig Ngor O Odisee cambodgiană, mi-am spus pur și simplu înfricoșat: „Mulțumesc lui Dumnezeu că m-am născut sub Ceaușescu și nu sub Pol Pot”. Acum îmi vine să repet: „Mulțumesc lui Dumnezeu că m-am născut sub Ceaușescu și nu sub Mao”. De ce m-a impresionat în primul

rând această carte (s-au scris atâtea despre subiect!)? Pentru că autoarea e doar cu doi ani mai în vârstă decât mine (s-a născut în 1966). Aparținem așadar aceleiași generații planetare. E normal să fiu mai sensibil la experiențele celor cu care am un punct comun, oricât de mărunț ar fi el. Da, mă simt într-un fel mai tulburat de tragedia copilăriei și adolescenței lui Niu-Niu decât de tragediile românilor care au acum spre optzeci de ani. Ultimii aparțin unei generații terminate istoric, pe când viața lui Niu-Niu, chiar dacă trăită pe alt meridian, miroase a sânge proaspăt, a sânge tânăr.

Toți dictatorii comuniști s-au bucurat de un cult extravagant în timpul vieții. Există însă deosebiri radicale între cultul asiatic al persoanei Președintelui și cel est-european. În primul rând, avem de a face cu o deosebire de intensitate. Cultul lui Mao a fost, fără doar și poate, cel mai intens și mai fanatic din câte vor fi existat de-a lungul întregii istorii a omenirii. În al doilea rând, avem de a face cu o deosebire de „expresie”. Niciunde în lumea comunistă imaginea Președintelui nu a devenit obiect de adorație cum a fost cazul în China. Până și stewardesele, la orele consacrate, își întrerupeau programul făcându-și rugăciunea și executând dansul sacru în fața „icoanei” lui Mao, împodobită cu flori. În al treilea rând, constatăm o deosebire de ordin psihologic. Comuniștii asiatici au fost comuniștii cei mai sinceri. Ei nu au făcut niciodată joc dublu, ca în țările Europei de Est. Și am în vedere marea majoritate a comuniștilor, nu un grup restrâns, de câteva mii de persoane. Gărzile roșii erau de o mie de ori mai maoiste decât Mao. Ce caricatură deplorabilă, maoismul „de salon” francez!

Niu-Niu evocă într-un capitol din cartea ei destinul unui adorator al lui Mao răpus de însuși fanatismul lui dus la extrem. Zhang Dapao fusese, înaintea declanșării Revoluției culturale, frizer la o familie înstărită. La un moment dat stăpânii l-au concediat, întrucât nu-și făcea meseria cum trebuie. Orator înzestrat și parvenit prin vocație el se impune ca unul dintre liderii incontestabili ai Gărzilor roșii din regiune și prezidează ședințele de „criticare și pedepsire” a dușmanilor de clasă (printre care se numără, evident, și foștii lui stăpâni). Are un adevărat cult pentru Mao, zeul căruia îi datorează totul: poziție socială, bani, casă, onoruri etc. Într-o zi, din entuziasm, își înfinge în fața câtorva zeci de mii de gărzi roșii o insignă cu chipul Președintelui chiar în piele. Acul provoacă o infecție ce poate deveni mortală. Medicii sunt puși dintr-odată în fața unei dileme cumplite:

dacă îi „extrag” insigna din piept riscă să fie considerați antimaoiști și prin urmare să suporte niște consecințe teribile; dacă i-o lasă, Zhang Dapao ar putea muri în câteva zile. Până la urmă insigna e lăsată „la locul ei”, în carne, iar pacientul salvat în extremis prin antibiotice.

Zelul eroului nostru însă nu se oprește aici. La următorul miting el anunță că și-a numit copilul abia născut Mao Tse-Tung. În ochii săi, acesta este gestul suprem de recunoștință, de gratitudine față de Președinte. Nu însă și în ochii membrilor Gărzilor roșii. Pentru aceștia gestul lui Zhang Dapao reprezintă culmea blasfemiei. Cum să dai copilului tău – o vietate oarecare – numele Zeului tutelar!? Căci, după tradiția chineză, oamenii de rând nu aveau voie nici măcar să pronunțe numele Împăratului, socotit zeu pe pământ, darmită să-l atribuiască copiilor lor. Drept urmare Zhang Dapao este înhățat de mulțimea dezlănțuită, dat jos de pe podium și stâlcit în bătaie. Din lider comunist devine un simplu gunoi reacționar. În fiecare sâmbătă i se leagă de gât pancarta infamantă și supus „tratamentei” clasice de reeducare. În cele din urmă, nemaisuportând, Zhang Dapao se sinucide. Cadavrul lui mi se pare un fel de simbol hiperbolic, de „icoană” oribilă a pseudoreligiei comuniste. Insigna cu chipul lui Mao e înfiptă la locul ei, în carnea intrată în putrefacție. Trupul plin de vânătăi, consecință a ședințelor de reeducare. În partea inferioară, așternută peste sex, o foaie de hârtie cu cuvintele: „Mao, iartă-mă!” Și peste foaia de hârtie, limba lui Zhang Dapao, limba cu care rostise „blasfemia” și pe care nefericitul și-o retezase cu dinții înainte de a-și tăia venele cu cuțitul.

11 octombrie. Săptămână haotică, fără niciun fel de program. Întrerup redactarea comentariilor la Evagrie. Congres despre esoterism la Sorbona. Îi ascult pentru prima dată pe Antoine Faivre, vorbind strălucit despre ideea de Tradiție în Europa, de la Renaștere până astăzi, și pe Lima de Freitas, pictor portughez (fost ministru al culturii) cu o conferință despre Fernando Pessoa și mormântul lui Christian Rozenkreutz. Mă întâlnesc, după nu știu câți ani, pe culoarele Sorbonei, cu Mircea Itu. Ne știam de multă vreme, de la una din olimpiadele naționale de literatură română. A studiat o vreme în India. Și-a ales o teză, despre indianismul lui Eliade, cu Jean Haudry, ultimul mare reprezentant al școlii comparatiste franceze, discipol al lui Dumézil. Îmi dăruiește două cărți ale sale: Indianismul lui Eminescu și Indianismul lui Blaga (cu Eliade va încheia „trilogia”). Îmi vine să zâmbesc văzând cât de „importanți” am ajuns. Deja ne vindem „opera”

în piață.

*

Jurnalul intim al Apollinariei Suslova, iubita lui Dostoievski. Nu recunosc mai nimic din scenele descrise de Henri Troyat, în monografia consacrată lui Dostoievski. Versiunea veridică: Suslova își aștepta amantul (mai bătrân cu șaptesprezece ani decât ea) la Paris, când, brusc, își pierde capul după un spaniol chulo și viril, Salvador. La puțină vreme însă Salvador o părăsește, lăsând-o pradă amărăciunii. Sosește Dostoievski. Suslova i se spovedește. Dostoievski reacționează cât se poate de normal, de omeneste: încetează orice legătură trupească, limitându-se la un fel de amicitie „platonice”. Suntem departe de scenele „dostoievskiene” din monografia lui Troyat, unde bietul amant înșelat, asemenea lui Mișkin, o consolează pe biata trădătoare, înșelată la rândul-i! Mi-ar plăcea să cunosc mai multe despre căsătoria Apollinariei cu Rozanov. În acest cuplu el era, cu șaisprezece ani, mai tânăr decât ea! Căsătoria a durat șase ani și a fost un dezastru total. Rozanov a avut doi copii, dar... cu alta! Deși nu le era mamă, totuși Suslova s-a ocupat de creșterea și educarea lor. Mare încâlceală cu acești ruși! De fapt, Rozanov se îndrăgostise de nevastă-sa, pentru că știa că fusese amanta lui Dostoievski, pe care îl venera ca scriitor și gânditor.

Polina din Jucătorul, Dunia, sora lui Raskolnikov, Nastasia Filipovna din Idiotul: tot atâtea versiuni geniale ale Suslovei, această cochetă provincială, plină de complexe, roasă de mici invidii și vanități. Printre curtezanii de la Paris s-a numărat și un valah, cu care însă n-a voit să se culce, pentru că „valahii sunt nesemnificativi ca popor. Noi rușii, chiar dacă suntem răi, măcar nu trecem neobservați”. Îi plăcea să facă pe misterioasă. Umbla tot timpul îmbrăcată în negru și cu un vâl pe față.

13 octombrie. Pregătesc numărul din Hyperion despre gândirea reacționară. Citesc Leontiev într-o traducere italienească, singura traducere, cred, într-o limbă occidentală (Bizantinismului și lumea slavă), în paralel cu monografia lui Berdiaev despre Leontiev. Discuție amară cu X. Există o vârstă când le știi pe toate. Treptat mai lași de tine, devii ceva mai îngăduitor și mai puțin sigur pe tine, dacă „te lămurești”, vorba lui nenea Nae. Ca în celebra anecdotă. La douăzeci de ani, ești singurul geniu de pe planetă. Pe la treizeci, tu... și Mozart. După patruzeci, rămâne numai Mozart.

Există oare și prietenii culturale?

14 octombrie. Lucrat până pe la zece noaptea la Beaubourg (pentru numărul din Hyperion consacrat gândirii reacționare). La întoarcere Smaranda mă întâmpină cu o veste absolut neașteptată. A sunat dl. Barbăneagră spunându-i că doamna Eliade vrea să lichideze mobila din apartamentul de la Paris și că ne-am putea alege de acolo câteva mobile plus frigider și aragaz. Nu știe deocamdată ce se va întâmpla cu biblioteca. Se va duce sau nu în România? E o comoară de câteva sute de volume. Și apoi este biblioteca lui Eliade! Doamna Eliade nici nu vrea să audă de România. Atâta vreme cât Iliescu și ai lui rămân la putere. Oroarea de comunism n-a părăsit-o. A propus fie o universitate italiană, fie una germană. Poimâine dimineață mergem să vedem apartamentul.

*

Încerc să înțeleg de ce mă atrag atât de mult filosofii religioși din Rusia secolului al XIX-lea!? Poate tocmai pentru că ei sunt singurii care pun răspicat și cu pasiune problema care mă frământă de câțiva ani: raportul dintre filosofie și creștinism. Aproape toți gânditorii creștini ruși, de la Homiahov până la Berdiaev, s-au convertit de la raționalism la mistică, mai precis, de la raționalismul filosofiei germane la ortodoxie ori, în cazul lui Soloviev, la o formă idealistă de ecumenicitate. În România nu există niciun „filosof ortodox” (Cioran ar fi putut deveni unul!). Nae Ionescu pare să aibă câteva inflexiuni, nimic încheiat însă într-o viziune cât de cât limpede și coerentă. Rușii au izbutit, chiar dacă uneori în forme aberante, să restituie filosofiei (așa cum o înțelegeau ei) funcția soteriologică, dar în sânul Bisericii creștine. Nu întâmplător mării lor teologi se aleg dintre laici. Preoții nu și-au pus niciodată asemenea gen de probleme. Preoții ruși nu puteau valoriza (întrucât nu o cunoșteau deloc) libertatea personală, puțința de a crede neconstrâns nici de dogmă nici de instituție. Impactul tinerilor de familie nobilă cu filosofia germană de nuanță protestantă a dus, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, dar mai cu seamă la începutul secolului al XIX-lea, la o cu totul altă percepție (pozitivă) a ideii de libertate în general, de libertate religioasă în special. Oameni care, în tinerețea lor, ajunseseră până pe culmile înnegurate și zgrunțuroase ale nihilismului (precum Soloviev, bunăoară, care își făcuse o datorie de onoare din a scuipa crucile din cimitir), dintr-odată s-au întors, printr-o experiență personală, la Biserică. Moda convertirilor apare în

Rusia odată cu influența masivă a culturii și spiritualității occidentale. Perioada ortodoxiei sobornicești (mai degrabă a păgânismului îmbrăcat în haine creștine) ar reprezenta așadar „teza”, negată printr-o atitudine nihilistă și scientista (antiteza). Sinteza se realizează prin redescoperirea tainei ortodoxiei, dar dintr-o altă perspectivă decât cea tradiționalist-sobornicească, și anume, din perspectiva unui laic „reformat”, conștient de sensul credinței ca act personal și responsabil.

La începutul cărții sale despre Komiahov, Berdiaev arată cum abia cu generația slavofililor (Kireievski, Samarin etc.) Rusia începe să-și dea seama de propria-i dimensiune politică (locul națiunii ruse în Europa) și spirituală (locul Bisericii ruse în creștinism). Și nu întâmplător: toți slavofilii erau îmbibați cu filosofie germană; ei nu făceau decât să aclimatizeze într-o mentalitate de stepă obsesiile și viziunea romantismului occidental. Descoperirea Rusiei de către gânditorii ruși din secolul al XIX-lea se realizează așadar printr-un ocol extrem de ciudat și amplu prin cultura vest-europeană. Curentul slavofil este un produs sută la sută occidental, ambalat numai și distribuit în Orient. De aceea îl și disprețuia Leontiev.

Când îi citești pe filosofil creștini ruși ai o senzație destul de stranie, de plăcere și jenă în același timp, ca și cum te-ai afla înaintea unor îngeri proaspăt căzuți din cer, dar extrem de cabotini. Ei nu sunt nici din lumea aceasta, nici din cealaltă. Trăiesc într-o permanentă stare de echilibru precar. Se balansează pe o coardă invizibilă. Se vor și se cred un fel de nebuni întru Cristos, fără a merge însă până la capăt, transfigurându-se și existențial. Toți par și chiar sunt niște esteti ai purgatorului.

Fiecare incursiune prin filosofia religioasă rusă mă entuziasmează și mă întristează în același timp. Mă simt foarte apropiat de ideea unei „filosofii existențiale” (în niciun caz existențialiste), dar îmi dau seama că sămânța mântuirii nu poate rodi pe marginea unui vulcan. Oi fi și eu de bună seamă eu unul din acei îngerași cabotini cu aripi de hârtie și limba despicată în două, care mai mult discută despre Dumnezeu decât trăiește laolaltă cu el. Un vecin al divinității imprezvizibil și cărcotaș, veșnic pus pe harță și scandal.

17 octombrie. Continuu cu pasiune cartea lui Berdiaev despre Homiahov, din care aflu că părintele slavofililor n-a primit niciodată îngăduința din partea Bisericii și a țarului, Nicolae I, să-și publice

textele teologice în Rusia. A fost obligat să și le publice la Paris, în franceză. Abia mai târziu a apărut și o traducere rusească. Mă gândesc serios la o monografie personală despre filosofia religioasă a rușilor plecând de la zece autori. Necunoașterea limbii mă ține deocamdată în frâu. Dar nu e un handicap insurmontabil. O cură de Chișinău, două-trei luni, și situația se poate remedia.

Adun material despre Homiahov, Leontiev, Dostoievski, Gogol, Ceaadaev, Buharev, Rozanov, Berdiaev. Mă interesează să prind structura acelei filosofii ortodoxe pe care am intuit-o la un moment dat în cursurile lui Nae Ionescu. Din păcate noi n-am făcut altceva, în teologie, decât să-i maimuțărim fie pe nemți, fie pe franțuji, fie pe ruși (cu câteva serioase excepții)!

Meditații reacționare

Revoluție și reacțiune; revoluționar și reacționar. Două aberații născute din același primară Aberație. Revoluționarul se află totuși cu un pas înapoi. El provoacă, el încalcă regula jocului, el trișează. Reacționarul încearcă să restabilească o ordine, dar neținând seama de faptul că odată încălcată regula jocului social devine caducă pe o lungă perioadă de timp. Reacționarul pozează în victimă; revoluționarul în călău justițiar. Niciunul nici celălalt nu au stofă. Trucurile lor stârnesc haz și compătimire. Același demon când senil când isteric îi bântuie pe amândoi.

Caraghioslâcul merge până într-acolo încât, în ultima vreme, reacționarii par să fi devenit revoluționari fanatici, la rândul lor revoluționarii metamorfozându-se în vedete ale pacifismului planetar și galactic. Arțăgoșii cu state vechi de plată au devenit, iată, cele mai sublime exemple de calm și temperanță, moderatori profesioniști în epocile de criză, epoci la originea cărora se află, în realitate, un alt avatar al personalității lor politropice. Progresiștii, ei, au preluat așa cum prorocise deja Leontiev acum o sută și ceva de ani, toate ticurile și tabieturile reacționare. Patosul demolator s-a pleostit, burzuluiala și obrăznicia au lăsat locul unui soi de resemnare mofluză cu pretenții moralizatoare. De cealaltă parte, reacționarii freamătă, ridică pumnii și amenință, ies din pluton, nedisciplinați. Nu mai întâlnești decât reacționari înflăcărați. Astăzi Lenin ar fi fost un bătrânel la locul lui, sfântos și măsurat arbitrând polemici reacționare, ațâțând la calm și rațiune. Ce vremuri! Ideile democratico-progresiste ne-au pătruns până la ultima țelulă. Au devenit a doua noastră natură.

Adevăratul reacționar trăiește după câteva principii obligatorii și, ceea ce mi se pare cu adevărat important, după un anumit cod, al bunelor maniere față de Dumnezeu și față de semenii. El este un cavaler, nu în sensul apartenenței la o castă anume, ci în sensul respectării unei ierarhii natural-umane, adică definibilă după criteriul competențelor. Căci doar la nivelul competențelor egalitatea există în sens bun și nedemagogic. Cizmarul este egal cu ministrul exclusiv la nivel de competență.

Converțiții la reacțiune își dublează, de obicei, forța creatoare, câștigând enorm la capitolul inspirație. Cele mai bune texte ale lui Donoso Cortés și Leontiev sunt scrise după convertire. Dimpotrivă, revoluționarii din tinerețe trecuți, la maturitate, pe baricadele reacțiunii se usucă încetul cu încetul, precum un conifer transplantat în Sahara. În cazul lor nici nu se poate vorbi de o convertire. Ei devin un fel de „legume reacționare”.

Reacționarii nu prea cred, din păcate, în valoarea unică, intrinsecă a persoanei umane. Ei aparțin tagmei politice a monofiziților. Nu văd decât latura divină a lui Cristos, ignorând-o sau disprețuind-o pe cea umană. Pentru Leontiev, spre exemplu, douăzeci de țărani valorează oricând mai puțin decât un copac la umbra căruia poți trage un somn bun după masa de prânz. Același dispreț îl nutrește autorul cărții despre Bizanț și slăvitate față de propria sa „umanitate”. A ales călugăria nu pentru că l-ar fi iubit nebunește pe Iisus Cristos, ci pentru că nu se putea iubi pe sine ca om. Călugărindu-se, dorea să devină Dumnezeu pur, duh destrupat și depersonalizat.

Gândirea reacționară este acea gândire a omului despre sine însuși și despre lume în termeni teologici. Nu cunosc niciun reacționar european necredincios. Din păcate aproape toți sunt prost credincioși. Viziunea lor politică, metafizică nu are decât puține lucruri comune cu Evanghelia. Singurul consecvent cu sine însuși până la capăt a fost Guénou. Adică un musulman. Reacționarul cinstit se vede obligat în cele din urmă să îmbrățișeze islamul.

*

Discursurile lui Donoso Cortés îmi plac mai mult decât textele sale sistematice, redactate cu un ochi la Biblie, cu altul la Inchiziție și cu certitudinea împlinirii unei misiuni divine. În discursul „despre dictatură” regăsesc o idee care-mi era cândva foarte dragă: constrângerea interioară, id est, spirituală (în cazul lui Donoso,

credință liberă) face inoperantă, desființând-o, cealaltă constrângere, materială, instituțională, politică. Cortés urzește o întreagă teorie despre opoziția între, cum le numește el, „termometrul religios” și „termometrul politic”. N-am rezistat ispitei de a traduce fragmentul. De ce n-aș alcătui cu vremea o antologie a „textelor bizare” întâlnite de-a lungul vieții!? Discursul despre dictatură a fost rostit în ianuarie 1849, doi ani după convertirea lui Donoso la catolicism și patru ani înaintea morții sale. Tradus imediat în franceză și germană, el a ajuns un fel de best-seller politic la toate marile curți ale Europei.

Nu există decât două represiuni posibile: una interioară și alta exterioară, religioasă și politică. Ele sunt de așa natură, încât atunci când termometrul religios scade, termometrul politic, represiunea politică, tirania crește. E o lege a omenirii, o lege a Istoriei. Vedeți, domnilor, ce era lumea, vedeți ce era societatea celor care se găsesc de partea cealaltă a Crucii; spuneți-mi ce era atunci când nu exista nicio represiune interioară, atunci când nu exista nicio represiune religioasă!? Societatea acelora era o societate de tirani și de sclavi. Citați-mi un singur popor din vremea aceea în care să nu fi existat sclavi și tiranie! E un fapt ce nu poate fi negat, e un fapt sigur, un fapt evident! Libertatea, libertatea adevărată, libertatea tuturor și pentru toți n-a apărut în lume decât odată cu Mântuitorul lumii. Și acesta este un fapt sigur, un fapt recunoscut până și de socialiști, care îl mărturisesc deschis. Socialiștii îl numesc pe Iisus un om divin, ba mai mult, se consideră pe ei înșiși continuatori ai Lui. Continuatorii Lui, Doamne Sfinte! Ei, oamenii sângelui și ai răzbunării, continuatori ai Celui care n-a trăit decât pentru a face bine, a Celui care n-a deschis gura decât pentru a binecuvânta, a Celui care n-a făcut minuni decât pentru a-i slobozi pe cei păcătoși de păcate și pe cei morți de moarte; al Celui care în doar trei ani a făcut cea mai mare revoluție din toate veacurile, împlinită fără a vărsa nicio picătură de sânge decât al Său!

/.../

În Antichitate, când represiunea religioasă nu putea coborî tocmai datorită faptului că nu exista niciun fel de represiune religioasă, represiunea politică urca până la tiranie. Ei bine, odată cu Iisus Cristos, din care se naște represiunea religioasă, dispare complet represiunea politică. Lucru neîndoielnic, întrucât societatea întemeiată de Iisus Cristos și discipolii Săi a fost singura societatea din toate timpurile care a existat fără niciun guvern. Între Iisus Cristos și discipolii Săi nu a

existat alt guvern în afară de dragostea învățătorului față de discipoli și de dragostea discipolilor față de învățător. Altfel spus, atunci când represiunea interioară era totală, libertatea era absolută.

Să continuăm paralela! Vin vremurile apostolice pe care le voi întinde /.../ de la vremurile apostolice propriu-zise până la urcarea creștinismului pe Capitoliu, sub Constantin cel Mare. În această perioadă religia creștină, adică, represiunea religioasă interioară atinge apogeul; și încă mai era la apogeul ei când s-a întâmplat ceea ce se întâmplă de obicei în societățile alcătuite din oameni: a început să încolțească o sămânță, nu mai mult decât o sămânță, de desfrâu și libertate religioasă. Ei bine, domnilor: observați paralelismul: acestui început de coborâre a termometrului religios îi corespunde un început de urcare a termometrului politic. Încă nu există guvern, încă nu e nevoie de un guvern, dar deja este nevoie de o „sămânță” de guvern. În societatea creștină de atunci nu existau, în fapt, adevărați magistrați, ci doar judecători care arbitrau și împăcau – un embrion de guvern. Realmente nu exista mai mult decât atât; creștinii din vremurile apostolice nu aveau procese, nu mergeau pe la tribunale. Își rezolvau neînțelegerile prin mijlocirea unor arbitri. Odată cu corupția se naște și guvernul.

Vin vremurile feudale. Și aici religia se află încă la apogeu, dar până la un anumit punct viciată de patimile omenești. Ce se întâmplă acum în lumea politică? Deja se face necesară o guvernare reală și efectivă, dar e suficientă cea mai firavă dintre toate: așa apare monarhia feudală, cea mai firavă dintre toate monarhiile.

Urmăriți paralelismul mai departe! Vine secolul al XVI-lea. Cu marea reformă luterană, cu acest mare scandal politic și social, nu doar religioș; cu acest act de emancipare intelectuală și morală a popoarelor coincid următoarele instituții: în primul rând, dintr-odată, monarhiile, din feudale devin absolute. /.../ Dar trebuia ca termometrul represiunii politice să urce și mai mult, fiindcă termometrul religios nu înceta să scadă. Și, într-adevăr, a suit mai mult. Ce altă instituție apăru? Aceea a armatelor permanente. Știți, domnilor, ce sunt armatele permanente? Ca să știți, trebuie să știți ce înseamnă un soldat; un soldat e un sclav în uniformă. Vedeți așadar că în momentul în care represiunea religioasă scade, represiunea politică urcă spre absolutism, ba chiar trece dincolo de el. Guvernelor nu le ajungea să fie „numai” absolute; doreau și au obținut privilegiul de a fi absolute și, pe

deasupra, cu un milion de brațe.

Și totuși era necesar ca termometrul politic să urce și mai mult, fiindcă termometrul religios nu înceta să scadă. Și a urcat. Ce altă nouă instituție a apărut atunci? Guvernele au zis: „Avem un milion de brațe și nu ne-ajung; ne trebuie mai mult; ne trebuie un milion de ochi”. Așa au căpătat poliția și, cu poliția, un milion de ochi. Dar termometrul politic și represiunea politică încă trebuiau să mai urce, fiindcă, în ciuda tuturor hatârilor, termometrul religios nu înceta să scadă. Și au urcat.

Guvernelor nu le-a ajuns să aibă un milion de brațe, nu le-a ajuns să aibă un milion de ochi; au vrut să aibă și un milion de urechi și au avut până la urmă, odată cu centralizarea administrativă, prin care se stăvilesc toate reclamațiile și toate plângerile.

Ei bine, cu toate acestea, încă nu era de ajuns, căci termometrul religios continua să scadă și, drept urmare, termometrul politic trebuia să crească și mai mult... Până unde?

Guvernele au zis: „Nu-mi ajung, ca să reprim, un milion de brațe; nu-mi ajung, ca să reprim, un milion de ochi; nu-mi ajung, ca să reprim, un milion de urechi; vrem mai mult: vrem să ne aflăm în același timp pretutindeni”. Și au căpătat acest privilegiu: așa s-a inventat telegraful!

Iată starea Europei și a lumii când izbucnirea ultimei revoluții (din 1848 n.n.) ne-a dat tuturor de veste că încă nu era destul despotism în lume, fiindcă termometrul religios coborâse acum sub zero. Acum, una din două: reacțiunea religioasă, ori se face resimțită, ori nu. Căci dacă există reacțiune religioasă o să vedeți, domnilor, cum, urcând termometrul religios, începe să scadă în mod natural, spontan – fără nicio efortare din partea popoarelor, a guvernelor, a oamenilor – termometrul politic până se va ivi ziua aceea pașnică și blândă a libertății popoarelor. Dacă însă, dimpotrivă, /.../ termometrul religios continuă să scadă, nu știu unde ne vom mai putea opri. Eu, unul, domnilor, nu știu, tremur când mă gândesc. Uitați-vă cu atenție la analogia pe care v-am pus-o înaintea ochilor: dacă atunci când represiunea religioasă se afla la apogeu nu era nevoie de niciun guvern, atunci când represiunea religioasă va dispărea complet niciun fel de guvern nu va mai ține lucrurile în frâu; toate despotismele vor fi apă de ploaie.

25 octombrie. Uneori mă simt teribil de complexat în fața seriozității cu care lucrează filologii și istoricii de la Sorbona. De patru

ani, de pildă, Monique Alexandre și Olivier Munnich țin un seminar pe Cartea lui Daniel (manuscrise, versiuni, traducere, comentarii filologice, istorice). De patru ani! Și vor continua. Niciodată nu voi fi în stare de o asemenea răbdare și tenacitate. Hotărât lucru, n-am stofă de „cărturar”. Ca să mă consoleze S. Îmi reamintește un fragment din Jurnalul lui Eliade: „«I’m just the little worker-bee, gathering honey for the queens to cat» (Gandy Night, by Dorothy L. Sayers).”

26 oct. Seminar Kierkegaard. Majoritatea participanților seamănă uluitor de bine cu filosoful danez: figuri semidrogate, ascuțite, cu cearcăne, trupuri încovoiate, cocoșate, împovărate de o infinită oboseală. Până acum nu sesizasem acest lucru, anume, că între idol și idolatri există o asemănare nu doar la nivel psihic, ci și fizic. Tot citind un anumit autor începi să te confunzi cu fiecare celulă a sa. După amiază au vorbit, despre receptarea operei lui Kierkegaard în spațiul francofon și în gândirea teologică (ortodoxă, catolică, protestantă), Jacques Caron, Jacques Lafarge și părintele Bousquet. De fapt, filosofii est-europeni sunt cei care l-au „aclimatizat” pe Kierkegaard în Franța: Șestov, Benjamin Fondane, Berdiaev. S-a vorbit destul de puțin, prea puțin despre acest aspect, care mie mi se pare esențial. Participanții au insistat pe traducerea operelor complete în franceză.

După seminar, un botez în ritul maronit, la biserica de pe rue d’Ulm. Un cor alcătuit din trei persoane, doi bărbați tineri și o fată. Se cântă numai în arabă. Cele mai religioase limbi mi se par limbile semitice. Spaniola te înfioară tocmai prin patina ei semitică. Franceza și engleza manifestă o anumită frigiditate naturală față de sacru.

După acel seminar fandosit, cât de pur, de esențial ți se pare un ceas petrecut într-o biserică! Parca te-ai goli de istorie, de cuvinte, de temporalitate. Simți că totul are un singur rost, tocmai pentru că nimic nu are vreun rost.

31 octombrie. Cinăm la un restaurant chinezesc din apropierea Sorbonei. Ieftin și gustos. O încăpere destul de strâmtă, plină de la primul până la ultimul loc. Bucătăria se află în spate. Mă intrigă faptul că numai doi chelneri, ageri și bine dispuși, reușesc să se ocupe, în timp record, de cele treizeci și ceva de mese (adică, peste șaiszeci de clienți). Niciodată n-o să vezi într-un restaurant franțuzesc așa ceva: doi chelneri pentru optzeci de persoane! Ar fi „inuman”, „nedemocratic”, asta s-ar numi pur și simplu „exploatare”! Francezii (ca toți iudeo-creștinii) au sanctificat munca. Munca înseamnă bani,

bunăstare, confort etc... Ea are deci o valoare intrinsecă, devenind din mijloc scop în sine.

Pentru popoarele din afara tradiției iudeo-creștine stricte (aici poate intra fără probleme și ortodoxia) munca înseamnă decât chin, suferință, înrobire, lacrimi și sudoare (de altminteri, în românește a „munci” vine dintr-un radical slav care înseamnă „a se chinui”; muncitorul și mucenicul sunt frați, din punct de vedere lingvistic). De aceea munca trebuie și chiar este total disprețuită. Singure, au preț odihna, liniștea, nemișcarea, chiulul, trasul pe sfoară, chiar trândăveala (Oblomov). În viziune iudeo-creștină munca înnobilează omul; în viziune tradițional-păgână, ea îl umilește, îl înrobește (roboteală mi se pare un sinonim foarte grăitor). Îi expun lui E. toate aceste considerații vespérale, fără să-l conving pe deplin. Nu-l conving decât teoriile cu solidă bază științifică, ceea ce bineînțeles nu e cazul.

3 noiembrie. Ne sculăm dis-de-dimineață, ca să mergem la Ambasada română, pentru votare. A, senzația că fac un ultim gest inutil. Ne pomenim cu trei „buletine” de câte douăzeci de pagini. Există și un partid al... automobiliștilor! apoi citim la Beaubourg până seara, la închidere. Puțin înainte de miezul nopții sună E... Cunoaște proiecțiile făcute de nemți și americani, date pe Pro TV. Opoziția a câștigat. Adormim greu, după vreo două ore, nevenindu-ne parcă să credem. Francezilor nu le prea pasă. O singură știre, pe France-Inter, cum că Iliescu ar fi favorit. La televiziune, pe France 2, un reportaj stupid, făcut la mormântul lui Ceaușescu, unde câțiva nenorociți se smiorcăiau patetic. Buletinul de știri e confiscat de competițiile sportive. Sâmbăta și duminica se poate întâmpla orice, nu auzi decât despre fotbal etc. etc...

7 nov. Dimineață petrecută în casa lui Eliade din Place Charles Dullin, nr. 4. Măine va veni Radu Bercea, de la București, ca să preia toate cărțile din biblioteca de lucru. Îmi place nespus biroul, de fapt o masă lungă și destul de îngustă, din stejar, adusă din Normandia. La stânga se află biblioteca, demontabilă, încastrată în perete. Eliade lucra la birou cu fața spre cele două ferestre care dau spre piațetă. Încă mai există scaunul cu un singur picior, tocit și destul de murdar. Lângă peretele din spatele biroului, patul, la fel de trainic ca toate celelalte mobile, acoperit cu o saltea aproape nouă. Prima dată când am vizitat apartamentul, acum trei săptămâni, la capul patului se afla un scăunel care părea, și el, tocit de vreme. Pe acest scăunel împodobit cu o

mandala Eliade își așeza cărțile atunci când citea întins. Domnul B. Îmi livrează o serie întreagă de informații și anecdote. Aș vrea să știu povestea, „mitul de origine” al fiecărui obiect pe care-l iau în mână, încercând să mi-l însușesc într-un chip aproape magic. Sper să reușesc să aflu cât mai multe. Să termin însă descrierea camerei: pe peretele din dreapta, cum privești spre ferestre, un dulap enorm, plin cu cărți și hârtii personale. Din păcate nu avem timp nici măcar să le frunzărim. Toți par grăbiți la culme. Apartamentul trebuie să fie eliberat până săptămâna viitoare. Între cele două ferestre, un bufet în care descoperim două sticle cu țuică de acum nu știu câte zeci de ani. Deasupra patului, un peisaj de iarnă. Camera comunică prin două uși, cu livingul și cu holul casei. De partea cealaltă a holului se află camera doamnei Eliade, mult mai luminoasă, orientată spre sud. La intrare, în stânga, masa pe care se dactilografiau textele lui Eliade. Patul se află la dreapta, iar lângă el, într-un fel de nișă, biblioteca. La capul patului, o iconiță cu chipul sfântului Anton cel Mare. Urme de tablouri proaspăt ridicate. N-au mai rămas decât vreo câteva cuie pentru agățat. Lângă fereastră, un șifonier. Doamna Eliade era diurnă, spre deosebire de Eliade, care lucra toată noaptea, se culca spre dimineață și se trezea în jurul prânzului. Cinau la o pizzerie, nu departe de casă, înconjurați adesea de rude și prieteni. Dl B. Îmi spune că Eliade bricola mult după-amiaza. Nu se apuca de lucru serios decât spre ora zece seara. Pe bufetul dintre cele două ferestre am găsit două măturici cu care alunga muștele când scria sau citea la birou.

Livingul se află chiar lângă ușa de la intrare, pe dreapta. O a doua bibliotecă, formată în marea ei majoritate din cărțile lui Eliade, traduse în câteva zeci de limbi, acoperă mai bine de jumătate din peretele din dreapta. Cele două ferestre, foarte înalte, dau tot spre Place Charles Dullin, ca și camera de lucru. Eliade a dublat geamurile din pricina zgomotului. Lângă pereți, două canapele; în mijloc, o masă din marmură, elegantă, care a dispărut de la prima noastră vizită. Simt o ușoară strângere de inimă când mă gândesc că toate lucrurile astea se împrăstie: pe la prieteni, pe la rude sau pur și simplu pe la necunoscuți ca noi. Dar în fond și la urma urmei e bine așa – doamna Eliade ține să dea de pomană de sufletul soțului ei. Ce casă memorială s-ar putea realiza cu atâtea obiecte sacre ale Maestrului!

*

Seara, invitați de Mme Monique Alexandre la En attendant

Godot, cu Pierre Arditi în rolul lui Vladimir, Marcel Marechal, în rolul lui Extragon, Robert Hirsch, în cel al lui Pozzo și Jean-Michel Dupuis, în cel al lui Lucky. Pentru prima dată realizez dimensiunea teologică a acestei piese. Ca și în cazul lui Ionesco, teatrul lui Beckett are o dimensiune teologică, ascunsă neinițiaților (recte incuților) sau celor care se încăpățânează să nu treacă dincolo de învelișul estetic. En attendant Godot este cea mai perfectă întrupare dramaturgică a așa-zisei teologii a morții lui Dumnezeu. Și Monique Alexandre se arată surprinsă de numeroasele referințe sau aluzii biblice. Oare cât la sută o fi văzut din piesă, pentru că a urmărit aproape tot timpul replicile după cartea pe care și-o adusese de acasă. Am stat chiar în primul rând, așa că aproape n-am văzut picioarele actorilor. De aceea totul mi s-a părut atât de straniu și de sublim. Am privit numai în sus.

9 nov. Împachetat cărțile lui Eliade pentru biblioteca Institutului de Orientalistică. După ce am isprăvit, ne-am așezat cu toții la masă, vreo cinci sau șase persoane. Povești despre cuplul Eliade (noi întrebăm, dl. Bordeianu povestește), despre exil și despre pușcărie. La un moment dat a sunat la ușă viitorul proprietar. Mi s-a părut atât de straniu, parcă ar fi dat buzna în propria mea casă.

10 nov. Seara, cu Alexandra Ciocârlie și Mircea Itu. Alexandra pregătește o teză despre ironia la Juvenal. Ce îndepărtat mi se pare acum subiectul! Îi propun realizarea unei antologii comentate despre philosophia christiana, care să meargă de la Clement din Alexandria până în Renaștere. Refuză din onestitate. Nu se pricepe. „Și așa sunt destui farsori”. Are dreptate. Câți traducători, câți patristicieni improvizați apăruiți peste noapte pe plaiurile mioritice! Dacă o traducere proastă din Balzac e o rușine, o traducere proastă din sfântul Augustin sau Origen mi se pare o crimă. Personal nu cunosc, la noi, mai mult de zece oameni competenți în greaca și latina patristică. Dincolo însă de competență filologică e nevoie și de un pic de dăruire, sau har.

Circula acum câțiva ani buni o poveste. P.C. a tradus Evanghelia după Ioan și s-a dus de curiozitate la Sihăstria, la părintele Cleopa, care „învățase” ceva greacă păzind oile (fama est). Și după ce părintele a citit traducerea lui P.C. a zis oftând ușor: „Domnule profesor, traducerea matale e frumoasă și corectă, dar nu-i în har”. Și profesorul s-a întors la București cu gândul să refacă totul „în har”. Apoi iarăși s-a dus la Sihăstria, unde a primit cam același răspuns. Povestea s-a repetat de nouă ori. A zecea oară P.C. nu s-a mai dus. S-a dat bătut. Stau

și mă întreb însă: dacă o fi fost vreo încercare pusă la cale de cinicul părinte și el a „eșuat” tocmai la ultima probă, decisivă!? De ce a renunțat tocmai la a zecea călătorie!? Cu siguranță (da, cu siguranță) părintele i-ar fi spus: „Acum, în sfârșit, traducerea dumitale e în har”. Poate că și prima versiune era așa, dar omul trebuia încercat, pus pe gânduri. Să nu și-o ia în cap! Să se curețe, să se convertească, să treacă dincolo de litera filologică...

Așa o fi gândit și Alexandra refuzând „oferta”: dacă nu-i va ieși cartea „în duh”!? Am renunțat s-o mai sâcâi și am vorbit numai literatură.

*

X. a citit în ultimii trei ani o singură carte, evident, genială. Ce spune cartea respectivă? Spune că Iisus ar fi fost om ca toți oamenii, cu păcatele și virtuțile sale, care a întemeiat o sectă etc. etc... După „somnul cataleptic” de pe cruce, discipolii i-ar fi furat trupul și l-ar fi dus în India. Acolo „mortul” înviat prin „miracol” ar mai fi trăit câteva zeci de ani și ar fi murit de bătrânețe. X. povestește cu un aer foarte serios, sorbind la răstimpuri dintr-un pahar cu vin și uitându-se la noi ca la niște incuți vrednici de tot disprețul. Prima dată când am auzit povestea asta, licean cuprins de febră patristică, m-am făcut schimbat pur și simplu la față. Am început să strig isteric, decis să apăr dogma cu dinții, cu pumnii la nevoie. Interlocutorul a fost, cu siguranță, extrem de satisfăcut. Dacă i-aș fi tras câteva palme s-ar fi simțit probabil în al nouălea cer. Acum m-am mulțumit să ascult teoria lui X. cu calm și detașare. Nu mă mai interesează despre ce se vorbește, ci omul care vorbește. Iar de om mi s-a făcut milă. Când a isprăvit l-am rugat să-mi împrumute și mie cartea aceea atât de interesantă.

*

La o primă ochire scriitorii se împart în două categorii principale: filantropi și mizantropi. Filantropii scriu frumos, limpede, elegant și interesant, creând în sufletul cititorului o senzație inefabilă, de confort intelectual. Până și un cititor prost devine mai inteligent, mai șlefuit în urma unei astfel de lecturi fără hățișuri. Autorii filantropi își iubesc cititorii tot atât de mult, ba poate chiar un pic mai mult decât își iubesc propria operă. Mizantropii nu iubesc nimic: nici pe ei înșiși, nici cărțile pe care le scriu și cu atât mai puțin pe cititori. Ba așa spune că, pentru ei, cititorul este dușmanul numărul unu. Scriitura trebuie să fie atât de încâlcită, „stilul” atât de abscons, intriga și ideile atât de

„subtil” (mai degrabă pervers) camuflate, încât nici după o viață întreagă bietul cititor să nu-și dea seama ce-a vrut autorul să spună în cartea cutare, la pagina cutare, în paragraful cutare, prin alăturarea cuvintelor cutare și cutare.

Lucrurile ar putea avea și o altă interpretare. În realitate, scriitorul filantrop ar putea fi acela care-și subapreciază cititorul, servindu-i în mod intenționat o literatură transparentă, diluată, ușor digerabilă, „de consum”, în vreme ce „esotericul”, acela care-l supraapreciază, livrându-i cu bună știință și cu cele mai nobile intenții o „marfă” de lux. Oricum ar sta lucrurile, la mijloc se află tagma criticilor literari având menirea de a decipta, explicitând, șaradele „mizantropilor” și, invers, de a le sublima, complicând, platitudinile „filantropilor”.

*

„Intrigat” de episodul învierii lui Lazăr. Nu-i pot vedea decât aspectul ne-teologic, dacă-i pot spune așa, adică pur omenesc, psihologic. Lazăr este înviat a patra zi, când deja trupul său începuse să pută. E înviat însă nu definitiv, ci spre a muri peste câțiva ani a doua oară. Latura aceasta experimentală mă revoltă. Câtă cruzime, în fond, să răpești un om din pânțelele cald al morții pentru a-l mai chinui vreo câțiva ani pe pământ! Viața postumă a lui Lazăr nu va fi fost decât o așteptare cumplită, o rană gâlgâind din belșug. De altfel, Evanghelia ne spune că evreii au prins ură și pe el, după înviere, și „umblau să-l ucidă”. Ce calvar o fi trăit nefericitul și cum s-o fi rugat să moară din nou, numai ca să scape o dată pentru totdeauna! Nu știu de ce îmi vine să cred că în cele din urmă și-a pus singur capăt zilelor. Acest miracol săvârșit de Iisus mi se pare de un cinism perfect. Nimeni, nici chiar Dumnezeu (cu atât mai puțin Dumnezeu) nu are dreptul să condamne un om de două ori la moarte din dorința de a convinge câțiva semicredincioși. Tatăl din ceruri s-a arătat mai milos atunci când a refuzat să-l trimită pe săracul Lazăr pe pământ spre a vesti rudelor bogatului pedepsele iadului: „Dacă nu i-au crezut ei pe profeți, n-o să creadă nici pe unul înviat din morți”. Iisus însă a ținut să-l învie, căci uneori avea apucături de fiu „alintat” și „mofturos”.

10 nov. Foarte interesant: foarte mulți dintre studenții români, de la Paris, pe care îi cunosc și-au adus cu ei de acasă o singură carte: Frații Karamazov. „Altceva nu merita!” Se pare că Dostoievski a pătruns definitiv în gena românească.

12 nov. După cursul despre literatura apocaliptică iudaică, Monique Alexandre i se plânge Smarandei că nu mai are căldură și e obligată să lucreze la zece grade. Acum începe să înțeleagă prin ce-au trecut românii sub Ceaușescu. La ora trei S. i-a dus la Sorbona radiatorul nostru cumpărat de la un negustor din Republica Moldova.

*

În cartea lui Carlos Castaneda, Iarba diavolului, pe care o citesc tocmai pentru că am auzit numai comentarii disprețuitoare la adresa ei, găsesc următoarea remarcă a bătrânului don Juan: „Puterea depinde de felul cunoașterii dobândite. De ce să știi/să înveți lucruri care nu folosesc la nimic?” Tipul de cunoaștere occidental mi se pare taman pe dos: nu se învață decât lucruri care nu slujesc sau nu folosesc la nimic. Părinții Bisericii pledează pentru același tip de cunoaștere, încărcată de dynamis, ca don Juan. Pentru ei, folosul (opheleia) caracterizează actul pedagogic sau gnoseologic autentic. „Dacă nu ai folos pe lumea cealaltă degeaba înveți pe lumea asta”. Cunoașterea gratuită (a învăța din viciul însuși al învățării) stârnește la un moment dat plictiseala și trândăveala (akedia). Eu unde mă situez?

15 nov. Splendidă cartea lui Lossky și Arseniev despre paternitatea duhovnicească în Rusia! Ar trebui inclusă pe lista de lecturi obligatorii ale clerului ortodox din România (dar câte n-ar trebui incluse, începând chiar cu Biblia). Măcar pentru capitolul consacrat părintelui Moise, întemeietorul Obșinei Pustin. Acest organizator de geniu al comunității mi se pare exemplar și dintr-un alt punct de vedere: ori de câte ori oamenii aveau nevoie de un sfat duhovnicesc, de un cuvânt înțelept el se retrăgea cu discreție în umbră și-i lăsa pe stareții Leonida și Macarie să vorbească. Niciodată părintele Moise n-a tânjit după stăreție, nicio clipă nu și-a revendicat vreo competență de ordin spiritual. Rolul său se încheia acolo unde începea rolul stareților. N-am întâlnit o mai categorică și exemplară „separare a puterilor” în sânul Bisericii!

Celebrul stareț Ambrozie, zice-se, prototipul lui Zosima din Frații Karamazov, primea în fiecare zi în jur de treizeci-patruzeci de scrisori. Le înșira în chilie, pe jos, apoi, dintr-o simplă ochire, le alegea, cu vârful toiagului, numai pe acelea care necesitau un răspuns urgent.

Dacă Ecaterina a II-a a Rusiei n-ar fi fost o împărăteasă „luminată” și n-ar fi dus acea politică îndârjită (justificată pe alocuri) împotriva călugărilor din imperiu, probabil nici românii nu l-ar fi avut

pe Velicikovski și n-ar fi devenit, pentru cincizeci de ani măcar, centrul spiritual al ortodoxiei. Imediat însă trebuie adăugat: oricâți ruși sau ucraineni ar fi fugit în Moldova, niciodată n-ar fi apărut un Velicikovski dacă pe tronul țării nu s-ar fi aflat niște domni credincioși, mai puțin „luminați” decât Ecaterina a II-a.

Majoritatea susținătorilor unui regim teocratic, la noi și aiurea, pe lângă faptul că nu cunosc paternitatea termenului „teocrație” (iudaică), manifestă și puseuri strident antiiudaice. Totuși, termenul adorat de ei a fost inventat chiar de un evreu, Flavius Josephus. Iată ce scrie acesta în *Contra lui Apion II*, 164 – 165: „Nenumărate sunt deosebirile de moravuri și de legi între oameni; dar ele se pot rezuma astfel: unii au încredințat puterea politică monarhiilor, alții, oligarhiilor, alții, mulțimilor. Legislatorul nostru însă (Moise n.n.), nu și-a oprit privirile asupra nici uneia dintre formele acestea de guvernare; el a instituit, dacă se cuvine să forțăm limba, forma de guvernare teocratică, punând în Dumnezeu puterea și tăria”. Așadar cuvântul „teocrație” este un neologism, care însă forțează, pare-mi-se, nu doar limba, ci și creierele. Un creștinism „teocratic” nu poate fi decât rezultatul unei boli mintale. Căci, odată cu Iisus (rege scuipat, batjocorit, stâlcit în bătaie ca ultimul bandit), puterea este desacralizată. Divinitatea „se umilește”, prin kenoză, devenind om, și încă om răstignit, iar instituțiile seculare, lumești capătă o autonomie absolută. Că aceste instituții integrează creștini, aceasta este cu totul altă problemă. Credința și setea de mântuire nu trebuie să influențeze decât indirect, adiacent viața instituțiilor. A proclama un regim „teocratic” după „momentul Iisus” înseamnă a compromite iremediabil creștinismul, a desconsidera jertfa Mântuitorului, a ne reîntoarce iresponsabil la „tablele legilor” (îmi dau seama că nici Soloviev, cu teocrația sa „liberă” n-a scăpat de această capcană).

17 nov. Unsprezece noaptea în Franța, miezul nopții în România. Anticomuniștii au câștigat alegerile. Românii, câți ne aflăm în sala ordinatoarelor, ne îmbrățișăm cu lacrimi în ochi spre hazul și mirarea celorlalți. Apoi alergăm ca nebunii să ducem vestea care încotro. De ce nu suntem acasă, în Piața Universității, unde a început totul acum șase ani și jumătate!? Mă gândesc la învins: ce simte oare văzând câtă bucurie a stârnit îndepărtarea lui de la putere? România n-a mai trăit o asemenea euforie de la alungarea lui Ceaușescu din Piața Palatului, în decembrie '89. Iliescu a câștigat alegerile de două ori, dar eu n-am

văzut pe nimeni bucurându-se. Dimpotrivă, mulți care-l aleseseră se sfiau, a doua zi, s-o recunoască deschis. Oamenii l-au votat numai din ură, din răzbunare, din masochism? Nu voi înțelege niciodată. Nicio sărbătoare n-a urmat după cele două victorii zdrobitoare. În sfârșit, să mă întorc la bucuria de azi! Sunăm până la o bucată de noapte la București. Nimeni. Ne închipuim Piața plină de lume fericită, cântând uimită de propria-i fericire. Pentru prima dată mă simt îngrozitor de singur și de trist la Paris. Cât o invidiez pe Alexandra, care va pleca peste câteva zile acasă.

Aflu că românii de la Cité Universitaire au cântat până la ziuă fluturând drapelul cu gaură în mijloc. La biserica românească, de asemenea, s-au adunat grupuri, grupuri de exilați. Săptămâna aceasta vom sărbători: „O petrecere de amploare cosmică”, vorba lui Paul Barbăneagră.

Câte visuri de „exilat”, spulberate, câte șanse de a mă irosi, pierdute!

Așteptând am așteptat pe Domnul și S-a plecat spre mine.

A auzit rugăciunea mea. M-a scos din groapa ticăloșiei și din tina noroiului

Și a pus pe piatră picioarele mele și a îndreptat pașii mei.

Și a pus în gura mea cântare nouă, cântare Dumnezeului nostru!

Și totuși n-a fost să fie...

Da, și totuși, n-a fost să fie! Iată rațiunea pentru care am ținut să adaug un capitol acestei cărți, un capitol pe cât de sincer pe atât de crud.

V

România, mon amour

Asasinii și legumele paternaliste

Pe 23 decembrie, întors de la „magnifica Revoluție”, am scris un text furios intitulat: „Cum să ne creștem părinții”? Eram pur și simplu oripilat de o scenă pe care-mi fusese dat s-o trăiesc în ajun. Mă aflu la Botoșani, în vacanța studentască anticipat dăruită de Ceaușescu. Pe 22 decembrie, la prânz, după cele dintâi imagini din curtea televiziunii, am întins-o val vârtej spre sediul partidului comunist, împreună cu un foarte bun prieten, instalat și el, acum, în Occident. Pe locul din fața sediului am găsit deja vreo șase-șapte studenți și vreo câțiva intelectuali tineri, care strigau de zor, cu vocile înecate în lacrimi: Jos comunismul! Jos cizmarul! Amândoi ne-am alăturat grupului

îmbrățișându-ne și dându-ne frâu entuziasmului. Scena care mi-a rămas ca o săgeată otrăvită în străfundul sufletului a urmat puțin timp după aceea. Grupul nostru, deși sporise numeric, n-a ajuns totuși să depășească într-o oră mai mult de treizeci-patruzeci de persoane. În schimb, pe trotuarele din fața pieței, despărțite de noi prin banda șoselei, se înghesuiau deja peste o sută de „maturi” și „pensionari”, care ne aruncau priviri absolut halucinate. Îndemnurile noastre de a ni se alătura au rămas până spre seară fără niciun răspuns. Au venit alți tineri, studenți, elevi de liceu, muncitori de la diferitele uzine din oraș. Grupul „pensionarilor” însă a rămas neclintit, dincolo de „granița compromisului”.

Dar nici această pasivitate vecină cu tâmpeala nu m-a scos din fire, ci faptul că la un moment dat, în timp ce încropeam un plan de „rezistență” (evident, ridicol din perspectiva de acum), două gospodine din grupul de peste șosea, încărcate cu de-ale gurii de la piață, au început să urle către noi ca mușcate de streche, făcându-ne haimanale și derbedei, vagabonzi și borfași, amenințându-ne cu pușcăria și întrebându-ne cu aerul acela arțăgos-inchizitorial, specific portarilor de la instituțiile comuniste: „Da’ părinții voștri știu ce faceți aici?” Peste câteva luni aveam să dau ochii cu minerii, la București, aveam să simt pe spinare bâtele „armatei lui Iliescu”, aveam să trăiesc durerea provocată de schingiuirea colegilor și prietenilor mei din Liga Studenților, precum și de răpirea lor de către democraticele „forțe de ordine” (ordine însemnând, evident, în gura lui Iliescu și ai lui, represiune). Niciodată însă n-am mai resimțit acea scârbă enormă, acea silă apocaliptică pe care-am resimțit-o atunci, în 22 decembrie, ascultând sudălmile și imprecățiile celor două cumetre filosoafe, pentru mine întruchiparea însăși a „maternalismului” iresponsabil. Silă enormă și enormă tristețe, căci descopeream dintr-odată nu doar sufletul jechoșit al unui popor de Doamne-ajută, ci, înăuntrul propriului meu suflet, senzația unei nemaipomenite singurătăți.

Pe 22 decembrie mi-am descoperit orfanitatea. Am descoperit că vreme de douăzeci de ani fusesem crescut și „educat” de niște blegi și oportuniști. În mica piață a aceluia târg de provincie am primit cea mai tristă revelație pe care-o poate primi vreodată un tânăr: revelația singurătății sale absolute. Și nu numai eu, ci toți studenții și liceenii strânși unii într-alții în perimetrul de dincolo de banda protectoare a șoselei. Degeaba am strigat ceasuri întregi și-am explicat zile întregi:

vocile noastre n-au fost niciodată auzite, argumentele noastre n-au fost niciodată pricepute. Ei AVEAU TOTDEAUNA DREPTATE. Ei, netrebnicii care ne-au născut și crescut într-o batjocură.

Acum trei ani, la rugămintea unui redactor de la un important cotidian din România, am scris un studiu amănunțit despre caracterul complet neștiințific și neortodox al versiunii românești a Bibliei, îndemnându-i pe capii Bisericii să finanțeze urgent un proiect de retraducere corectă. După vreo câteva luni citesc o replică din partea unei „autorități în materie”, al cărei mesaj suna cam așa: „Dragi credincioși, nu luați aminte la ce scrie tânărul nostru necopt la minte; Biserica strămoșească și-a făcut pe deplin datoria publicând tot felul de ediții ale Bibliei, și Mare, și Mică, și diortosită și mediortosită. Băiatul trebuie să mai crească, să se maturizeze”. Admonestările acestea fanfaroane au devenit de-a dreptul amenințări scrâșnite în gura unei venerabile starețe, al cărui nume prefer să nici nu-l rostesc. Puțin le păsa, de fapt, cuvioșilor cu pricina de Biblie și de masacrarea ei de către traducătorii/editorii români. Orbiți de ură n-aveau decât o replică: „Noi avem experiență, noi știm ce trebuie făcut!” Dumnealor știau ceea ce, de pildă, un om cu har și cu bun simț, precum mitropolitul Nicolae Corneanu, nu pretindea că știe. Dumnealor îmi interziceau orice argument („pe ce bază?”), în vreme ce cuviinciosul Mitropolit îmi cerea cât mai multe argumente (și probe de text) pentru propria-i revistă, de la Timișoara.

Plecând de la aceste două experiențe personale, care ar putea fi oricând multiplicat până dincolo de limita penibilului, încerc să-mi explic resorturile acestui fenomen, pentru mine, cu totul ieșit din comun: paternalismul post decembrist. De ce cu totul ieșit din comun? Nu e oare paternalismul o constantă a psihologiei umane, un simptom recurent, detectabil în toate epocile și la toate nivelurile societății? Las deoparte această chestiune, nesemnificativă pentru dezbaterile de față. Justificabil sau nu în principiu (precum ura, invidia, prostia sau aberațiile sexuale) paternalismul nu poate să aibă absolut nicio justificare în România post decembristă, afirmarea lui tot mai deșănțată în ultima vreme frizând grotescul.

Iată care sunt argumentele unui ins maturizat înainte de vreme de șuturile pseudoistoriei recente a României!

1) Generația care, de zece ani, conduce România „spre noi culmi de progres și civilizație” socialist-comunistă (înși între 50 și 70 de ani)

e alcătuită din două categorii: categoria torționarilor și a lichelelor și categoria fanfaronilor neputincioși. Primii au desăvârșit în mod conștient și iresponsabil distrugerea țării, prin reactivarea logicii autoritarist-bolșevice, asimilată din fragedă pruncie. Ne aflăm în fața unor criminali patenți, a unor antiromâni naturaliter, care, într-o ordine firească a lucrurilor, nu și-ar avea locul decât după gratiile închisorilor pe care ei înșiși le-au zidit, le-au alimentat cu victime ori le-au legitimat. În fruntea acestei brigăzi teroriste se află Ion Iliescu și Corneliu Vadim Tudor, supravegheați cu cinică jubilație de Silviu Brucan. Aceștia sunt „corifeii” din fruntea noii PseudoRomâniei, sprijiniți de întreaga masă, debilă, de pseudoromâni, prin exercitarea dreptului, debil, de vot.

A doua categorie de „maturi” e reprezentată de fanfaronii fără vlagă, sau de așa-zișii „intelectuali” (progresiști, nu mai încape vorbă). Plini de complexe și vanități, roși de resentimente până în ultima fibră a sufletului, încercând să-și recupereze pe ultimii metri o autoritate la care au tânjit mereu, dar care le-a fost mereu refuzată din pricina neputinței de a duce până la capăt tentația compromisului, de zece ani de zile ei stau cocoțați pe gardul istoriei și nu prea știu ce să facă. Unii comentează aprins și bolborosit, ca la meciurile de fotbal, alții mormăie lehamesii, alții se mulțumesc să privească încruntat și superior pe sub sprâncene, alții își șterg chelia de transpirație cu mâneca hainei, cei mai mulți vociferează ininteligibil, alții scuipă, alții pur și simplu oftează, cei mai puțin complexați înjură birjărește și dau cu pietre în toată lumea. E o priveliște deopotrivă hilară și grotescă. Segmentul impotenților cu ștaif a condus România patru ani de zile, între 1996 și 2000, arătându-ne la scară macroscopică ce înseamnă în mod concret (scuzați!) să faci rahatul praf. Toți securiștii au continuat, sub domnia lui Emil cel Inutil, să prospere liniștiți în cadrele pseudoeconomiei de piață. Torționarii și activiștii comuniști, în frunte cu Ion Ilievici, și-au văzut mai departe, cu o înspăimântătoare seninătate, de politică și bâlci, râzând în nas fostului secretăraș de partid, căruia eu însumi i-am acordat votul meu așijderea inutil. Impotența regimului Constantinescu a consternat într-o primă etapă destul de puțină lume. Cei mai mulți s-au adaptat imediat, fără să reacționeze în niciun fel, noului scenariu de „reconciliere” națională prin ascunderea crimei și jegului comunist sub preș, prin anularea tacită a dreptului la memorie. Constantinescu va rămâne pentru

generația celor care au făcut Revoluția din decembrie și care au încercat apoi, cu disperare, să-i salveze idealul în Piața Universității, o „sublimă” caricatură a lui Václav Havel. Atât și, din păcate, nimic mai mult. Un Havel parcă ieșit postum dintr-o schiță inedită a lui Hašek.

2) Cele două categorii de conducători ai României din ultimii ani se întâlnesc așadar pe aceeași bancă, a acuzaților. Ei sunt complici la prelungirea coșmarului național, unii activând efectiv în umbra acestui nemărturisit „ideal”, ceilalți suportând cu aroganță și tâmpă resemnare dezmățul din jur. Ambele tabere nu fac, în realitate, decât să-și prelungească reflexele pavlovienne căpătate sub regimul Dej ori Ceaușescu.

3) Ca unul care am participat la demolarea unui regim criminal în decembrie 1989 și în mai iunie 1990 mă simt pur și simplu scuipat în obraz de cei pe care am avut delicatețea să nu-i evacuăm din istorie atunci când s-ar fi cuvenit. Frenezia te face abulic și generos. Bucuria de care m-am simțit invadat în decembrie m-a făcut să trec cu vederea (ca toți cei care au ieșit atunci pe străzi) mârșăvia incurabilă a neamului de origine (a unei părți, evident). Cocoșății la putere din '89 și până acum nu au nicio legătură cu idealurile românilor din '89, ci numai cu hachițele și umorile vernaculare ale pseudoromânilor pre89. Decembrie '89 a constituit un revelator decisiv. El a revelat frontiera, până atunci invizibilă sau foarte puțin pronunțată, între acea Românie autentică, situată în interbelic, și acea PseudoRomânie construită ca un paravan de sânge și fiere, după 1946.

Evident, unui ins de teapa lui Iliescu, sinteză unică între Smerdiakov și Parpangel, nu am ce să-i pretind. Ipochimenul va beneficia de judecata pe care o merită, să fie convins! după ce iresponsabilii săi susținători și complici vor fi măturați de la putere. Nonistoria acestui deceniu, deși a fost făcută, nu va fi scrisă de analfabeți. Problema nu este acum numai Iliescu, ci și „tovarășii” săi involuntari „de drum”, adică acei nevolnici care au avut putere de decizie și de acțiune în România între 1996 și 2000, fără să-și fi onorat absolut niciun punct din angajamentele luate în fața electoratului. Dacă din perioada ceaușistă acești domni semitovarăși ieșiseră cu fața mai mult sau mai puțin curată, după acești zece ani fața lor îmi miroase pur și simplu (autocenzură!) ...

Paternalismul este una din trăsăturile prostului cu experiență. Dar majoritatea românilor nu au trăit altă experiență decât pe cea a

șederii în genunchi, cu mâinile la spate și cu genunchii la gură. Aservirea, „sentimentul românesc al belirii ființei” le-a intrat atât de adânc în genă celor mai mulți dintre ei, încât chiar și atunci când li s-a îngăduit să se plimbe liberi prin pușcăria largă a patriei socialiste, scoțându-li-se călușul real din gură și dezlegându-li-se mâinile, ei tot încovoiați și sufocați au preferat să o facă. Acum aceiași lachei odinioară înfricoșați până și de propria lor umbră au sentimentul, contrar, că și-au redobândit demnitatea și virilitatea umană. Ei mimează o forță și o stăpânire de sine, o maturitate în gândire și o dezinvoltură în acțiune similară unui ins cu adevărat liber. E un spectacol absolut caraghios și jenant. Singurii inși maturi și demni din acea țară (pe lângă rezistenții din munți, desigur, și deținuții politici) sunt cei trecuți prin perdeaua de gloanțe din 89, cei care au ieșit atunci, din primul moment, în stradă, ca să-și reia soarta în stăpânire. Ei nu pot primi lecții și sfaturi decât de la inși care au demonstrat un curaj identic cu al lor.

La urma urmei, totul se reduce la acest inefabil și sublim „dram de curaj”. Curajul de a te regăsi pe tine și de a te recunoaște ca individ liber într-o comunitate de indivizi liberi. Pentru mine România, adică, țara mea, este comunitatea alcătuită din acel milion de oameni liberi care au avut pe 22 decembrie 89 (și mai înainte) curajul de a se regăsi pe ei înșiși. După Unirea din 1918 acela a fost al doilea moment istoric al secolului XX pentru români. Prin moment istoric înțeleg pur și simplu un moment de asumare a ființei proprii, autentice, de trecere în maturitate a unui popor. Iar acest moment de maturitate istorică a fost în primul rând opera populației tinere, neaservite, din PseudoRomânia socialistă. Murdarii sau doar inutilii noștri paternaliști vor citi cu stupoare aceste rânduri și vor trece, concesiv, „grosolănia” „elucubrațiilor” pe seama „vârstei încă necoapte” a autorului. Autorul însă nu se va sfii să le reamintească inșilor respectivi că el de mult nu se mai sinchisește de groapa comună vie a PseudoRomâniei actuale și-i avertizează fără niciun fel de respect pentru vârsta acumulată în lașitate și minciună, că nu are de gând să se „maturizeze” decât atunci când morții din '89 își vor regăsi liniștea în mormintele lor, care oricând ar fi putut fi și ale noastre.

Cei șapte ani de Occident

După cincizeci de ani de regresie ad uterum româniei ar trebui să-și pună acut problema „celor șapte ani de Occident”. Vrem să trăim

occidental, atunci se cuvine nu numai să ne pricepem la economia de piață, ci să asimilăm și protocolul care însoțește acest tip de economie. O bună prietenă franțuzoaică măritată cu un bun prieten român îmi mărturisea cu un haz destul de crispat că după fiecare sejur în România uită pur și simplu să mai dea bună ziua și să mulțumească atunci când iese dintr-o prăvălie. Lucru absolut de neimaginat în țara ei de baștină.

Din propria-mi experiență pot aduce mărturii despre cazul contrar: mai toți amicii care stau la Paris o săptămână, două se deprind, pe nesimțite aproape, cu acest ritual al politeții de fiecare clipă. Evident, dacă privești din unghiul francezilor, politețea nu poate fi decât un exces, care-i face rigizi și adesea caraghioși. Treaba noastră nu ar trebui să fie însă judecarea altora, ci șlefuirea noastră și pe a semenilor noștri apropiați.

Spuneam că se simte un asemenea început de șlefuire la mai toți cei care nu vin chiar viței la Paris, ca să se întoarcă viței la pătrat în România. Oamenii cu cei șapte ani de-acasă înfloresc parcă spontan în atmosfera Occidentului. Devin mai frumoși, mai buni, mai interesați, mai inteligenți. Îi vezi cum își descrețesc frunțile, cum încep să „plesnească” și să se „desfacă”, lepădându-și ghebul rușinii de a trăi laolaltă cu niște pseudoromâni bezmetici și redevenind ei înșiși, cei adevărați. Vezi că ceva din natura lor intimă rezonază cu natura intimă a acestei civilizații protectoare. Întoarcerea „acasă”, în țara-mumă, îi bulversează. Primele săptămâni zac într-un soi de leșin-somnolență, ca niște bolnavi cărora li s-a retras brusc tubul de oxigen. Nu mai au aer, sau, mai bine spus, aerul dimprejur pare de nerespirat. Nu mai au poftă de nimic, pentru că nimic nu are sens în lumea străin-dușmănoasă în care s-au întors. Și totuși această lume străină și dușmănoasă se dovedește, printr-o logică absurdă a destinului, să le fie țară. Iată victimele reale și nemărturisite ale postcomunismului în care s-a înglodat România de zece ani de zile! Acești oameni, destul de mulți la număr, plătesc cu nervii, cu timpul, cu viața lor, în fond, tâmpenia sau răutatea celorlalți, a con-patrioților lor. Sunt singurii și, repet, nu tocmai puțini, care ar putea asimila în chip firesc și cu bucurie lecția „celor șapte ani de Occident”. Modești și realiști ei cunosc cele două reguli esențiale de revenire în „lumea bună” a culturii și civilizației: prima, însăși necesitatea revenirii în această „lume bună”; a doua, travaliul, antrenamentul pe care-l

presupune procesul în sine. Niciun român n-a devenit brusc occidental după '89 prin simplul fapt că un cuplu de mitocani abjecți (cât de demni, totuși, pe lângă judecătorii lor) a părăsit scena istoriei. Trebuie enorm de mult efort și enorm de multă stăruință. Și trebuie drag de Occident în primul rând.

Ajung aici la a doua tagmă de compatrioți – limitez analiza la intelectuali – alcătuită din atotștiutorimea ideologizată. Din această tagmă, sublimă, jenant de sublimă, fac parte cei care par să fi supt valorile și mentalul occidental încă de pe vremea și mai sublimei Porți otomane. Pentru ei totul este limpede ca lumina zilei: Occidentul încarnează BINELE absolut, frumusețea absolută, onestitatea fără pată, ce mai, paradisul terestru așa cum îl visase pe vremuri bardul de la Scornicești. Cât despre Orient (identificat cu Rusia, identificată, la rândul ei, cu URSS și Stalin – identificare în lanț vicioasă, denunțată cândva de Raymond Aron, unul dintre maeștrii lor spirituali, în mod paradoxal), el trebuie pur și simplu eradicat. Fiind atotștiutori, domniile lor au dreptul natural de a se erija în educatori ai neamului, considerat aprioric cretin (și în parte e adevărat, dar numai în parte). Cum își justifică aceste pretenții? Prin următoarele argumente: au diplome dobândite în Occident; au cultură occidentală; au autoritate morală și competență intelectuală. Prin urmare au tot ce trebuie pentru a face poporului educația „celor șapte ani de Occident”.

Să luăm pe rând cele trei argumente și să vedem cât de bine se țin ele în picioare. Diplomele, cum se știe, legitimează o competență profesională și nimic mai mult. O diplomă dobândită în Occident (dar nu cred că foarte mulți din tagma atotștiutorimii ideologizate locale posedă vreuna) îți poate justifica pretenția de a furniza informații într-un anumită disciplină intelectuală, dar în niciun caz aceea de a te ocupa de educația morală și spirituală a unui popor întreg. Un titlu de doctor în istorie sau în filosofie politică îți dă dreptul de a preda disciplinele respective studenților de la istorie și de la filosofie politică și de a-ți expune părerea, atunci când ți se cere, cu privire la o temă legată de disciplinele respective. Restul e o încălcare grosolană și nepoliticoasă a codului nescris al bunului simț (necartezian). Al doilea argument, legat de cultura occidentală, mi se pare încă și mai șubred. În România există la ora actuală maximum douăzeci de oameni de cultură, în sensul real și deplin al acestei expresii. Să mă explic!

Ce se înțelege, în Occident, prin „om de cultură”? Se înțeleg, de

fapt, două lucruri, la fel de stimabile, care nu au decât o vagă acoperire în spațiul românesc. În sensul clasic, „omul de cultură” desemnează, pentru un Occidental (și pentru un român interbelic), o persoană capabilă să se descurce în cele două limbi vechi și nobile, greaca și latina; să citească în cel puțin trei limbi moderne importante; să aibă cunoștințe temeinice de istorie, filosofie, teologie (sau istoria religiilor), literatură; să aibă o deschidere spre orizontul științelor exacte. Cu toată părerea de rău, nu prea văd mulți „oameni de cultură”, în acest sens, clasic, printre atotștiutorii noștri dornici să transmită poporului român „arta de a deveni occidental”. În al doilea rând, datorită vitezei cu care se progresează astăzi în toate domeniile, expresia „om de cultură” tinde să fie echivalată în Occident cu „specialistul”. Dacă lăsăm deoparte literatura română și istoria României, folclorul și celelalte domenii conexe, unde nimeni nu se poate pricepe, în mod firesc, mai bine decât ar trebui să ne pricepem noi înșine, trebuie să recunoaștem că în domeniile „tari” de cercetare – mergând de la literatură și filosofie clasică, patristică, istoria mentalităților și până la cercetări de fizică, biologie, chimie – pălim brusc în raport cu Occidentul. Cei mai mulți români competenți, la nivel internațional, sunt cei din afara granițelor (deloc puțini).

În sfârșit, în ce privește autoritatea morală, trebuie să recunosc o anumită jenă. Dacă România ar fi avut măcar zece intelectuali cu autoritate morală impusă și recunoscută (așa cum s-a întâmplat, de pildă, în fosta Cehoslovacie sau în Polonia) cu siguranță că acum n-am mai fi în situația unui popor ignar și arierat. Așadar nici nu mai trebuie să lungesc vorba!

Acest text a fost stârnit oarecum de o experiență personală tristă. Am fost acuzat în mai multe rânduri, de înși din tagma abia descrisă, de antioccidentalism camuflat sau fățiș, de anacronism și obscurantism, de ortodoxism (id est integrism ortodox), până și de „naționalist panslavist” (sic!). Acuzele respective ar putea să pară numai stupide (nimeni în Franța nu se va arăta vreodată revoltat de faptul că-i citesc pe Părinții Bisericii și că „practic” ortodoxia); de fapt, însă, ele vin din rea credință. Atotștiutorimea prooccidentalistă românească dă lecții, întrucât ea nu are, și nici nu are cum să aibă, „cei șapte ani de Occident” absolut obligatorii pentru oricine pretinde că apără cauza occidentală. Există români care n-au vizitat decât o dată Occidentul, pentru câteva zile numai, dar care au asimilat valorile

(adevăratele valori) ale Occidentului mai bine decât un occidental neaș. I-am întâlnit, și, cum spuneam, ei nu sunt puțini la număr. Și există, pe de altă parte, atotștiutorii, acești occidentalști cu gurile căscate până la urechi, de care nu se poate prinde nimic, absolut nimic, de care nu s-a prins absolut din nimic din substanța bună a Occidentului, oricât ar încerca să ne zbiere în urechi și să ne dovedească sălbatic, primitiv de proba contrarie. Și asta pur și simplu pentru că Occidentul, adevăratul Occident, cu splendorile, dar și cu josniciile lui, cu miresmele, dar și cu miasmele lui, cu meritele, dar și cu păcatele lui, de fapt, nu-i interesează. Ce-i interesează este „Occidentul” lor, acea jucărie fistichie, de trei parale, acel el dorado priticlit după cele mai ridicole și vanitoase prejudecăți.

Nu văd o schimbare benefică a României decât din acest unghi, al asumării de către noi toți a unei atitudini de recuperare smerită (cu bun simț) a valorilor occidentale, proprii generațiilor noastre antebelice. De zece ani de zile, falșii, sterili profeți ai europenizării, nu fac decât să-și umfle obraji de dragul unei Europe caricaturale, pe care n-o cunosc, pe care n-o simt decât la suprafață, pe care n-o iubesc decât în măsura în care le compensează propriile frustrări. Nu e de mirare că nimeni nu-i mai crede. Speranța e în mâinile celor care, cu tenacitate și umilință, se străduiesc să asimileze pe viu, discret și palpabil, creator lecția „celor șapte ani de Occident”.

Paris, 10 nov. 2000

Barbarul intelectual

Ceux qui m-ont déjà fait l'honneur de me lire savent que je n'ai pas l'habitude de désigner sous le nom d'imbéciles les ignorants ou les simples. Bien au contraire. L'expérience m'a depuis longtemps démontré que l'imbécile n'est jamais simple et très rarement ignorant. L'intellectuel devrait donc nous être, par définition, suspect? Certainement. Je dis l'intellectuel, l'homme qui se donne lui-même ce titre, en raison des connaissances et des diplômes qu'il possède. Je ne parle évidemment pas du savant, de l'artiste ou de l'écrivain, dont la vocation est de créer — pour lesquels l'intelligence n'est pas une profession, mais une vocation. Oui, dussé-je, une fois de plus, perdre en un instant tout le bénéfice de mon habituelle modération, mai jusqu'au bout de ma pensée. L'intellectuel est si souvent un imbécile que nous devrions toujours le tenir pour tel jusqu'à ce qu'il nous ait prouvé le contraire.

(Georges Bernanos)

Occidentul secolului al XVIII-lea a nutrit două pasiuni aparent contradictorii: pasiunea pentru Rațiune și pasiunea pentru Natură. Spun aparent contradictorii, pentru că cele două pasiuni reprezintă în realitate două fețe complementare ale aceleiași boli nevrotice: schizofrenia. Absolutizarea principiului rațiunii în epistemologie dublează în mod firesc absolutizarea principiului libertății individuale (mai precis, al libertinismului) în etică. Filosofia clasică însă, de la platonicieni încolo (dar cine-i mai gustă azi pe acești „depășiți?”), funcționează pe trei paliere, nu pe două. Modernitatea înlătură din repertoriul formativ, paideic, al filosofiei tocmai palierul esențial: metafizica/teologia/epopteia, lăsând etica și logica să-și găsească singure legitimitatea. Astfel se creează condițiile propice apariției unui nou specimen pe bătrânul continent: barbarul intelectual.

Barbarul intelectual este impostorul pe care cultura (redușă tendențios la o acumulare de informații „neutre”, „obiective”) în loc să-l amelioreze, să-l modeleze și să-l sporească sufletește îl pipernicește, îl golește de orice picătură de sensibilitate, într-un cuvânt, îl dezumanizează. Tipul cel mai la îndemână îl constituie așa-zisul „om de știință” contemporan. E suficient să privim o clipă în spatele sau în jurul nostru pentru a ne spulbera orice iluzie. Barbaria ultimelor războaie, precum și intervențiile ipocrit-umanitariste ale „puterilor” așa-zise „civilizate” ne spulberă orice urmă de credință în zeul pseudoprogresului. Omul nu progresează decât pe verticală, în raport cu un principiu transcendent, neutopic, iar nu „înainte”, în raport cu o utopie „autogenerativ-transformaționistă”.

De la o vreme barbarul intelectual tinde să-și lărgască granițele imperiului. Datorită mentalității goșist-democratice dominantă în ultima jumătate a secolului XX sau pur și simplu datorită mentalității hiperideologizate, specimenul respectiv a pătruns și în perimetrul „științelor” umaniste, corupând și violând milioane de suflete. Voi lua ca exemple două culturi, pe care le cunosc din proprie experiență, cea franceză și cea română. Să precizez că, pentru articolul de față, îmi propun să urmăresc raportul existent între diversele discipline ale „paradigmei umaniste” tradiționale, raport reflectat astăzi de relația între registrul spiritual și cel laic.

Încep cu o clarificare de ordin semantic. Foarte frecvent „spiritualul” este echivalat în zilele noastre cu „intelectualul” sau

„culturalul”. O asemenea echivalare se explică prin situația creată de „paradigma modernității”, adică, tocmai prin acea eliminare a „nivelului metafizic” din panoplia formativă a insului contemporan. Termenul „spirit”, recontextualizat, strâns în menghina minților noastre diforme și pitice, devine astfel „cultură”, „informație”, „demers intelectual”. Ajunge ca, printr-un simplu exercițiu de memorie și umilință, să readucem la lumină, măcar o clipă, adevărata tradiție spirituală a Europei, occidentale și orientale, pentru ca această confuzie să ni se pară cel puțin ridicolă. Ce legătură ar putea exista între un Socrate, un Platon, un Plotin, un Origen, un Augustin, un Evagrie, un Francisc din Assisi, un Pico della Mirandola, un Marsilio Ficino, un Dante, un Pascal, un Cantemir, un Newton, un Copernic, pe de o parte, și un „om de cultură” din zilele noastre, pe de altă parte? Întrebare ce s-ar putea continua printr-o alta, și mai cutremurătoare: prin ce se manifestă exact „progresul” omenirii, cum se legitimează termenul „civilizație” și expresia „om civilizat”, atâta vreme cât modernitatea n-a produs niciun specimen măcar pe jumătate comparabil cu un Socrate, cu un Platon, cu un Marsilio Ficino? Cine ar îndrăzni să-l pună pe Bill Gates, doar pentru competența lui în materie electronică, alături de Plotin sau de Sfântul Francisc? Și mirările suprealiste ar putea continua la nesfârșit. De fapt, sunt mirări perfect legitime, de care ar trebui să țină cont mai ales oștile de mercenari din tabăra bezmetică a progresului (continuatori, în România, ai gândirii geniului de la Scornicești, democrat și progresist el însuși până la isterie).

Ajung acum la cazul Franței! De douăzeci de ani această formidabilă cultură pare că nu mai produce nimic notabil. Cultura de masă, produsă de „omul-masă” pentru „oameni-masă” a reușit să invadeze și să sterilizeze aproape totul. Universitățile generează semidocti cu diplome pe bandă rulantă, liceele deversează analfabeți ca în România pe vremea regimului comunist; editurile scot în medie o carte valoroasă la zece mii de volume inutile etc. etc. Totuși, nu e mai puțin adevărat că ștacheta se menține la locul ei. Adică, în pofida faptului că paradigma se modifică văzând cu ochii, „cultura de masă” (a se vedea excelentul volum al lui Étienne Gilson pe această temă!) tinzând să acapareze întreaga piață, cultura autentică reușește să-și mențină prezența (camuflată, ghemuită) și mai ales prestanța. Explicația stă în gena conservatoare și optimistă a acestui popor.

Franța suportă, asimilează cu aceeași generozitate și un concert dirijat de Claudio Abado pe lângă un concert al penibilului Johnny. Franța suportă și asimilează și o cartea de spiritualitate precum „Le moine et le philosophe” a lui Ricard și Revel, pe lângă mofturile filozofarde ale lui Derrida sau tonele de literatură sentimentală pentru birocrați. Așadar Franța nu capitulează și nu cred că va capitula niciodată spiritual și cultural tocmai pentru că are în spate o tradiție coaptă, ajunsă demult la maturitate. Pentru că „celula” știe ce vrea, pentru că „celula” nu se lasă terfelită, călcată în picioare. Și tocmai pentru că celula nu cedează nimeni nu are aici impertinența să-și aroge competențe de care se știe străin. Un cercetător al literaturii franceze nu va emite niciodată pretenții de specialist în filosofia antică, niciun critic literar pretenții de politolog de serviciu. Asta e placa ideologilor, niște caraghioși băgați în seamă doar de liderii Partidului Comunist Francez și nici măcar. Iată de ce nimeni aici nu-și va permite să confunde vreodată spiritualul și culturalul, ori spiritualul și intelectualul, adică, pe Plotin cu Derrida sau pe Socrate cu Marx (iarăși, nu vorbesc de ideologi).

Cum știm, Franța e un stat laic. Ideologia laică, deși dominantă, admite însă și paradigma sacră a culturii, adică, paradigma spirituală. Și când vorbesc de „paradigmă spirituală” nu am în vedere strict „spiritualitatea catolică” (fenomenul e depășit), ci toate formele de spiritualitate care se manifestă în mod public sau privat. Între cultura laică și cea spirituală există o relație de bună, uneori chiar de excelență vecinătate. Într-un asemenea context nu e deloc straniu să întâlnești călugări specialiști în Descartes sau în fizică atomică, ori filosofi agnostici, precum Revel, Marion sau Ferry abordând și discutând cu temeinicie teme teologice sau biblistice. Paradigma laică menține deci un raport dialectic (în sensul eliadian al termenului), viu, dialogal și creativ cu cealaltă paradigmă, spirituală.

Trec acum la cazul culturii române! Aici evident, lucrurile sunt puțin diferite. Pentru a înțelege mai bine situația și profilul intelectualului de astăzi trebuie pornit din interbelic. În interbelic societatea românească a atins o culme greu de egalat. Sub toate aspectele, dar în primul rând sub aspect cultural și spiritual. Cele două paradigme au fuzionat, de altfel, la un moment dat, sub forma concretă a unei generații (Eliade, Cioran, Vulcănescu, Noica etc.). Aici însă trebuie să distingem cu atenție între apetitul spiritual autentic propriu

generației respective și formele de manifestare (ideologice) ale apetitului spiritual. Văd așadar o discrepanță între intenție și realizare, între profunzimea atitudinii de lansare și superficialitatea, derizoriul rezultatului obținut. Depășirea culturalului prin spiritual a fost un deziderat sublim și realist, dar el s-a transformat pe parcurs într-o utopie de ordin politic fără nicio noimă. Nu insist. Ceea ce mă interesează este fenomenul de respingere, aproape viscerală, a dezideratului respectiv de către noile generații de intelectuali români, școliți mai întâi de comuniștii estici (proletcultiștii), iar acum de comuniștii vestici. Să mă explic!

Pentru un interbelic român cultura reprezenta o cale, cea mai directă și mai la îndemână, de împlinire existențială. Fidel modelului tradițional un asemenea intelectual nu disprețuia nicio ramură a „umanioarelor” antrenamentul cultural presupunând trecerea printr-o multitudine de domenii conexe: de la istorie și limbi clasice până la literatură și teologie. Ajunge să dăm exemplul unui critic literar precum George Călinescu. George Călinescu nu este deloc o excepție prin formația lui cărțurărească, ci prin geniul personal. Prin formație cărțurărească el se situa sub nivelul unor Blaga sau Nae Ionescu. Căci, e de domeniul truismului, cultura presupune o ierarhie a disciplinelor, cultura este ierarhie. Altfel Platon ar trebui să fie priceput de toți cititorii domnului X! Și nu este. De ce? Pentru că între Platon și dl X. (critic român contemporan) există o oarecare diferență de ordin spiritual. Dar să nu merg chiar până la Platon! Să mă opresc la Călinescu. Ba nu, prefer să vin și mai aproape de zilele noastre! La Nicolae Balotă, spre exemplu!

Ajunge să deschizi o carte a lui Nicolae Balotă, de critică (bunăoară, capodopera despre Psalmii lui Arghezi), ca să rămâi mut de admirație. Nicolae Balotă se numără printre ultimii reprezentanți ai unei specii pe cale de dispariție: omul de cultură complet, mai mult, omul de cultură însetat (realmente, nu dintr-un snobism demagogic) după împlinirea spirituală. Această carte despre psalmii lui Arghezi ar trebui recitată în fiecare duminică într-o biserică greco-catolică. Și nu numai, ar trebui recitată ca exemplum operis în toate amfiteatrele facultăților de litere din România. În cărțile lui N. Balotă discursul nu este pur „estetic” (această bazaconie a estetismului pur e o variantă de gnoză pseudointelectuală), ci țâșnește dintr-o căutare autentică și fremătătoare a unui model existențial, a unei transcenderi spre acel

ceva „dincolo de cultură”, după formula lui Andrei Pleșu. Și câte asemenea cazuri nu se pot descoperi în interbelic!? Iată de ce reînnodarea cu interbelicul ar însemna nu doar recunoașterea veritabilului nostru arhetip cultural și spiritual, ci pur și simplu salvarea noastră de la un eșec total. În sfârșit! Passons!

Acum intervine marele blocaj. Generațiile intrate pe scena istoriei după anii '50 au pierdut complet reperele, cantonându-se fie într-un estetism ieftin de nuanță proletcultistă, fie într-un structuralism a cărui agonie nu se mai sfârșește, fie într-un raționalism mefient și în ciudat. De sub carapacea comunistă a apărut, în decembrie '89, o altă carapace, parcă și mai ridicolă – fumismul cronic. Noile generații, educate de vechile generații de stângisto-democrați încurcă și confundă aproape totul: democrația cu spiritul și libertatea cu aflarea în vorbă, cultura cu tâmpenia americană și spiritualitatea cu filosofia lui Descartes, filosofia cu lingvistica generală etc. etc. Nici nu știi ce să mai crezi!? De unde atâția savanți apăruiți peste noapte ex nihilo? Toți semidoctii vechiului regim s-au convertit spre politologie, filosofie politică și drepturile omului, plictisindu-ne cu tot felul de teorii sclifosite și fumate, când un minim bun simț le-ar recomanda să recupereze, în sfârșit, marea, adevărata tradiție europeană, precreștină și creștină, în primul rând. Nu sunt atât de naiv încât să mă opun unei asemenea situații de fapt. Vorba națională: „Asta e!” Fiecare face exact ce pofteste cu singura lui viață, cu mintea și cu sufletul lui. Personal mă simt deranjat de altceva.

Barbarii intelectuali din România de astăzi, adică, intelectualii lipsiți de orice apetit spiritual, își permit să judece oameni, cărți, teme, domenii fără a avea nu numai competența, dar nici măcar „organul” necesar să o facă. Când nu ai nicio fărâmbă de cultură filosofică reală, nu judeca, domnule barbar intelectual, o carte de filosofie. Când nu ai o fărâmbă de cultură teologică nu judeca, domnule barbar intelectual, o carte de teologie și nu pune eticheta de „integrist” pe fruntea unui om doar pentru că dumneata ești complet, dar complet, pe dinafară. Când nu ai pic de cultură clasică nu judeca, domnule barbar intelectual, o carte despre cultura clasică și când nu ai decât un pospai de cultură politică, abține-te să-ți dai cu părerea asupra unei cărți de filosofie politică. Dacă organul „spiritual” îți lipsește cu desăvârșire nu pretinde, domnule barbar intelectual, că spiritul este echivalent cu maculatura culturală, iar aceasta cu lingvistica generală. Nu spiritul e de vină că

există, ci mintea ta nu-l simte pentru că e bolnavă. Cam așa s-ar cuveni să vorbim personajului cu pricina, dacă el ar putea pricepe. Totuși, el nu va putea pricepe și noi degeaba ne vom da de ceasul morții.

O teribilă prejudecată fixează, iarăși, semnul identității între cultură și inteligență. Și pe bună dreptate ne putem întreba: oare nu oamenii inteligenți sunt cei care simt nevoie să se cultive, să-și șlefuiască spiritul, să se desăvârșească? Oare un prost simte nevoia de cultură, de cultură interioară, de progres, de ameliorare spirituală? Evident că nu. Și aici e marea tragedie. Barbarul intelectual este totuna cu prostul cultivat, bibliofag și bibliograf, cu vanitosul ridicol. Există cărți pe care un țăran analfabet le-ar înțelege perfect, până la cele mai mici nuanțe, în vreme ce un barbar intelectual, îndopat cu tone de maculatură ar rămâne complet pe dinafară. De pildă, Evangheliile! Sau, fiindcă tot am pomenit-o, cartea de convorbiri între Revel și fiul său, călugărul Matthieu Ricard. Oricărui țăran inteligent, deși analfabet, aceste cărți i-ar spune ceva, i-ar vorbi într-un chip esențial și existențial. În fața unui barbar intelectual însă ele rămân mute și nepăsătoare.

Modernitatea a admis accesul proștilor în bibliotecă. De aceea nu ne mai înțelegem. De aceea ne pierdem vremea în polemici sterile și fără nicio miză autentică. Omul adevărat de cultură nu polemizează. Polemica e tot timpul stârnită de un ins care nu pricepe nimic din nimic, dar care ține să-și dea cu părerea prevalându-se de drepturile democrației. Un scandalagiu plătit sau pervers. Nu știu de unde mi-au rămas în minte câteva versuri pe care țin să le scriu în încheiere: „Vai de sufletelel nostru, / care-n loc să fie mare/ se tot cocoasă ca prostu’/ proștilor dând ascultare”. Mă gândesc că s-ar potrivi ca epitaf pe mormântul Barbarului intelectual!

Omul dezsuflețit

Mulțumesc lui Dumnezeu, nu numai, dar în special, pentru următoarele trei lucruri: pentru că mi-a îngăduit să mă nasc la Porțile Orientului și nu în altă parte; pentru că, născut la Porțile Orientului, în zodia Canaleiei, n-am avut parte de canalii în propria-mi familie; pentru că m-a ferit să ajung, conform programului impus de sistem, politehnist. Prima „binecuvântare” este o binecuvântare pozitivă. Ultimele două sunt negativ-protectoare. Don Nicolás Gómez Dávila, unul dintre cei șase, șapte semeni gânditori ai secolului XX, obișnuia să spună: „Copiii fără niciun talent trebuie îndrumați din timp spre o

carieră științifică”. Personal nu cred să existe pe lume cineva total lipsit de talent. Născutului îi este dat să nască, altfel nu s-ar fi născut. Cariera științifică este o perversiune, care, din păcate, astăzi s-a transformat în normă. Copiilor trebuie să li se descopere din timp talentul (talantul), pentru a nu fi sterilizați sufletește prin intoxicare cu „știință” brută, aseptică.

Modernitatea stă sau, mai degrabă, zace sub semnul Numărului, adică, al Cantității. Intelectualii alergici la Guénon (din păcate mă văd obligat să scriu în special pentru intelectuali) pot descoperi o „fișă clinică”, extrem de precisă, a modernității în Heidegger sau Michel Henry (ultimul, cu La Barbarie). Numărul este categoria prin care spiritul se autocastrează, în sensul că se rupe în mod tragic de ceea ce înseamnă Viață și Realitate. Toate religiile tradiționale, prin codul lor mitic și simbolic, propun în primul rând soluții existențiale sau, dacă vrem, ontologice. Religia Numărului, care este modernitatea, propune strict soluții gnoseologice artificiale, indiferente la „mesajul ontologic”. Modernitatea a sanctificat știința, identificând în ea cauza absolută a „progresului”, alt termen plictisitor, pentru că nimeni nu va fi în stare niciodată să demonstreze calitatea, „bunurile” datorite omenirii de progresul științific. Dar să nu mă pierd în sofisticării! Din punctul de vedere al omului tradițional, reprezentativ pentru Europa creștină până în secolul al XVII-lea (poate chiar al XIX-lea), știința se înscria firesc în orizontul metafizico-religios, nefiind constrânsă, ci stârnită, provocată de acesta. Când religia, ultradogmatizată, a devenit zbîr, știința nu i-a mai recunoscut tutela. Schisma a avut consecințe dezastruoase pentru amândouă. Pe de o parte, creștinismul și-a văzut anulată autoritatea asupra vieții spirituale a individului; pe de altă parte, autonomizarea vieții spirituale a dus nici mai mult nici mai puțin decât la sterilizarea ei completă. „Spiritul științific” este un nonsens, sau, cu o formulă mai atroce, este un „spirit mort”.

În ciuda „inovațiilor” modernității specia umană continuă totuși să existe într-o versiune mai mult sau mai puțin tradițională, adică evoluând în paradigma bunului simț creator. Ceea ce înseamnă că instinctul metafizico-religios a continuat să „funcționeze” la parametri normali întreținând anumite valori, transmițând anumite modele și idealuri fără de care totul s-ar prăbuși definitiv în neant. „Spiritul” științific, mortăciunea, cu alte cuvinte, n-a putut contamina decât o parte din viața spirituală a speciei. Colateral, curentul umanist s-a

menținut viu, gata de contraatac. În absența „cenzurii” religioase, acest curent a reușit să limiteze riscurile (teribile) și maleficiile spiritului științific barbar, asupra cărora nu cred că are niciun rost să insist.

Deosebirea fundamentală între un umanist și un științific se poate sintetiza prin următoarea formulă: umanistul își cultivă sufletul printr-un demers rațional, în vreme ce științificul își reneagă sistematic sufletul printr-un demers irațional. Pare absurd ceea ce spun, dat fiind că „științificitatea” presupune, cel puțin la nivelul convenției, raționalitatea cea mai pură. În realitate, științificitatea modernă nu are nicio legătură cu rațiunea, înțeleasă ca „discurs logic” (logos) zămislit de „partea intelectuală” (nous) a unui „suflet” (psyche). Ea aparține mai degrabă ilogicului, alogon, dat fiind că limbajul științific, prin caracterul său artificial și parazit, se situează aprioric în afara oricărui discurs logic, adică, în afara oricărui discurs semnificativ pe plan existențial. Spun aprioric și înțeleg „nu definitiv”. Căci știința, întrucât produsă, ea însăși, de un spirit rațional, poate fi recuperată și integrată sufletului, ființei noastre căpătând astfel un sens vital. Știința devine acceptabilă în momentul în care produce valori sufletești.

Am făcut toate aceste considerațiuni, destul de abstracte și destul de oțioase la urma urmei, pentru a pune în lumină un fenomen al societății românești recente: invazia politehnistă. Comunismul este efigia însăși a „spiritului mort”, a „spiritului științific” pur, rupt de valorile Vieții și de datele imediate ale Realității. O politică antiumanistă radicală, practică vreme de cincizeci de ani, viza popularea României cu genii necuvântătoare, capabile să producă mai multe mașini, locomotive, tractoare și combine decât toate țările capitaliste la un loc. La mijlocul anilor '70 liceele cu specific umanist au început să dispară unul câte unul și să fie înlocuite cu licee de matematică-fizică, industriale sau agricole, înființate pe bandă rulantă, prin decret. Absolvenții acestor pepiniere aveau câteva ținte, extrem de apropiate între ele: facultatea de matematică, facultatea de fizică, de chimie, medicina și politehnica. Majoritatea alegeau, din comoditate, ultima variantă, devenind ingineri în fabricile și uzinele falimentare ale unui regim funciarmente falimentar. Rodat ani și ani de zile caruselul antiumanist a impus volens nolens un nou tip de „intelectual”, politehnistul. În general, candidații la această facultate-mamut (mii de locuri anual) se recrutau fie dintre mediocrii fără vocație, fie dintre

inșii cu o anumită vocație, dar supuși unor presiuni teribile din partea anturajului. Argumentele acestuia din urmă se reduceau la două: examen relativ ușor de admitere la cele mai multe secții; asigurarea, după facultate, a unui post în oraș, fabricile și uzinele aparținând majoritar peisajului citadin. Un candidat la litere, însă, nu putea avea alt imbold, în proba teribilă a admiterii, decât vocația pentru disciplina respectivă.

Ce s-a întâmplat după '89? Uzinele producătoare, exclusiv de pierderi, au fost obligate să-și închidă porțile. Regimente întregi de ingineri s-au trezit pe drumuri. Din mers aceștia au trebuit să se readapteze noilor standarde. Emigrarea le era interzisă, pur și simplu datorită slabei lor calificări, dublată de un complex de superioritate fără leac. Îmi amintesc de cazul unui inginer auto, emigrat... în Iugoslavia, prin 1990. După proba practică (remediarea unei pane de motor) șeful garajului (simplu muncitor fără „studii superioare”) l-a angajat pe post de spălător, interzicându-i să se atingă de mașina vreunui client. Sub Ceaușescu însă inginerii se bucurau de un anumit statut. Ei au invadat acum instituțiile postcomuniste, pe de o parte, cuprinși de panica saltului în gol, pe de altă parte, simțindu-se îndrituiți să se reconvertească. Nu reprezintă ei oare „elita” țării? Să ne amintim: primul cuplu de conducători, Iliescu-Roman, nu era altceva decât un cuplu de politehniști. Cuplul primordial.

Societatea românească perpetuează mimetic modelele comuniste. În ochii bunului primitiv indigen politehnistul n-a pierdut aproape nimic din aura sa anterioară. Dimpotrivă. Noul context economic, dezastruos, îl avantajează. Nimeni nu se gândește că tocmai inflația de politehniști se află în spatele haosului. Dimpotrivă, aproape toți văd în agonicul personaj singura speranță de supraviețuire, expertul absolut, specialistul providențial. Omul-masă continuă să parieze pe geniul politehnistului, menținându-l pe postul de „intelectual”, post ocupat în mod fraudulos sub regimul comunist. Și asta în absolut toate domeniile. După stalinistul Brucan cea mai ascultată Pythie națională pare a fi, și nu întâmplător, politehnistul Cristian Tudor Popescu. Să fie acestea singurele oferte credibile și ale intelighenției românești? Se pare că da.

Alegerile din 2000 au opus două tabere: tabăra inginerilor contra taberei lăutarilor. Electoratul nu pare să dea doi bani pe intelectualii autentici ai României, relegându-i, din varii motive,

într-un fel de ghetou al ciumașilor. Și totuși, cum se poate să nu vezi deosebirea, pentru a nu cita decât două exemple, dintre un Alexandru Paleologu, și un Ion Iliescu, dintre Cineva și Nimeni, dintre un Om însuflețit și unul dezsuflețit? În condițiile în care deocamdată România nu dispune de o clasă politică serioasă (abia generațiile școlite temeinic în Occident o vor alcătui, dacă se vor mai întoarce pe plaiurile lor natale), umaniștii mi se par cei mai calificați, prin tipul lor de formație, să dea repere pentru bunul mers al societății, ori, mai bine zis, pentru scoaterea societății din marasmul politehnicrat. Platon și Heidegger te plasează direct în epicentrul sferei politice; nu și manualul de rezistență a materialelor. Evident, îngroș puțin lucrurile. Un absolvent de Politehnică va fi dat cu nasul à ses heures și prin Platon, și prin Heidegger. Dar numai incidental și fără urme, cu efecte pur ridicole. De fapt, aici se află marea primejdie: politehnistul care a deschis o traducere din Platon între două partide de table se consideră oricând apt să conferențieze despre Platon, de ce nu, chiar la Collège de France. Cu o asemenea competență aprioric legitimată a conduce țara devine un exercițiu de banală „șurubăială” prin carburatorul propriului autoturism. Mă grăbesc să recunosc că afirmațiile de mai sus nedreptățesc două categorii de politehniști: pe convertiți, adică, pe cei care, la un moment dat, după ce s-au văzut siliți să intre pe făgașul unei cariere nepotrivite, s-au întors la pasiunea lor autentică (literatură, filosofie, teologie etc); și pe neconvertiți, adică, pe inginerii din vocație, care continuă să-și practice meseria chiar și în condițiile vitrege de astăzi.

Renunț să schițez „portretul” moral și psihologic al acestei categorii, din rațiuni de igienă mintală. Mă limitez să trimit cititorul la figura-tip: Ion Iliescu, „șurubarul” de serviciu al națiunii politehnicate. Sau la oricare altă figură-tip din parlamentul actual al României (80% politehniști, 19% lăutari, 1% fumiști). Acapararea puterii de către acești parveniți se datorează și emigrării adevăratei elite în Occident (de ordinul sutelor de mii). Mi-e frică deci că și peste treizeci de ani cultul și atât de înțeleptul popor român își va desemna conducătorii tot din tagma inginerilor de pripas. Umaniștii, huiduiți și fără simbrerie, vor bea năut și se vor sinucide estetic cu lacrimile murdare de pe fundul paharului.

Paris, 14 decembrie 2000

Treptele purificării

Exorcizarea

De zece ani de zile asistăm la un „proces” funest de congelare a mentalității staliniste în sânul Bisericii ortodoxe române. Structura acestei instituții – la fel de compromisă, sub regimul comunist, ca și armata – favorizează lichelismul, carierismul și incultura, integristul primar, obediența lumească și patriarhalismul desuet, dând, compensativ, o vagă senzație de securitate lumpen-proletariatului rezidual. Biserica ortodoxă română și-a cerut iertare, colectiv și impersonal, prin întâistătătorii ei, pentru plecăciunile în fața Mamonei din ultimii cincizeci de ani, adică pentru colaborarea cu un regim ateu de exterminare. Iertarea însă nu se poate obține decât în urma unui gest sincer de reconvertire la adevăratele valori creștine. A-ți cere iertare doar pentru a continua liniștit să pescuiești în apele tulburi ale istoriei e pur și simplu o blasfemie. Trebuie să dovedești celor cărora le-ai cerut iertarea că o meriți, că ființa ta actuală s-a modificat esențial în raport cu ființa ta pângărită de până acum. Un om al Bisericii nu se poate juca de-a v-ați ascunselea cu asemenea chestiuni! Realitatea contrazice flagrant așteptările noastre. Da, există pe ici pe colo câte un mitropolit marcat profund de duhul convertirii, câte un episcop căruia îi săruți cu dragoste mâna, nu doar crucea de la piept, câte un preot care-și merită cu prisosință numele de slujitor al lui Cristos, dar aceștia sunt, după mine, excepțiile. E o bucurie că există, o sută, două sute, o mie, dar în același timp mă întreb cu îngrijorare: „Și ceilalți, de ce nu-i urmează?” Mi s-ar putea răspunde că în Biserică lucrurile stau nici mai bine, dar nici mai rău decât în celelalte instituții, ale Statului. Această întâmpinare mi s-ar părea cel puțin iresponsabilă. Oamenii Bisericii, investiți cu harul Duhului Sfânt, nu pot fi judecați după criteriile lumești și nu pot fi măsurați sau comparați după măsuri profane. De la ei exigențele sunt maxime. Altfel n-aveau decât să se fi făcut negustori sau parlamentari! Au ales de bunăvoie și nesiliți de nimeni calea urmării lui Iisus Cristos, după modelul Iisus Cristos trebuie măsurați și cântăriți. Pentru creștini laxismul nu poate fi o virtute. El favorizează prostia, lașitatea, colaboraționismul, delațiunea.

Societatea românească post-comunistă n-a eliminat încă din sufletul ei nocivul complex al culpabilității generalizate. Și totuși, lucrurile sunt limpezi, ajunge să ai un strop de curaj ca să le privești în față. Am îngăduit teroarea organizată, am participat pasiv la întreținerea unui regim criminal. Am suportat câinește foamea și

frigul, fără să ne revoltăm decât în ultima clipă. Dar am trecut totuși printr-o revoluție. Decembrie '89 rămâne un moment haric, al rebotezării, al repunificării întregii noastre ființe. Cine a trăit astfel acel moment, adică, cine a trăit efectiv convertirea sau, precum cei foarte tineri, trezirea din coșmar, nu mai are de ce să se simtă culpabil. Un convertit sau un trezit la viață vede lumea cu ochii curățați, cu fața îngerească. Și făptuiește ori se comportă ca atare, ca un om cu față îngerească.

În realitate, un anumit segment al poporului român, cel cu adevărat culpabil, aștepta o judecată, iar judecata n-a venit. Sau, ea a venit, absurd, doar pentru O MIE PATRU SUTE de nevinovați, de convertiți, de abia treziți la lumină. Cine-și mai amintește acest lucru cumplit, care ar trebui să ne dea fiori prin șira spinării, că O MIE PATRU SUTE de nevinovați și-au găsit moartea în decembrie 1989 și că această moarte (în realitate, un asasinat politic) nu numai că nu a fost în niciun fel onorată de supraviețuitori, dar a fost sistematic profanată, sistematic murdărită vreme de unsprezece ani de zile!? Din păcate, ca mai totdeauna, Biserica a urmat servilă toanele pseudoistoriei și ale pseudopoporului reintrând în hora compromisurilor. O atmosferă râncedă domnește încă în multe din cotloanele sale.

Scriu aceste rânduri din nevoia de a exorciza o decepție și din dorința de a vedea cât mai repede vindecată o rană. Dacă lucrurile nu se vor curăți dinlăuntru și cât mai repede nu văd ce-ar împiedica, în doar câteva decenii, transformarea „Bisericii strămoșești” într-un fel de iarmaroc sau bazar apocaliptic, având ca emblemă secera și ciocanul, iar ca patron, pe venerabilul Parpangel. Oamenii au nevoie de Dumnezeu, dar ca să ajungi să i te rogi lui Dumnezeu nu-ți trebuie numai coate bine șlefuite și genunchi încercați, ci și un dram de minte și de bună cuviință.

Problema cea mai spinoasă cu care se confruntă, sau mai precis, ar trebui să se confrunte BOR este colaboraționismul. Mărturisirea colaborării cu un regim ateu, opus visceral Evangheliei lui Cristos ar dovedi că întâi stătătorii noștri au conservat undeva, în adâncul conștiinței lor, un strop de credință autentică, menită să ne împrăspăteze tuturor viața spirituală, din rădăcină. Nimeni nu uită zecile de mii de victime, de martiri adevărați (și mă mir că preoții tac și în această privință) cu care ortodoxia a plătit prețul demnității în

ultimele cinci decenii. Nimeni nu uită represiunile la care am fost supuși cu toții, interdicțiile, călușul pus în gură, amenințările și consecințele unui gest de minimă libertate religioasă. Dar tocmai pentru că nu putem uita aceste lucruri, nu putem admite ca astăzi să le vedem bagatelizate, desconsiderate de atitudinea rușinoasă a unei părți din clerul și din sinodul nostru. Neasumarea vinei, eschivarea responsabilității nu numai că nu cinstește, dar batjocorește, o dată în plus, suferințele și martiriul acelor credincioși și preoți din BOR care, la vremea lor, n-au admis să facă nicio concesie Mamonei, în numele lui Iisus și al Bisericii sale.

Sinodul preferă ascunderea puerilă după deget unei mărturisiri cinstite și demne. În felul acesta gestul, unic, al mitropolitului Nicolae își pierde orice consistență, orice efect exemplar, devenind excepția nefirească de la regula tăcerii mormântale. Dar, iubiți părinți, cu toții știm că ați colaborat și, colaborând, ați întinat Biserica pe care pretindeți că o cârmuiți. Nu e un secret pentru nimeni că v-ați plimbat sutanele prin locuri bântuite de duhuri necinstite, că v-ați pus bine cu dracul, ca să treceți puntea (chiar dacă sub ea nu mai curgea demult niciun fir de apă). Nu aveți nicio taină de ținut sub obroc. Adevărul se știe, e universal cunoscut și, cu toate acestea, nimeni nu v-a pus la zid până acum. Nimeni n-a luat cu asalt dealul Mitropoliei, ca să vă jupoaie, nimeni nu v-a cerut demisia. Ce vă împiedică atunci să vă spovediți pentru toate lucrurile acestea, adică să le recunoașteți public și individual, să vă cereți creștinește iertare, nici măcar de dragul credincioșilor, ci pur și simplu din iubire față de Iisus Cristos și față de martirii Săi recentți, pe care unii dintre Dvstră poate i-ați și cunoscut?

La ce bun acest bâlci lamentabil? Ateii se vor asmuți și mai feroce împotriva Bisericii; securiștii, cu adevărat plini de păcate, își vor freca palmele plini de satisfacție; activiștii vor continua să vă bată concesiv pe umăr, făcându-vă complice cu ochiul și lărgindu-și gura până la urechi; creștinii din Occident vor schimba compasiunea pentru victime în dispreț față de colaboraționiști; credincioșii, ca mine, ca alții, vom începe ușor ușor să ne săturăm de această penibilă situație și ne vom pierde nu doar respectul, dar și dorința de a mai intra într-o biserică unde vi se pronunță numele. Oare asta doriți să se întâmple? Oare nu ajunge cât timp am pierdut, câtă suferință am acumulat în ultimele decenii? Ne mai trebuie o revoluție, încă o grămadă de morți nevinovați, ca să deprindem reflexele minimei demnități? Sunt convins

că nu pe ocolite și nici pe ascuns se intră în Împărăția cerurilor. Și mai sunt convins, iubiți părinți, că martirii se roagă pentru sănătatea morală a Bisericii lor.

Situația de astăzi nu e unică în istoria creștinismului. Fiecare persecuție era urmată, până la începutul secolului al IV-lea, de mari tensiuni între rezistenți și lapsi, între curajoși și mai puțin curajoși. Unii exagerau prin intoleranță, ceilalți, prin laxism. Nu e cazul să intru în amănunte istorice, dar poate n-ar strica o recitare atentă și asumată măcar a Epistolelor lui Ciprian, un episcop destul de precaut în timpul primului val de persecuții (a stat retras departe de comunitatea cartagineză terorizată), dar care s-a revanșat mai apoi, sfârșindu-și zilele ca martir. Din epistolele sale reies clar două lucruri, la care se cuvine să medităm cu atenție. În primul rând, Ciprian, deși absent din mijlocul fidelilor supuși torturii, nu ține partea lapsilor, adică a celor care au preferat să apostazieze din slăbiciune și să participe la cultul imperial. Dimpotrivă, din exilul său autoimpus, el le prescrie acestora o perioadă obligatorie de pocăință, urmată de o abluțiune, un fel de semibotez, pentru ștergerea păcatului de a fi căzut în cursa diavolului. Abluțiunea putea fi echivalată cu o scrisoare „de recomandare” din partea unui martir (scrisă înaintea execuției), dar pocăința trebuia să fie pocăință. Aici nu încăpea absolut nicio discuție. Altfel, apropierea de trupul lui Iisus, renegat prin colaboraționism, devenea blasfemie. În al doilea rând, Ciprian are o venerație imensă și autentică, nu încapă îndoială, pentru martirii din comunitatea sa. Primul gest pe care-l face imediat după încetarea persecuției și a revenirii printre ai săi este rânduirea unei slujbe de pomenire a memoriei acestora. Raportarea la exemplul martirilor revine mereu și mereu în Epistolele sale (și nu numai în epistole) ca un laimotiv, ca o mângiere. El, nevrednicul episcop, deși n-a fost la înălțimea lor, din rațiuni mai mult sau mai puțin justificate, se face ecoul sacrificiului lor, sacrificiu pe care-și întemeiază, de fapt, lucrarea pastorală. De ce onestitatea acestui episcop din secolul al III-lea n-ar avea imitatori și în rândul clerului nostru; de ce să rămână doar un caz izolat, ascuns între faldurile istoriei antice?

Discernământul

Până când pocăința și abluțiunea nu-și vor face efectele în sânul clerului, începând cu anumiți membri ai sinodului, BOR va continua să exaleze un miros apăsător. Preoții tineri vor pune din ce în ce mai ferm

la îndoială autoritatea morală a episcopilor și mitropoliților lor, laici vor mima respectul din automatism, fără nicio convingere lăuntrică; comuniștii, securiștii și ateii vor juca cu neobrăzarea cunoscută. De fapt, situația lamentabilă din multe parohii sau institute de învățământ ortodox românesc exprimă deja această carență de autoritate.

Să mă opresc la parohii. Ceea ce mă surprinde adesea, intrând într-o biserică din România (la parohia Sf. Genoveva și Sf. Paraschiva de la Paris, de pildă, lucrurile se prezintă cu totul altfel), este prostul gust strigător la cer. Din pridvor și până la altar te întâmpină o pletoră de kitschuri expuse spre a fi adorate. Primul impuls e să faci imediat stânga-mprejur și să nici nu te mai uiți în urmă. Cum s-a putut perverti într-un asemenea hal simțul sănătos al tradiției, tradiție pe care, de altminteri, niciun preot nu încetează să o invoce în toate împrejurările, pe toate drumurile, pe toate posturile de radio și televiziune? Există oare în BOR o „tradiție specială”, paralelă, ba poate chiar superioară tradiției patristice sau bizantine? Ce-ar spune un Theodor Studitul sau un Ioan Damaschinul în fața acestor bucăți de carton oribile, lăcuite și înrămate în plastic, pe care chipurile lui Iisus sau ale sfinților suportă chinurile crucificării prin antiartă. Autorii sau cei care se află la originea „icoanelor” respective ar trebui trași la răspundere și condamnați la amenzi pipărate pentru apologie a prostului gust. Și totuși, mulți preoți nu numai că nu iau nicio măsură de reprimare a flagelului, dar își procură cu mare zel și pe sume frumușele „odoarele” respective, stimulând iresponsabil pocirea locașurilor de cult. Fenomenul mi se pare cu atât mai inexplicabil cu cât în România există încă, mulțumesc lui Dumnezeu, iconari extraordinari, oameni plini de har și de talent, știuți de ierarhia BOR. De ce acești oameni nu sunt consultați de fiecare dată când se aranjează o biserică; de ce nu se apelează la priceperea lor atunci când se împodobește o catapeteasmă, un naos, un pridvor? De ce există acești oameni, de ce își investesc talentul, pentru ca noi să continuăm să ne închinăm idolilor de plastic și carton?

Cântarea liturgică nu e nici ea mai presus în multe biserici. Evident, nu pot pretinde ca peste tot în România să existe o corală precum cea de la Stavropoleos, creată de mai bine de zece ani, șlefuită cu mîgală, antrenată, exersată, într-un cuvânt (poate nepotrivit contextului) profesionistă. Cântarea bizantină se învață printr-o enormă investiție de talent și de timp. Dar măcar cântarea reformată,

modernizată ar putea fi ameliorată în toate bisericile. E un soi de blegeală în stilul ortodox de a cânta liturgia, încât te întrebi cum de nu ațipesc oamenii în genunchi (unii chiar ațipesc). Ajunge să asculți, în unele biserici, un „Doamne miluiește” îngălat timp de patru ceasuri consecutiv, ca să dai fie în ateism, fie în alcoolism. Îmi vine greu să spun ce resimt ascultând sau „participând” la o slujbă desfășurată în asemenea parametri. O săptămână întreagă nu-ți ajunge ca să te cureți, să-și limpezești sufletul și să-ți refaci curajul pentru a recidiva.

În plus, am observat cu stupoare, tot mai mulți preoți au luat inițiativa de a instala în afara bisericilor stații de amplificare, obligându-te astfel să le asculți slujbele și cântările direct de la birou (în cel mai nobil caz). Unde s-a mai pomenit așa ceva? Liturgia devenită bâlci la drumul mare, spectacol pentru toată lumea! Atunci prin ce se mai deosebește lăcașul sacru, de cult, care este biserica, de spațiul profan? Acești preoți ar trebui să iasă din altar în timpul unei slujbe „megafonice” și să se uite câteva minute la persoanele din exterior, care inhalează involuntar cuvintele sacre: unul vociferează comentând cu năduf un meci de fotbal, altul înjură de mama focului, altul mănâncă semințe, altul se ceartă cu nevasta, altul trece nepăsător, altul e deranjat. Totul, în mijlocul acestui „sos” liturgic servit pe tavă cu bune intenții, nu mă îndoiesc, dar cu efecte stranii. Prin practică respectivă, în contradicție flagrantă cu spiritul tradiției și absolut necanonică, nu numai că se încalcă libertatea inșilor care nu sunt ortodocși sau nici măcar creștini, dar se profanează Cuvântul însuși al lui Dumnezeu. E ca și cum sfânta liturghie ar fi aruncată peste gard, în urechile oricui. În acest caz, de anulare a graniței firești dintre sacru și profan, nu înțeleg de ce trebuie să ne mai deplasăm noi până la Dumnezeu, dacă Dumnezeu tot intră singur pe ușă ori pe fereastră?

Pe urmă, aș fi foarte bucuros dacă măcar o dată pe lună aș avea parte de o predică demnă de obrazul ortodoxiei și de tradiția patristică. Din păcate, mai toate predicile de calibru mi-a fost dat să le aud în biserici catolice și în temple protestante. Cuvântările majorității preoților ortodocși pe care i-am ascultat până acum fie sunt râncede, fie nu miros a nimic. O limbă de lemn mânuită adesea cu ridicolă vehemență, citate de lemn interpretate după o hermeneutică de lemn, fraze înșăilate după rețete de seminar, de cazarmă stătută. Transcrieți o asemenea cuvântare, puneți-o lângă o cuvântare a unui ofițer comunist și veți rămâne stupefiați de similitudini. Parcă ar fi extrasă

din paginile României mari. De fapt, dacă stăm și ne gândim bine, Vadim Tudor nu-i decât sinteza perfectă între ortodoxismul pășunist, foarte prezent pe meleagurile mioritice, și triumfalismul cazon de sorginte sovietică. Cu o asemenea campanie involuntară pro patria, organizată de preoți, să ne mai mirăm că peste câțiva ani vom deveni primul popor ortodox din Est cârmuit de un bezmetic baptist?

Reforma ortodoxă trebuie începută din sânul însuși al „cadrelor” Bisericii. Laicii pot contribui într-o oarecare măsură, dar nu decisiv. Poate doar pe post de „consilieri” fantomă, de „eminente cenușii” în dosul patrafirului. Îmi vine greu să-mi imaginez cum ar putea arăta un Luther pe plaiurile dâmbovițene. Cert este însă că o asemenea apariție riscă oricând să fie provocată de situația descrisă mai sus. Congelarea nu face decât să prelungească o criză, nu să o rezolve. Dar congelarea a devenit aproape a doua natură a BOR. Aproape nimic nu mișcă, aproape nimic nu respiră normal, aproape nimic nu palpită. Tradiționalismul fals veștejește tot ce întâlnește-n cale, înăbușind în primul rând adevăratul spirit tradițional, autentică tradiție a Bisericii.

Cum se face că, la începutul mileniului al III-lea, creștinii ortodocși români gândesc în aceleași scheme de pe vremea lui Petru Movilă? Cum e posibil ca în plină epocă informațională și pluridisciplinară, discursurile lor să aibă același iz de acum două sute de ani, învârtindu-se în jurul acelorași teme prăfuite ca pe vremea împăratului Iustinian fără nicio legătură cu realitatea spirituală de astăzi? Cum e posibil ca de mai bine de un secol discursul teologic să nu se fi împrosătat cu nicio iotă!? Același ambalaj mioritic, actualizat ridicol la nivelul locuțiunilor adverbiale sau prepoziționale. Cum e posibil să existe două limbi române, una de uz bisericesc și alta de uz cotidian într-o țară demult culturalizată (vorba vine)? Cum e posibil ca în mileniul III să se folosească încă, pentru liturghie și pentru lecturi private, zeci de traduceri incompreensibile datând, unele, de la jumătatea secolului al XVIII-lea sau chiar mai devreme? În sfârșit, cum e posibil să acceptăm aceste lucruri fără să reacționăm, fără să crâcnim, consolându-ne cu blestemata formula „sacrosanctă”: „Asta e situația, nu noi suntem cei care vom schimba ceva”? Sau și mai trist: „Nu putem schimba rânduiala Biserici după toane!”

Am spus-o de la început, exigențele în cazul oamenilor Biserici nu pot fi decât maxime. Aici nu încap distincția, cel puțin la nivelul

activării harului, între vrednic și nevrednic, între bun și mediocru. Harul operează la fel peste tot în Biserică. Dar harul nu trece peste decizia omenească. Prin urmare, el mai trebuie și lăsat să opereze, mai trebuie și invitat, chemat, ademenit, rugat să opereze, poftit. Și apoi, el nu se ocupă neapărat de codul bunelor maniere, de greaca veche sau de lingvistică, de ecdotică sau de estetică. De aceste lucruri, elementare dar fundamentale, se pot ocupa și simplii muritori de la Institutele de teologie. Ajunge să se ocupe, atât.

BOR nu are decât de câștigat dintr-o reformă reală și sinceră, dintr-o reconvertire profundă la spiritul evanghelic, prin tradiție, prin acea tradiție autentică, a Părinților, nu prin tradiția kitsch, naționalist-mioritică, invocată pe toate drumurile din comoditate și analfabetism. România nu are decât de câștigat de pe urma unei asemenea reforme a Bisericii sale majoritare. Întârzierea gestului decisiv va grăbi procesul descompunerii, făcându-l poate ireversibil. Degeaba vom destaliniza instituțiile Statului, degeaba vom destaliniza industria și agricultura, degeaba vom destaliniza universitățile și cultura, dacă nu ne vom destaliniza mai întâi mințile și sufletele. Dacă nu-L vom destaliniza mai întâi pe Iisus, care e lăsat să putrezească lent, cu vinovată inconștiență, în mințile și sufletele noastre.

Speranța

Unul din fenomenele cele mai interesante, pe plan spiritual, din ultimii ani, în România, este fără îndoială reintrarea laicilor în viața activă a Bisericii. O comunitate creștină nu se definește numai prin calitate, prin virtuțile ori, invers, prin metehnele și cusururile clerului, ale „funcționarilor divini”, ci și, sau poate în primul rând, prin calitățile și metehnele masei de credincioși care încheagă trupul vizibil al ecclesiei. De aceea, zic eu, merită cu prisosință să diagnosticăm starea de sănătate a acestei categorii abia dezmoșțită, abia ieșită din „veghea” bicsnică la care a fost condamnată, sau la care s-a lăsat condamnată, vreme de aproape o jumătate de secol. Resurecția laicului reprezintă, după mine, speranța majoră a BOR. În a treia parte a articolului de față doresc să insist pe acest motiv de speranță.

Termenul „laic” desemnează, în literatura patristică, pe credinciosul care nu este îndrituit să officieze taina liturghiei. El își definește așadar sfera semantică în raport cu un alt termen religios, diferența dintre laic și sacerdot nefiind una de esență, ci pur și simplu de competență. Sacerdotul ar putea fi definit ca un laic trecut în tagma

„profesioniștilor”, fapt acceptat ca perfect normal de un Ioan Gură de Aur, de pildă, pentru care fiecare laic poartă interior, neafîșat public, dar ferm, calitățile spirituale, duhovnicești ale preoției. Iisus însuși, apostolii, „diaconii” din prima generație și din cele câteva următoare (puține la număr) n-au „evoluat” în cadrele unui creștinism ierarhizat pe criterii administrative sau autoritative. Autoritate, în aceste prime comunități creștine, până la sfârșitul secolului al II-lea, aveau tocmai laicii posesori ai unei harisme speciale, cum ar fi harisma profeției sau a didascaliei. De fapt, în cazul de față dihotomia cleric-laic nu-și găsește nicio justificare.

În Didahia celor doisprezece apostoli, scriere de la sfârșitul secolului I, e propusă o ierarhie foarte sugestivă în acest sens, care distruge imaginea „tradițional” ecleziocrată, cu care suntem astăzi obișnuiți: profeții sunt menționați aici de cincisprezece ori, apostolii și didascalii harismatici de trei ori, în vreme ce episcopii și diaconii nu apar decât o singură dată (15; 1 – 2). Aceasta înseamnă că ierarhia acceptată de primele comunități se stabilește în raport cu o exigență strict spirituală și eleuterică. Expresia socială, liturgică și culturală a creștinismului original este expresia libertății totale a omului religios în raport cu servituțile impuse de canonul secular-superstițios. Iisus inaugurează, de fapt, epoca laicatului sfânt, transmițându-ne prin mesajul evangheliilor rețeta unei autentice și pozitive „autarkei” spirituale. Creștinul-laic devine preot, agent al eucharistiei, prin slujirea permanentă a Dumnezeuului Cel Viu, manifestată concret prin credință, iubire, curaj, rugăciune, post, milostivire. Raportul de „forțe” se modifică așadar radical, calitățile, constrângerile (liber asumate) și exigențele individului (persoanei) prevalând dintr-odată asupra ritualismelor și exigențelor de grup. Un asemenea mod, autentic, de a trăi creștinismul (ca pe o permanentă celebrare a libertății interioare cu fața spre Iisus), deși proiectat în cadrele universalului, rămâne totuși un fapt excepțional, atașat unor biografii excepționale, ca de pildă, ale martirilor sau misticilor „revoluționari”.

Nimic mai fals și mai nociv așadar decât parcelarea idealului de viață creștin. Logica paradoxală, și de o toleranță maximă, a crucii anulează logica intolerant păgână a supunerii la canoane birocratice. Păgânismul (antic sau modern) e birocrație, socoteală de-acasă, prejudecată ce sabotează harul, în vreme ce evanghelia deschisă de Iisus pe cruce e nebunie curată, speranță nelimitată, sfruntare dusă

până-n pânzele albe, cu alte cuvinte, silă organică de contabilitate și birocrație. A trage linie între tagma clerului și „turma” credincioșilor înseamnă a judeca strict contabilicește, a ne substitui harului și a-l schimonosi după toanele noastre mic lumești. Iar Biserica fără har e ca o casă lipsită de aer, în care nu pot viețui decât momâi cu chip de om. De frica ereziilor sau numai de frica lui însuși (cine poate ști?) clerul riscă să blocheze toate intrările Bisericii, izgonind astfel odată cu primejdia contaminării și suflul revigorant al harului. Când preoții blochează astfel orice cale de acces către Trupul viu al lui Iisus, laicii sunt chemați să intervină direct și fără complexe, să deschidă larg ușile templului și să spargă ferestrele cu „piatra neținută de nicio mână” (Daniel 2).

Laic nu înseamnă așadar „necredincios”, după inculta modă franțuzească. Laici suntem, dimpotrivă, toți cei care ne reclamăm de la Simbolul credinței creștine, fără armura odăjdiilor, prerogativelor și îndatoririlor preoțești. Biserica ortodoxă română a fost, în ultimii cincizeci de ani, un soi de partid al compromisului, alcătuit exclusiv din preoți și călugări. Spunând acest lucru mă grăbesc să invoc, o dată în plus, jertfa miilor de martiri în adevăratul sens al cuvântului, recrutați atât dintre preoți și călugări, dar mai ales dintre laici, pe care ortodoxia românească i-a oferit spre slava lui Iisus. Înghețată în structura ei semilumească și neavând alt scop imediat decât conservarea cultului exterior tradițional, BOR a uitat aproape de existența masivă a mirenilor, așa cum părea să fi uitat aproape de existența unor suflete, jupuite, în spatele trupurilor de carne și os ale credincioșilor ei. Perioada interbelică dăduse un număr important de teologi laici, printre care m-aș mulțumi să-i citez pe Nichifor Crainic, Nae Ionescu, Teodor M. Popescu, Alexandru Elian, Mircea Vulcănescu sau Mircea Eliade. Comunismul a dat o lovitură teribilă acestei componente a Bisericii, desființând-o practic pentru o bună bucată de vreme. Clericalizarea teologiei ortodoxe românești se află la originea provincializării și, de ce să n-o spunem, a sterilității sale pe plan social și nu numai. O barieră de netrecut a despărțit vreme de câteva decenii tabăra teologilor „profesioniști”, adăpostiți în cazemata ușor ridicolă a „tradiției” multiseculare, de tabăra „amatorilor” lăsați de izbeliște în val-vârtejul veacului ateu. Evident, o redutabilă trupă de sacrificiu, a „călugărilor forestieri” (cum îi numea părintele Scrima), a fost mereu în contact cu o parte (nu cea mai elocventă) a laicatului sub Ceaușescu.

Intellectualii însă, elevii, studenții, proletariatul proaspăt urbanizat și complet dezorientat au rămas în afara preocupărilor reale și sfinte ale Bisericii, timorată ea însăși de netrebnicia vremurilor. Teologia oficială simte, vorbește și se comportă călugărește. Adică, simte, vorbește și se comportă ca și cum ceilalți creștini, normali, aparținând lumii de toate zilele nici n-ar exista sau n-ar avea dreptul să existe. De aici, o întreagă serie de complexe și stângăcii, de rateuri de comunicare.

Provincialismul teologiei clericale/călugărești se manifestă printr-o anumită aroganță, printr-o țăfnă antipatică la adresa autsailerilor, adică, a acelor inși care îndrăznesc, de pe o poziție creștină asumată în cadrul formelor laice, să provoace o schimbare benefică, altfel spus, o revenire a lucrurilor mai aproape de normalitate. Componenta laică se conturează însă nu ca o provocare, ci și ca o reală speranță, ca o modalitate complementară de exersare a credinței, capabilă să atragă spre ea și partea bună, încă neputrezită de funcționarism și rutină a clerului „profesionist”.

O astfel de conștientizare poate avea consecințe dintre cele mai benefice, atât în ce privește atitudinea „profesioniștilor” sacrali față de menirea laicilor în Biserica lui Cristos, cât și în ce privește atitudinea acestora din urmă față de cler, pe de o parte, și față de ateismul ambiental, pe de altă parte. Mărturisitori curajoși, cultivați, inteligenți, „urbani”, vorba unuia dintre dâșii, precum Virgil Nemoianu, Andrei Pleșu, Sorin Dumitrescu, Horia Roman Patapievici, Dan Ciachir, Anca Manolescu, Teodor Baconsky, sau foarte tinerii Cristian Gașpar, Constantin Jinga, Marius Lazurcă (cu siguranță lista se poate mult îmbogăți) reprezintă deja o garnitură solidă, pe care ortodoxia românească se cuvine a o recunoaște ca atare. Această specie, pe cale de subțiere dacă nu chiar de dispariție în Occident, cunoaște o adevărată recrudescență într-o țară multă vreme ținută sub cizma ateismului militant. Lucrul ar trebui să ne bucure și să ne stimuleze. Blocați în orizontul meschin al materialismului și mercantilismului modern o parte dintre concetățenii noștri uită că atenția excesivă acordată confortului exterior poate crea derapaje puternice la nivel psihic, derapaje pe care societățile occidentale, ajunse la limita sațietății materiale, le înregistrează de câteva decenii. Lecția laicității echilibrate, evoluând între o credință fermă și o toleranță smerită aceasta este: găsirea unui modus vivendi fertil din punct de vedere spiritual, a unui interval elastic între cer și pământ, în

care sufletul să se simtă liber a-și construi fără scrâșnire sălaș pentru viața de aici și pentru cea de dincolo.

Despre câteva maladii spirituale

Pe vremea lui Ceaușescu fiecare vânzătoare de aprozar și fiecare hăcuior de porci de la abator aveau, în ochii concetățenilor lor, aură de miniștri. Vânzătoarea respectivă ținea la cheremul ei o întreagă clientelă de muritori de foame, cu o jumătate de kilogram de cartofi sau pur și simplu cu un castravete pipernicit. Hăcuiorul lega și dezlega familii, binecuvânta sau năruia căsătorii, facilita sau refuza botezuri. La fel stăteau lucrurile cu majoritatea oamenilor muncii socialiste. Șoferul de autobuz te „îmbarca” dacă avea chef și te lăsa în stație dacă nu avea chef; chelnerul îți servea bucată de adidas în sos de blide proaspăt spălate numai dacă-i plăcea de mutra ta și dacă te dovedeai vierme răbdător și cu promisiuni de bacșiș. Polițistul nu te băga la pârnaie, „nu pentru că nu ai fi meritat-o din plin”, ci pentru că, milostiv, îți făcea o concesie. Nu are rost să continui lista. Profesorii, pare-se, erau cei mai frustrați, deoarece partidul le interzicea să lase repetenți. Prin urmare, ei nu aveau cu ce șantaja nici pe vânzătoarea de la aprozar, nici pe nenea de la abator, nici pe tovarășul polițist. Soarta lor a fost din cele mai crude și neomenoase sub regimul când toți, fără excepție, vă mai aduceți oare aminte? eram proprietari, producători și beneficiari.

Demagogia aceasta pe care o credeam spoială se află la originea unui reflex devenit deja congenital, aș spune, la poporul român, și pe care l-am putea boteza „reflexul hatârului” sau „arta hatârului”. „Arta” respectivă, practică la scară națională, de la președinte la ultimul proletar, este un simptom de paranoia ajunsă într-un stadiu avansat. Paranoicul post-comunist român își trăiește cu o întârziere de jumătate de veac adolescența sau poate chiar copilăria.

Apropo de adolescența ținută sub obroc de comuniști, observ cu teribilă mâhnire cât de urât îmbătrânesc oamenii în România de astăzi. Bunica mea, născută odată cu secolul XX și trecută la Domnul acum șase ani de zile, a rămas pentru mine icoana însăși a Bunătății și Frumuseții, nu pentru că mi-a fost bunăică, ci pentru că întruchipa o desăvârșire – desăvârșirea vieții. Îmbătrânirea ei a fost la fel de magnifică precum îngălbenirea toamnătică a frunzelor unui castan. Sufletul ei emana firească pace nefirească, o împăcare perfectă cu sine însuși, cu lumea, cu Dumnezeu. Un bătrân este tot ce poate fi mai demn

și mai liniștitor pe lume. Sau ar trebui să fie. Dar mai ales, un bătrân este un exemplu grăitor al unui trecut viu. Iar trecutul nostru apropiat numai viu nu mi se pare că este. De aceea bătrânii autentici, exemplari, se află pe cale de dispariție în România, unde bătrânețea, mai cu seamă printre intelectuali, tinde să ajungă circ lamentabil, răbufnire de vanitate, scrâșnire isterică din dinți, paranoia multilateral-expandată. Cunosc totuși, și printre intelectuali, câțiva seniori extraordinari: pe Al. Paleologu, pe mitropolitul Nicolae, pe Monica Lovinescu și Virgil Ierunca (sper să nu se supere că îi „denunț” ca pe niște „seniori admirabili”), pe Theodor Cazaban, în preajma căruia mă simt ca-n preajma unui adevărat bunic, poate pentru că nu mi-a fost dat să-mi cunosc niciun bunic de sânge.

Dacă te uiți la acești oameni îmbătrâniți, în sens nobil, odată cu vremea lor, adică, ajunși la acea înțelepciune și împăcare senină specifică unei vârste care este a plenitudinii, și-i așezi lângă majoritatea compatrioților de 70 de ani, cu pulsuniile adolescenței încă neepuizate, înțelegi că ceva cumplit s-a întâmplat cu sufletul românilor în ultima jumătate de veac. Acest suflet, nelăsat să respire în voia sa, ghemuit în armura fricii, a nevoilor cvasi-animalice de supraviețuire, abia acum își începe creșterea. Abia acum începe să încolțească, să se burzuluiască, să ia cunoștință de sine însuși. Știu o mulțime de români ajunși deja la vârsta pensionării, care s-au născut abia acum cinci, șase ani. Oameni ajunși, biologic, la vârsta de 60 de ani, dar spiritual, la 17. Vârsta spirituală a poporului român este de 17 – 18 ani și, vreau să fiu crezut, nu-mi arde nici de calambururi, nici de paradoxuri intelectuale. La 17 ani ființa umană atinge apogeul prostiei. Adolescenții sunt teribili și simpatici pentru că sunt extraordinar de proști. Prostia și infatuarea adolescentine sunt benigne, atrăgătoare, hazoase. Al. Paleologu nu ezită să califice o asemenea infatuare drept „fermecătoare”: „La tineri infatuarea merge bine. La bătrâni este odioasă! Un tânăr neinfatuat și modest este suspect, este viitoarea lichea. Dar un tânăr nemodest și infatuat e fermecător” (Politețea ca armă, p. 131). Ce se întâmplă însă când aceste simptome, care în mod firesc aparțin vârstei biologice a adolescenței, se revelează la vârste mult mai avansate? Aspectul fermecător cu siguranță dispare, lăsând locul unui sentiment de jenă amestecat cu un altul de compătimire. Un bătrân cu pulsuni de adolescent stârnește nu doar dezgust, dar și milă, nu doar silă, dar și compasiune. Poporul român post-comunist, cu un

trup ridat, gălbejit, consumat precoce, dar cu o vârstă sufletească de protozoar, provoacă deopotrivă dezgust și compasiune. Recidivez, asta e...

Un adolescent de 17 ani este cel mai inteligent din lume, cel mai frumos din lume, cel mai bogat din lume, cel mai puternic din lume. Pe scurt, e omphalos-ul pământului. Poporul român postcomunist este cel mai inteligent popor din lume, cel mai bogat popor din lume, cel mai puternic popor din lume, deși singurul lui gând de dimineață până seara și singurul lui vis de seara până dimineața e cum să scape din propria-i țară. Compensativ, pentru că nu poate scăpa din propria țară și pentru că nu-și poate răzbuna netrebnicia, poporul român trăiește într-un soi de delirium tremens generalizat, a cărui expresie cotidiană, oficializată deja, este „practica sistematică a hatârului”: nașterea, un hatâr, educația, un hatâr, publicare unei cărți sau a unui articol într-o foaie de doi bani, un hatâr, răsplata muncii serioase, un hatâr, spovedania, un hatâr, până și moartea într-un spital mizerabil, tot un hatâr, de foarte mari proporții. De înmormântare, nici nu mai vorbim, uneori e de-a dreptul un privilegiu.

Din punct de vedere biologic cele cinci milioane de adormiți care ne fac hatârul de a ne tot deștepta (de cincizeci de ani aceiași), cu inteligența și elanul lor creator, vor dispărea ca un coșmar viu, trupesc din viețile noastre și atunci se va putea respira mai ușor. Până atunci însă va trebui să le îndurăm hatârurile. Va trebui să ne îndurăm pe noi înșine priviți cu dispreț și nătângă superioritate de niște clovni smintiți lăsați în stare de libertate. Va trebui să ne suportăm umilirea totală și să nu ne văicărim decât de neputința de a mai râde la un moment dat.

Pentru boli spirituale nu există decât leacuri spirituale. Poporul român, alcătuit și din noi înșine, și din prietenii, rudele, colegii noștri apropiați, nu din elemente abstracte și imponderabile, e un popor aproape complet infantilizat, fără putință de vindecare decât printr-un miracol divin. Un miracol divin prin care diavolul (nebunia și prostia laolaltă), oploșit în sufletelel său de paiată să fie identificat, înșfăcat și exorcizat definitiv. Până când fiecare ins care alcătuiește acest popor nu se va converti înăuntrul său, până când nu va ingenunchea pe molozul propriilor păcate comise: cu gândul, cu fapta, cu omisiunea, cu pasivitatea, cu nebăgarea în ciorbă, cu ridicatul din umeri, cu indiferența, cu neștiința, cu cele mai bune intenții, în ultimii cincizeci

de ani, nimic fundamental nu se va schimba în afara noastră. Singura renaștere adevărată este renașterea spirituală. Noii îmbogățiți, noii descurcăreți, noile „faruri călăuzitoare” (aceleași) nu sunt decât gunoaie dezsuflețite dacă nu și-au spălat inima în apa mărturisirii, a pocăinței și a iertării.

Gestul de a-ți cere iertare este un gest uman fundamental. Ca, de altfel, și gestul de a mulțumi. Deși mă tem de generalizări, îndrăznesc totuși să afirm, din proprie experiență, că oamenii se împart fundamental în două categorii: de o parte, cei care au instinctul de a mulțumi, de cealaltă parte, cei cărora le lipsește acest instinct. De o parte, cei care au instinctul de a-și cere iertare, și cei lipsiți de acest instinct. De fapt, omul civilizat nu se poate concepe în afara exersării celor două atitudini. Societatea românească post-comunistă are însă cu totul alte priorități. Cred că prioritatea numărul 1 a majorității compatrioților este afirmarea și confirmarea cu orice preț a unei autorități personale, legitime sau nu. Nu întâmplător singurii care și-au cerut iertare public, de la începutul noii istorii, pentru colaborarea cu Securitatea, au fost doi oameni bine crescuți, Alexandru Paleologu și Mitropolitul Nicolae Corneanu. Mitocanul a rămas nespovedit și va rămâne cu siguranță și nemântuit atâta vreme cât nu va realiza și el gestul de rigoare. Mitocanul, tocmai pentru că e mitocan, are convingerea că a cere iertare sau a mulțumi sunt acte de slăbiciune, de compromitere iremediabilă. Cum să cer eu, ditamai director, sau ditamai ministru, în sfârșit, cogeamitea capitalistu, scuze unor gâlme, unor angajați oareșcare? Cum să cer eu, ditamai democratul iertare unor legionari care-au putrezit în pușcăriile comuniste? Nu eu i-am arestat, nu eu i-am schingiuit, nu eu i-am lăsat să crape de foame? Cum să-mi tai singur de sub picioare craca demnității, cum să mă dau singur singurel jos de pe soclul confortabil al funcției și demnității mele? Dar tocmai asta e problema! Pentru a-ți câștiga sau conserva demnitatea, onoarea, panașul trebuie să ai capacitatea săvârșirii unui asemenea gest, oricând, în orice împrejurare, înaintea oricui. Papa de la Roma spală în fiecare an, în Joia Mare, picioarele a doisprezece credincioși (dintre cei mai umili) și făcând asta se înalță spiritualicește. Și nu lasă impresia că ar face vreun hatâr cuiva, lui Iisus Cristos, de pildă. Doar mitocanul ar privi scena cu dezgust și, dacă e catolic, n-ar mai accepta să pună piciorul într-o biserică.

A cere iertare, chiar și atunci când nu ești vinovatul principal, a

te recunoaște inferior bunătății lui Dumnezeu și a-i invoca generozitatea e cel mai extraordinar act de curaj pe care îl poate săvârși un om, dacă e om. Din păcate însă, a cere iertare nu e un hatâr, dacă ar fi unul, poporul român ar fi ieșit demult din coșmarul în care se bălăcărește de zece ani de zile.

Doamne, în numele tuturor criminalilor și a complicilor lor enumerați mai sus te rog să mă ierți și să mă judeci după imensă mila ta, și să mă cureți de păcate, pentru că am ucis, am schingiuit, am fost indiferent, necruțător de indiferent, am ridicat din umeri, am ascuns tragedia bunicilor mei și am crescut la școala complicilor, i-am recunoscut stăpâni și părinți și profesori, nu i-am contestat, nu am făcut nimic ca să mă smulg din toropeala răului și-a fricii, m-am complăcut în fiere, în sânge și rahat fără să vomit, am suportat douăzeci de ani suferința Bunicii mele fără să strig și să mă revolt, am fost un laș, un netrebnic, un bun de gură și atât, Doamne, tu, singurul care poți să-mi faci cu adevărat un hatâr, fă-mi, rogu-te, hatârul și iartă-mă și primește-mă cu sufletul senin la Judecata ta împărătească! Amin!

Cuvânt împreună...

elevilor colegiului A.T. Laurian

Iubiți prieteni.

Au trecut, iată, mai bine de unsprezece ani de când România și-a redobândit demnitatea prin sacrificiul a o mie patru sute de oameni curajoși, dintre care mulți aveau exact vârsta voastră de acum. Gestul lor are o dublă semnificație: spirituală și civică, cea de-a doua decurgând și fiind subordonată celei dintâi. Din noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989 nu încetăm să ne întrebăm cu toții cum a fost posibilă o asemenea tresărire dumnezeiască de „orgoliu” în rândul unui popor vlăguit de foame, frig și frică și dacă am meritat noi o asemenea revanșă în fața istoriei? Pentru ce s-au sacrificat tinerii noștri acum unsprezece ani? În răspunsul pe care fiecare dintre noi încercăm să-l dăm acestei întrebări se află însuși sensul adevărat și deplin al existenței noastre. Dacă azi pot să vă vorbesc despre câteva virtuți, pe care le așez la rădăcina vieții noastre personale și colective, o fac din perspectiva acestui moment inaugural, când pe tot cuprinsul țării răsună o singură frază: „Vom muri și vom fi liberi!”

Martirii au murit, am devenit noi liberi prin sacrificiul lor? Evident, în România postcomunistă se poate trăi mai bine, se poate

mânca mai gustos, se poate călători mai ușor, se poate striga mai tare, se poate intra în biserici, se poate pronunța fără opreliște numele lui Dumnezeu și așa mai departe. Se pot face o sumedenie de lucruri firești, de neimaginat însă pentru cei născuți înaintea voastră. În ce măsură aceste acte exterioare de libertate exprimă libertatea noastră profundă, libertatea noastră interioară? Despre coordonatele acestei libertăți doresc să vă vorbesc astăzi, pe scurt, sub forma expunerii unui credo alcătuit din câteva virtuți pe care le consider foarte importante pentru un ins în plină formare la început de mileniu III.

Nimic nu se poate înfăptui trainic pe lume fără acord divin, adică, fără o raportare la transcendență. Credința este tocmai această raportare a noastră, făptuitoare, drept și frumos făptuitoare, la Dumnezeu. Ea este un dat, după mine, dar un dat ce trebuie cultivat neconținut. Un om fără credință e un om lipsit de coloană vertebrală, dispus oricărui compromis, o frunză uscată în bătaia tuturor vânturilor. Credința este rădăcina cerească a ființei umane. Numai cu rădăcinile în cer putem îndura zilnic cutremurele și josniciile pământeste. Numai pentru că rădăcinile noastre ultime se află în cer pământul din noi se transfigurează și devine sau merită să devină spirit. Dar o credință neasumată rațional e o credință proastă, oarbă. De fapt, nici nu se mai poate numi credință, ci pur și simplu nebunie, nebunie clinică. Credința autentică e nebunie întru Dumnezeu, după cuvântul apostolului Pavel, împreună cu semenii. Credința fanatică (uitați-vă în jurul vostru!) e nebunie împotriva semenilor. Adevăratul credincios este cel care își interoghează zi de zi, minut de minut credința, care se pune tot timpul în discuție, în criză, care-și cercetează (și prin aceasta, împrăștează) credința fără complexe, dar, insist, cu sfioasă teamă și dragoste de Dumnezeu.

Zelatorii drepturilor omului uită ori se fac numai că uită dreptul primordial al existenței lui Dumnezeu. Sunt consternat să văd în lumea intelectualilor mai ales (a unei anumite specii de intelectuali de la noi) o atitudine de dispreț arogant față de dimensiunea spirituală a omului. Acești intelectuali prelungesc reflexele marxismului ateist intransigent, pentru care religia nu constituie o constantă a conștiinței umane, ci un drog malefic, o stratagemă de adormire a vigilenței și de seducere subversivă. Mărturia secolului XX ajunge, cred, să denunțe o asemenea atitudine drept prostie iresponsabilă. Prostie, pentru că nicio civilizație zidită pe valori religioase n-a atins nicio zecime din

dimensiunea răului comis de atei; și iresponsabilă, în același timp, pentru că acești inși au trăit pe propria lor piele efectele răului respectiv. Așadar, convingerea mea este că libertatea interioară nu se poate exercita decât prin exersarea credinței în Dumnezeu, a dreptei credințe în Dumnezeu. Pentru aceasta e necesară nu doar contactul cu oamenii Bisericii, dar și frecventarea Bibliei și autorilor creștini într-o optică deopotrivă tradițională și modernă.

A doua „virtute capitală” este cuprinsă sub numele generic de „cultură”. De fapt, este vorba mai degrabă de un întreg registru formativ, pe care eu îl văd mai amplu și mai profund decât îl vede programa școlară „laică”, imitată după programele reduționiste ale școlilor moderne occidentale. Cultura ne schițează dimensiunea orizontală a ființei. Prin ea se realizează comunicarea cu semenii noștri, prin ea ne deschidem, primind și dăruind la rândul-ne, adică ne deschidem și pătrundem în orizontul mintal și spiritual al celuilalt. Omul de cultură ideal spre care orice tânăr român ar trebui să privească, după mine, este omul de cultură interbelic. Interbelicul nu numai că a conferit culturii un ștaif cu totul aparte, inconfundabil, dar a și format un anumit ethos cultural, reperabil la ultimii săi reprezentanți, pe care se cuvine să-i cultivăm cu asiduitate: Al. Paleologu, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Mihail Șora, Ștefan Aug. Doinaș, Nicolae Balotă, Adrian Marino etc... Cultura trebuie să fie, după o expresie a lui Noica, un fel de „închidere care se deschide”, în sensul că specializarea noastră într-un anumit domeniu (specializare obligatorie, altfel riscăm să umblăm de colo colo fără niciun rost și fără niciun câpătâi) nu trebuie să se facă în detrimentul pierderii unei viziuni holistice, integratoare asupra vieții spiritului. O cultură adevărată nu e numai o cultură bogată, dar și organică, îmbinând sinergic generalul cu specializarea. Din punctul meu de vedere, un tânăr care vrea să se împlinească uman și intelectual trebuie să asimileze (repet, fără a disprețui specializarea) cât mai multe discipline, într-o ordine care ar fi aceasta: literatură, științe exacte, filosofie și teologie, sau istoria religiilor, plus, istoria artelor și cultivarea simțului muzical. Cultura teologică mi se pare esențială, din cel puțin două motive: fără ea pierdem instrumentul fundamental de înțelegere și comunicare până la urmă cu toate, absolut toate capodoperele literaturii și culturii europene (de la Homer și până la piesele lui Eugène Ionesco, de la pictura lui Leonardo până la

simfoniile sau concertele lui Mozart); prin cultura teologică transcendem viziunea strâmtă a specialistului, intrând într-o viziune mult mai amplă și mai rodnică spiritual. Întrebările esențiale pe care și le pune orice adolescent, despre sensul existenței, despre existența binelui și a răului (problema teodiceei), despre survenirea morții și despre ce se află dincolo de moarte, despre destin și despre libertate, despre iubire și despre ne iubire, despre prietenie și despre cunoaștere nu pot fi abordate, în profunzime, decât dintr-o perspectivă teologică, sau – cu o expresie a unui mare gânditor contemporan, Paul Tillich – din perspectiva întrebărilor legate de „lucrurile ultime”. Astăzi, componenta teologică a culturii omului european este din păcate din ce în ce mai ignorată. Prețul acestei ignoranțe poate fi incalculabil.

A treia virtute despre care aș dori să vă vorbesc, din păcate doar în câteva cuvinte, este „curajul”. Curajul nu e îndrăzneala ce poate ajunge până la nesimțire, nu e tupeul, aroganța, infatuarea cu atât mai puțin. Curajul este, iarăși după mine (încerc să fiu cât mai precaut cu puțință, dată fiind partea de inefabil cuprinsă în definițiile termenilor pe care-i invoc), așadar curajul este după mine capacitatea omului de a fi rațional, cugetat, demn pur și simplu, chiar și în cele mai iraționale, mai necugetate și mai nedemne împrejurări ale vieții. Așadar curajul îmi pare capacitatea de a fi consecvent unui principiu rațional și moral adaptat la fiecare împrejurare dată. Din cultivarea acestei virtuți, la nivel individual sau general se naște ceea ce numim convențional, „istorie”. Istoria e făcută exclusiv de oameni curajoși, în sensul definiției de mai sus. Ultimul act al istoriei României, Revoluția din 1989 a fost împlinit de un milion sau două de oameni tineri curajoși, dintre care o mie patru sute au fost secerați fără milă de o bandă de lași, care după ce au fost „arestați” au fost făcuți dispăruți. Orice tânăr din România, revin la ce spuneam la început, trebuie să repete zilnic în sufletul său, la nivelul conștiinței sale, jertfa semenilor săi din decembrie 1989, jertfă fără de care astăzi am avea nivelul de trai al coreenilor de nord.

Curajul merge mână în mână cu buna cuviință sau cuviința, pur și simplu. Brâncuși i-a fi spus „cumințenie”, sfântul Macarie Egipteanul, „smerenie” ș.a.m.d... Eu prefer să numesc această a patra virtute cardinală „cuviniță”, întrucât termenul conține un spectru foarte larg de semnificații secundare prin însăși simplitatea lui. Un om poate fi cel mai credincios, cel mai cult, cel mai curajos din lume, dar dacă nu are

cuviință, bună cuviință, e un neom, un rebut ontologic, un neterminat. Dacă prin credință intrăm în acord cu Dumnezeu, dacă prin cultură ne regăsim împreună cu semenii noștri pe aceeași lungime de undă sufletească și spirituală, buna cuviință merge în sensul operării unei armonii cu noi înșine. Așadar, raport religios, raport social; raport psihologic. Cuviința se hrănește din bun simț și hrănește la rândul ei buna dispoziție. Nici nu știți cât de importantă este buna dispoziție pentru viața noastră spirituală! Cultivați-o fără întrerupere, dar și fără a cădea în acel histrionism steril specific mitocanului libertin! Buna cuviință mi se pare a fi aura virtuților propuse până acum. E cea mai aristocratică, mai nobilă cu putință. Perioada în care trăim e dominată paradigmatic de proasta cuviință – ajunge să deschideți un post de televiziune românesc sau un ziar (cu excepțiile de rigoare). Uitați-vă cine conduce Academia română și pur și simplu vă trec fiorii! Uitați-vă cine conduce Ministrul culturii și vă năpădește brusc sentimentul sartrian al ființei (sau mai degrabă al neființei); inși pe care tinerii de acum 11 ani de zile au avut demnitatea și cuviința de a nu-i fi aruncat la lada de gunoi a secolului XX.

Iubiți prieteni, generația noastră, a celor pe la tâmpilele cărora au șuiert gloanțele și pe spatele cărora s-au oprit lanțurile minerești au încarnat curajul acestei țări la vremea cuvenită. Generația voastră are o misiune mult mai dificilă de împlinit: instaurarea bunei cuviinței, eliminarea definitivă a lichelelor din viața publică, însănătoșirea noastră spirituală. Numai voi, tinerii foarte tineri, adică deloc atinși de infecția comunist-ateu, puteți duce până la capăt cruciada bunului simț, care nu va avea decât învingători. Opuneți-vă din răspuțeri prostiei și aroganței post-comuniste remanentă în toate straturile societății noastre, purificați până la ultima particulă sufletele mai bătrânilor voștri, lucrând în același timp la purificare voastră înșivă prin credință și cultură.

Acest poem am dorit să vi-l spun astăzi, iubiți prieteni, în acest liceu frecventat pe vremuri de Eminescu și Iorga, de Mehedinți și Onicescu. De fapt, e un catren, care s-ar putea numi „catrenul celor patru C”: credință, cultură, curaj, cuviință, cel mai frumos catren pe care l-am scris vreodată și pe care vi-l dăruiesc din toată inima.

Botoșani, octombrie 2001

Post scriptum

Golanule, ai învins!

Autorul acestei cărți, pe alocuri poate prea tristă și prăpăstioasă, ține să precizeze că starea lui de spirit în ce privește raportul cu România (din ce în ce mai puțin pseudo) a făcut progrese notabile în ultimul timp. Departate de a se cantona într-un registru de lamentare cronică, și până la urmă sterilă, el visează deja la o prea mult amânată și binemeritată Tentație a filantropiei. Evident, revenirea valului de politicieni comuniști la cârma țării nu-i poate decât reactiva anumite pulsuni genetice. Asta nu înseamnă însă că lucrurile nu și-au intrat cât de cât în cursul lor firesc, că istoria nu și-a regăsit fâgașul după care tânjea de unsprezece ani de zile, împotriva cercului vizibil. O schimbare în zona invizibilă a ființei românești se simte categoric. Această constatare mă obligă să închei volumul de față, dacă nu cu o palinodie, măcar cu un semn de speranță. Decembrie '89 își regăsește martirii, Piața Universității își recuperează locul, nu în Memorie, ci în istorie, în viața noastră de zi cu zi, în sufletul nostru cicatrizat și împăcat. Actuala putere, ascultând timorată ritmul vremii, îngână somnambulic și vâcos: Golanule, ai învins!

Textul a fost, evident, refuzat de ziarul local, al cărui director n-a fost „destituit” decât pentru câteva ore.

Precizez, pentru filoamericanii îndârjiți, că am o enormă stimă pentru cultura americană de calitate. Dar SUA nu e un continent cultural sau spiritual monolitic, așa cum par să-l conceapă zelatorii respectivi. Tâmpenia americană (ca ingredient firesc al conglomeratului american) e tot atât de reală și săritoare în ochi precum tâmpenia românească, franceză sau boșimană.

Din păcate, frazeologia ermetic-bolovănoasă a acestei cărți sabotează, până la desființare, ideea principală. Finalmente, e ridicol să acuzi un stil de gândire pe care tu însuși îl practici conștient sau inconștient.

Aici mă detașez de prietenul H.-R. Patapievici care în splendidul eseu-pamflet Omul recent, găsește unele virtuți (toate tradiționale!) modernității. Spre deosebire de el și în consonanță cu Bernanos, Thibon, Gómez Dávila, consider modernitatea expresia unei maladii spirituale, pe care trebuie să o suportăm, să o acceptăm până la un punct, eventual să o răscumpărăm, dar în niciun caz să o curtăm cu politețe și gingășie.

Despre subiect, Jean-Marie Benoist, *Les nouveaux primaires*, Paris, 1978.

Pe care îl prețuiesc pentru talent, nu și pentru felul cum și-l folosește întotdeauna.

Cu siguranță, marele număr de credincioși, care debordează spațiul, destul de strâmt, al bisericilor noastre, se află la originea acestei practici. Totuși, instalarea microfoanelor nu poate fi decât o soluție de moment, în niciun caz definitivă. Perpetuarea și, mult mai grav, cronicizarea ei intră în contradicție cu canonul bisericesc, atrăgând după sine schimbarea ritualului liturgic. Dacă numărul creștinilor de la oraș sporește, atunci e bine să se zidească biserici pe măsură și chiar catedrale. Dar chiar și în această situație de provizorat, cu stații de radioficare, sonorul trebuie redus la minimum, pentru a ocroti misterul slujbei, iar nu a-l împrăști oriunde, desacralizându-l. Cunosc parohii unde preoții folosesc stația și când biserica e plină doar pe jumătate. Aberația a devenit reflex.

O predică nemaipomenită, despre convertirea sfintei Maria Magdalena, mi-a fost dat să ascult anul trecut, la parohia din Paris. A fost ținută de un foarte tânăr preot din Sibiu, al cărui nume îl țin sub tăcere din motive duhovnicești, și nu numai, lesne de înțeles.

Totuși, ar fi extraordinar ca nivelul teologiei noastre să fie măcar la jumătatea nivelului teologiei de pe vremea lui Iustinian (l-am citat pe Iustinian pentru că mi-e antipatic). Dar pentru cine posedă o minimă cultură patristică realitatea de azi e de-a dreptul sfidătoare. Citiți un comentariu al lui Origen sau al lui Teodoret al Cyrului, o predică a lui Augustin sau a lui Ioan Gură de Aur și intrați apoi într-o biserică din România sau din Occident. Aceeași religie, aceeași credință, aceeași tradiție, aceeași Scriptură, același Tată, Fiu și Duh Sfânt și totuși diferența e copleșitoare. Excepțiile de la regulă devin tot mai puține.

A se vedea studiul lui Teodor M. Popescu, „Primii didascali creștini”, Studii teologice, 3, 1932, pp. 140 – 210, precum și excelenta introducere semnată de diac. Ioan I. Ică jr. „Origen – contemporanul nostru”, în H. Crouzel, Origen, Sibiu, 1999, pp. 5 – 29.

Lucrurile au „evoluat” și la Vatican. Pe vremuri Papa spăla picioarele a doisprezece cardinali.